

**TAVŞANLI ve YÖRESİ AĞIZ
İNCELEMELERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa TAYŞI

Kütahya - 2007

T. C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TAVŞANLI ve YÖRESİ AĞIZ İNCELEMELERİ

Danışman

YRD. DOÇ. DR. BİLÂL AKTAN

Hazırlayan

Mustafa TAYŞI

200492040121

Kütahya – 2007

Kabul ve Onay

Mustafa TAYŞI'nin hazırladığı “Tavşanlı ve Yöresi Ağız İncelemeleri” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

01/10/2007

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Bilâl AKTAN (Danışman)

Prof. Dr. Ali Torun

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Tavşanlı ve Yöresi Ağız İncelemeleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/ 09/ 2007

Mustafa TAYŞİ

ÖZGEÇMİŞ

9 Temmuz 1981’de Kütahya Tavşanlı’da doğdu. İlkokul öğrenimini, 1992 yılında Tavşanlı Fevzi Paşa İlköğretim Okulunda, ortaokul öğrenimini 1995 yılında Tavşanlı Fatih İlköğretim Okulunda, 1999’da da lise öğrenimi Tavşanlı Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladı. 2003 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2004 yılında Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yüksek lisans öğrenimine başladı. 2003 yılında Domaniç Muratlı İlköğretim Okuluna Türkçe öğretmeni olarak atandı. 2005’te Tavşanlı Atatürk İlköğretim Okulunda bu görevine devam etti. 2006 Eylül ayından itibaren de Kütahya Merkez Abdurrahman Paşa İlköğretim Okulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Mustafa TAYŞİ

Tavşanlı ve Yöresi Ağız İncelemeleri
Tayşi, Mustafa

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bilâl AKTAN
Eylül- 2007

ÖZET

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan geçmişte yaşanan olayları bugüne, bugünkü olayları da yarına aktaran en önemli araçtır. Dil, aynı zamanda kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen bir yapıya sahiptir. Bu gelişim sürecinde dilin şekillenmesinde, toplumların içinde bulunduğu durumlarda etkin rol oynar. Dilin alt birimleri olan lehçe, şive ve ağız da bu süreçle birlikte oluşmaktadır. Bu araştırmada, Tavşanlı yöresinde ağız incelemesi yapılmış ve bu yöreyle yazı dilimiz arasındaki ses, şekil farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın örneklemini Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlı, etnik yapıya göre seçilmiş toplam 20 köy oluşturmaktadır. Araştırmadaki incelemeler, bu köylerdeki kişilerle görüşme yapılarak kasete alınan 20 metne dayanmaktadır. Bu derlenen metinler, çevriyazı sistemi esas alınarak fonetik yazıya aktarılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında Kütahya İli ve Tavşanlı İlçesinin Tarihi ve Sosyal Durumu ele alınmıştır. Birinci bölümde, dil ve dilin alt birimleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Türkçedeki ses bilgisi ele alınıp Tavşanlı yöresindeki örnekleri gösterilmiştir. Üçüncü bölümde, şekil ve kelime bilgisi bakımından Türkçenin günümüzdeki kullanımı ve Tavşanlı yöresindeki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde de, derlenen metinler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, ağız, ses, şekil, kelime bilgisi.

Tavşanlı and Local Accent Studies

Tayşi, Mustafa

Master, Postgraduate, Turkish Language and Literature Main Science Branch

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Bilâl AKTAN

2007, September

ABSTRACT

Language is the most important tool which makes communication and it deals the past events or present events to the past events. At the same time, Language has a construction that lives and advances in its own rules. In the process time, living conditions of societies enact in language forming. The sub-units; dialect, idiom, accent are formed in this process, too. In this investigation, an accent study was made in Tavşanlı and the shape, sound differences about this local accent and our writing language are exposed.

The village and society which is chosen as its ethnical shape belongs to Kütahya-Tavşanlı form the sample of the investigation. The studies of this investigation were made by interviewing these villagers and are based on 20 texts. These collection texts are loaded to phonetics writing by basing on “transcription system”.

In the introduction part of the study, the historical and social status of Kütahya Province and its one of the towns, Tavşanlı, were examined. In the first chapter, language and its sub-fields were focused on. In the second chapter, the phonological characteristics of Turkish Language were studied and some examples from Tavşanlı were provided. In the third chapter, the uses of Turkish Language in terms of its morphology and vocabulary were examined and the case in Tavşanlı was studied.

Key Words: Language, accent, sound, shape, information of vocabulary.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ	xiii
TEZ HAKKINDA	xx

GİRİŞ

KÜTAHYA İLİ VE TAVŞANLI İLÇESİNİN TARİHİ VE SOSYAL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

BİRİNCİ BÖLÜM DİL İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Dil	12
1.1.1. Dilin Alt Birimleri	12
1.1.1.1. Lehçe	12
1.1.1.2. Şive	13
1.1.1.3. Ağız	13

İKİNCİ BÖLÜM

TAVŞANLI YÖRESİ SES ÖZELLİKLERİ

2.1. Ses	18
2.1.1. Ünlüler	18
2.1.1.1. Dilin Durumuna Göre	19
2.1.1.2. Dudakların Durumuna Göre	19

2.1.1.3. Ağzın Durumuna Göre	19
2.1.1.4. Tavşanlı Yöresinde Kullanılan Ünlüler	20
â ünlüsü	21
a ünlüsü	21
â ünlüsü	21
e ünlüsü	22
u ünlüsü	22
û ünlüsü	23
2.1.1.5. Uzun Ünlülerin Oluşumu	23
2.1.1.5.1. Hece Kaynaşması İle	23
2.1.1.5.2. Ünsüz Düşmesi İle.....	25
2.1.1.6. Kısa Ünlüler	26
2.1.1.7. İkiz Ünlüler	28
2.2. Asli Ünlü Uzunlukları	29
2.3. Ünlü Uyumu.....	29
2.3.1. Kalınlık - İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)	30
2.3.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)	30
2.3.3. Yabancı Kaynaklı Kelimelerin Durumu	31
2.3.4. Ünlü Uyumunun Bozulması.....	31
2.3.5. Uyum Değişmesi	32
2.4. Dudak Benzeşmesi	32
2.5. Ünlü Değişmeleri	33
2.6. Ünlü Düşmesi.....	37
2.7. Ünlü Türemesi.....	38
2.7.1. Ön Türeme.....	39
2.7.2. İç Türeme	39
2.7.3. Son Türeme	40
2.8. Ünsüzler	40
2.8.1. Seda Bakımından Ünsüzler	40
2.8.2. Oluşum Noktalarına Göre Ünsüzler	41
2.8.3. Temas Derecesi Bakımından Ünsüzler	42
2.8.4. Önses Ünsüzleri.....	48

- r Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı	48
- l Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı	48
- z Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı.....	48
- n Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı	48
- c Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı.....	49
- d Ünsüzünün Kelime Başında Kullanımı	49
2.9. Ünsüz Türemesi	49
2.10. İçses Ünsüz Değişimleri.....	50
2.10.1. İçseste Tonlulaşma	50
-f - > -v- Değişimi	51
-k - > -y- Değişimi.....	51
2.10.2. İçseste Tonsuzlaşma	51
-d-> -t- Değişimi	52
-c->-ç- Değişimi	52
-z->-s- Değişimi	52
-n-> -ş- Değişimi	52
Hemzenin (') Olduğu Yerler.....	52
2.10.3. İçseste Sızıcılaşma.....	52
-g-, -k-, -ğ-> -y- Değişimi	52
-ç->-ş- Değişimi	53
-b->-v- Değişimi.....	53
2.10.4. Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	53
-r->-l- Değişimi	53
-n->-m- Değişimi	53
-n->-ñ- Değişimi.....	53
-n->-l- Değişimi	53
2.10.5. İçseste Öteki Ünsüz Değişmeleri	53
-k->-m- Değişimi	54
-d->-c- Değişimi.....	54
2.10.6. İçseste Ünsüz Benzeşmesi.....	54
-nl- > -nn İlerleyici Benzeşmesi	55
-yl- > -nl-> -nn- İlerleyici Benzeşmesi.....	55

-şğ- > -şş- İlerleyici Benzeşmesi	55
-ts- > -ss- Gerileyici Benzeşmesi	55
-hs- > -ss- Gerileyici Benzeşmesi	55
-zs- > -ss- Gerileyici Benzeşmesi	55
-td- > -tt- Gerileyici Benzeşmesi	56
-ğn- > -nn- Gerileyici Benzeşmesi	56
-nl- > -ll- Gerileyici Benzeşmesi	56
-nb- > -mb- gerileyici benzeşmesi	56
2.11. Benzeşmezlik	56
2.12. Sonseste Tonsuzlaşma	56
2.13. Sonseste Tonlulaşma	57
-ç > -c Değişimi	57
-t > -d Değişimi	57
-k > -z Değişimi	57
-s > -z Değişimi	57
2.14. Sonseste Sızıcılaşma	57
-ç > -ş Değişimi	57
-m > -n Değişimi	58
-n > -ñ Değişimi	58
-y > -v Değişimi	58
2.15. Ünsüz Düşmesi	58
f Düşmesi	58
ğ Düşmesi	59
h Düşmesi	59
k Düşmesi	59
l Düşmesi	59
n Düşmesi	59
r Düşmesi	59
s Düşmesi	59
t Düşmesi	59
v Düşmesi	59
y Düşmesi	60

z Düşmesi	60
d Düşmesi	60
2.16. Ünsüz İkizleşmesi	60
2.17. İkiz Ünsüzün Tekleşmesi	61
2.18. Hece Kaynaşması	61
2.19. Hece Yutumu	62
2.20. Ünsüz Türemesi	62
2.21. Ünsüzlerde Yer Değiştirme	63
2.22. Vurgu	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAVŞANLI YÖRESİ ŞEKİL ve KELİME BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

3.1. İsimler	67
3.1.1. Hâl (Durum) Ekleri	68
3.1.1.1. Tamlama Durumu (İlgi Hâli - Genitif Hâli)	68
3.1.1.2. Yalın Durumu (Nominative)	69
3.1.1.3. Belirtme Durumu (Yükleme Hâli - Accusative)	69
3.1.1.4. Yönelme Durumu (Yaklaşma - Dative)	70
3.1.1.5. Bulunma Durumu (Kalma Durumu - Locative)	70
3.1.1.6. Çıkma Durumu (Ayrılma, Uzaklaşma Durumu - Ablative)	71
3.1.1.7. Vasıta Durumu (Instrumental)	71
3.1.1.8. Eşitlik Durumu (Eccative)	71
3.1.1.9. Yön Gösterme Durumu (Direktive)	72
3.1.2. İsimlerde Çokluk	73
3.1.3. İyelik Ekleri	74
3.1.4. İlgi (Aitlik) Eki	75
3.1.5. Soru Eki	76
3.2. Yapım Ekleri	76
3.2.1. İsimden İsim, Sıfat ve Zarf Türeten Ekler	77
3.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	79

3.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	80
3.2.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	81
3.3. Zamirler.....	82
3.3.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri.....	83
3.3.2. Dönüşlülük Zamiri	86
3.3.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri.....	87
3.3.4. Soru Zamirleri	90
3.3.5. Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler(i).....	90
3.4. Sıfatlar	91
3.4.1. Niteleme (Vasıflandırma) Sıfatları.....	91
3.4.2. Belirtme Sıfatları	91
3.4.2.1. İşaret Sıfatları	92
3.4.2.2. Sayı Sıfatları.....	92
3.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	92
3.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları	93
3.4.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları	94
3.4.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları	94
3.4.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları	94
3.4.2.3. Soru Sıfatları	95
3.4.2.4. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatlar(ı).....	95
3.5. Zarflar	95
3.5.1. Yer -Yön Zarfları	96
3.5.2 Zaman Zarfları.....	96
3.5.3. Durum (Hâl) Zarfları	96
3.5.4. Azlık - Çokluk (Miktar) Zarfları	97
3.6. Fiiller	97
3.6.1. Kişi Ekleri	98
3.6.2. Fiil Kipleri	101
3.6.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri.....	101
3.6.2.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman	101
3.6.2.1.2. Görülen (Kesin) Geçmiş Zaman	102
3.6.2.1.3. Şimdiki Zaman.....	103

3.6.2.1.4. Gelecek Zaman.....	103
3.6.2.1.5. Geniş Zaman	104
3.6.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri	105
3.6.2.2.1. Emir Kipi.....	105
3.6.2.2.2. Şart Kipi	106
3.6.2.2.3. İstek Kipi.....	107
3.6.2.2.4. Gereklilik Kipi	107
3.6.3. Ek Fiil.....	108
3.6.3.1. Hikâye Birleşik Zaman	109
3.6.3.2. Rivayet Birleşik Zaman.....	109
3.6.3.3. Şart Birleşik Zaman.....	109
3.6.4. Birleşik Fiiller	110
3.6.4.1. Kurallı Birleşik Fiiller	110
3.6.4.1.1. Yeterlik Fiili	110
3.6.4.1.2. Tezlik Fiili	110
3.6.4.1.3. Sürelik Fiili	111
3.6.4.1.4. Yaklaşma Fiili	111
3.6.4.2. Yardımcı Fiillerle Oluşmuş Birleşik fiiller	111
3.7. Fiilimsiler	112
3.7.1. İsim-Fiiller.....	112
3.7.2. Sıfat – Fiiller.....	113
3.7.3. Zarf – Fiiller	113
3.8. Edatlar	114
3.8.1. Sorma Edatları.....	114
3.8.2. Gösterme Edatları.....	115
3.8.3. Cevap Edatları	115
3.8.4. Birliktelik veya Vasıta Bildiren Edatlar	115
3.8.5. Denkleştirme Edatları.....	115
3.8.6. Karşılaştırma Edatları.....	116
3.8.7. Son Çekim Edatları	116
3.9. Bağlaçlar	117
3.10. Ünlemler.....	117

3.10.1. Seslenme Ünlemleri	117
Sonuç.....	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Metinler	120
Sözlük	169
Tavşanlı ve Yöresi Ağzlarında Kullanılan Diğer Kelimeler.....	178

KAYNAKÇA	185
-----------------------	------------

DİZİN	191
--------------------	------------

METİNLER

I.	Bozbelen Köyü - Veli KAPTAN	121
II.	Çıkrıcak Köyü - Hasan DAYSAL	124
III.	Çobanköy - Ramazan TEPE	126
IV.	Üyücek Köyü - Salih GÜMÜŞ.....	128
V.	Şenlik Köyü - Hafise KUTLU	131
VI.	Yörgüç Köyü - Süleyman ÖZÇELİK.....	134
VII.	Göbel Köyü - Halil USLU.....	135
VIII.	Yağmurlu Köyü - Hasibe AÇIKGÖZ	138
IX.	Çakıllı Köyü - Ahmet YAVUZ.....	140
X.	Kızılçukur Köyü - Kerim ÖZDEMİR.....	144
XI.	Devekayası Köyü - Hüseyin DURGUT.....	146
XII.	Merkez Yeniköy - Ahmet DEMİRKOL.....	148
XIII.	Dutlar Köyü - Murat KAHRAMAN - H. İbrahim KARAASLAN	150
XIV.	Köprücek Köyü - İsmail ÖZÇELİK – Hüseyin KOCAAĞA.....	152
XV.	Çaltılı Köyü - Fatma EMEKSİZ.....	159
XVI.	Kargılı Köyü - Bedriye TEPECİK.....	161
XVII.	Madanlar Köyü - Mustafa KARATAY	162
XVIII.	Arifler Köyü - Nuriye AÇIKGÖZ.....	163
XIX.	Hamitabat Köyü - Döndü SARI.....	164
XX.	Dümrekulu Köyü - Döndü AKDAĞ	167

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Ünsüzler	45
TABLO 2: Yazı Dilinde Kişi Zamirleri	84
TABLO 3: Tavşanlı Yöresinde Kişi Zamirleri	85
TABLO 4: Yazı Dilinde İşaret Zamirleri.....	88
TABLO 5: Tavşanlı Yöresinde İşaret Zamirleri	89

ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

a	
ă	kısa a
â	kapalı a (a-ı arası)
ą	ince (palatale) a
ā	uzun a
å	yuvarlak a
b	
P	patlamasını kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p (b - p arası)
c	
ç	
d	
T	patlamasını kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan t (d- t arası)
e	
ě	kısa e
ę	kapalı e
ē	uzun e
f	
g	
ğ	art damak g'si
Ķ	patlamasını kaybetmiş art damak k'sı (k - ģ arası)
K	patlamasını kaybetmiş ön damak k'si (k - g arası)
h	
ħ	
ı	
ī	uzun ı
ĩ	kısa ı
i	
î	uzun i
ĩ	kısa i
j	
k	

ķ	art damak k'sı
l	
m	
n	
ñ	genzel ön damak n'si
o	
ō	uzun o
ö	kısa o
ö	
ō	uzun ö
p	
r	
s	
ş	
t	
u	
ұ	ü'den kalınlaşmış ü – u arası ünlü
ū	uzun u
ŭ	kısa u
ü	
ū	uzun ü
ŭ	kısa ü
v	
y	
z	
-	ünlüler üzerinde uzunluk işareti
~	ünlüler üzerinde genzelleşme işareti
˘	ünlüler üzerinde kısalık işareti
‘	vurgu

TEZ HAKKINDA

1. Problem

Tavşanlı ve yöresinde kullanılan ağzın ses, şekil ve kelime bilgisi yönünden günümüzdeki durumunu nedir?

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Tavşanlı ve yöresinin ağız özelliklerini tespit etmektir. Ağızlarda meydana gelen “Ses ve Şekil, Kelime Bilgisi” değişkenliklerini ortaya çıkarıp Tavşanlı ve yöresindeki kullanımlarını tespit etmektir.

3. Araştırmanın Önemi

Anadolu ağızlarının ses ve şekil bakımından bütün yönleriyle ortaya konulabilmesi, uzun zaman alacak bir çalışmayı gerektirmektedir. Hızlı bir sanayileşmenin oluşturduğu nüfus hareketlerinin, köylerden ve küçük yerleşim birimlerinden büyük şehirlere olan göçlerle, iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ağızlar üzerinde değişimler meydana gelmektedir. Bu değişim daha da fazla artmadan Anadolu’daki ses, şekil özelliklerinin derlenmesi gerekmektedir. Bu çalışma, alt ağız gruplarının derlenerek belirlenmesi, Türk dilindeki ağız farklılıklarının tespit edilerek yayılma alanlarının saptanmasına yardımcı olup Tavşanlı ve yöresindeki yerel değerleri saptama, derleme ve bunlar üzerinde inceleme yapmak için çalışan diğer araştırmalara da ışık tutabilir.

4. Araştırmanın Hipotezleri

Seçilen köylerin ve buralarda derleme yapılan kişilerin Tavşanlı ağzını yansıttığını düşünülmüştür.

5. Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı (evreni) Tavşanlı ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerdir. Araştırmanın örneklemini ilçeye bağlı Bozbelen, Çıkrıcak, Çobanköy, Üyücek, Şenlik, Yörgüç, Göbel, Yağmurlu, Çakıllı, Kızılçukur, Devekayası, Merkez Yeniköy, Dudlar, Köprücek, Çaltılı, Kargılı, Madanlar, Arıfler, Hamitabat ve Dümrekulu olmak üzere toplam 20 köy oluşturmaktadır. Adı geçen, araştırma için kaynak kişilere ulaşılan bu köyler tezimizin sonunda verilen haritada roma rakamlarıyla, metinlerin kullanımına göre işaretlendirilerek gösterilmiştir. Araştırma, ağız özelliklerini yansıtan (daha çok yaşlı) bireylerle ve bölgenin ses, şekil bilgisi özellikleri ve kelime farklılıklarının tespit edilmesiyle sınırlı kalacaktır.

6. Araştırmanın Yöntemi

Verilerin toplandığı köyler, kaymakamlıktan görüş alınarak etnik yapıya göre seçilmiştir. Verileri elde etmek için Tavşanlı ağız özelliklerini yansıtan insanlarla görüşme tekniği kullanılmıştır. Bireylerle yüz yüze görüşülerek konuşmalar, ses kayıt cihazına kaydedilip fonetik yazıya aktarılmış daha sonra bu derlenen metinler üzerinden ses, şekil, kelime bilgisi bakımından tasnif, inceleme ve değerlendirme yapılmıştır.

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan Kütahya'nın Tavşanlı ilçesi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Kütahya İli ve Tavşanlı İlçesinin Tarihi ve Sosyal Durumuna Genel Bir Bakış

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kütahya, bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı Dönemi uygarlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşmıştır. Kütahya ili sınırları içinde kalan topraklarda yerleşen ve adı bilinen en eski halk Hitit'lerdir. Buna rağmen çevredeki arkeolojik buluntular ilin yerleşim tarihini çok daha eskilere, ilk çağlara değin götürmektedir. Kütahya için kesin bir kuruluş tarihi verilememekle birlikte; Hitit metinlerinde geçen Assuva tarihiyle ilgili IV. Tuthaliya (M.Ö. 1256–1220) yıllıklarına dayanarak M.Ö. II. binin ortalarında kurulduğu söylenebilir. Kütahya, bugün de işletilen zengin maden yatakları dolayısıyla tarihin her devresinde ilgi görmüş, bu sayede geniş ticaret yollarına sahip olmuş, hızla gelişmiştir. Malazgirt Zaferi'nin ardından XI. yüzyılın sonunda Türk uygarlıklarıyla tanışan Kütahya, Germiyanoglu Beyliği'ne başkentlik yapmış olup Osmanlı Devleti bu topraklar üzerinde kurulmuştur (<http://www.kutahya.gov.tr/tarih.asp>). Görüldüğü gibi yerleşim tarihi çok öncelere giden Kütahya, geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir kültür şehridir.

Eski kaynaklarda, sikke ve yazıtlara göre Kütahya'nın antik dönemdeki adı “Kotiaieion” olduğu söylenmektedir. Ünlü Antik Çağ Coğrafyacısı Strabon bu adın, “Kotys'in Kenti” anlamına geldiğini belirtmektedir. Kotys, Trakya'da yaşayan Odrisler'den olup, Romalılar'ın M.S. 38'de Anadolu'ya gönderdiği bir komutanın adıdır. Kütahya Müzesi'nde bulunan bir sikkede bu ad “Koti” olarak geçmektedir. Kütahya adı, eskisine benzetilerek Türkler tarafından verilmiştir (<http://www.kutahya.gov.tr/tarih.asp>). Uzunçarşılı (1932, s. 7)'da Kütahya'nın eski isminin Kotyoeüm ve Kotyom, Kotyum olduğunu şimdiki ismin bu isimden yola çıkılarak verildiğini söylemektedir.

Kütahya'nın kuruluş tarihi tam olarak tespit edilemese de, kaynaklardan anlaşılacağı üzere; Kütahya'nın Ezop'un doğduğu memleket diye ün kazanmış olması buranın kuruluşunun M.Ö VI. yüzyıla uzandığı anlamına gelmektedir (Kocaman, 2006, s.16).

Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bölgede, önce Hitit ve Friglerin yaşadıkları; daha sonra Kütahya'nın Roma'nın Asya Eyaleti sınırlarına dahil edildiği M.S 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu (Bizanslılar)'nda kaldığı tespit edilmiştir. Kütahya, bu dönemde Bizanslılar için önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur (Uzunçarşılı, 1932, s. 7). Anadolu Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1078'de şehri ele geçirmiştir. 1097'de Haçlı saldırısıyla Bizans'ın eline geçen il, 1182'de Selçuklular tarafından geri alınmıştır. 1186'da II. Kılıçarslan, ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırdı Kütahya Gıyasettin Keyhüsrev'e düşmüş, çıkan karışıklık ve kardeş kavgaları yüzünden 1196'da tekrar Bizanslılara geçmiştir. Son olarak 1233 yılında Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu Selçuklularına kazandırılmıştır. 1277'de Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla Kütahya ve yöresi Germiyanogullarına verilmiştir. Kütahya, 1381 yılında Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un çeyizi olarak Osmanlılara geçmiş ve buraya damadı olan Yıldırım Beyazıt vali olmuştur (Varlık, 1974, s. 65).

1429'da Germiyanoglu Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakup'un vasiyeti ile Osmanlılara geçen Germiyanoglu'nun merkezi olan Kütahya, bu dönemde bir sancak merkezidir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında şehzade Bayezid için Kütahya şehzade sancağı olmuş, daha sonra sancak beyi olan II. Selim Kütahya'dan saltanata gelmiştir (Uzunçarşılı, 1975, s. 679). Denilebilir ki, Kütahya, XIV. y.y'da Germiyanogulları Beyliğinin başkenti, Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi ve şehzadelerin (Yıldırım Bayezid ve II. Selim) valilik yaptığı kent olarak Osmanlı tahtının staj yerlerindendir. 1451'de Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olan, ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin de memleketi olan Kütahya, Osmanlı sarayına gelin verdiği II. Yakup Bey'in kız kardeşi Devlet Hatun'un sayesinde sürekli İmparatorluğun himayesini görmüştür. Kütahya'dan yetişen çok sayıda bilim adamı ve sanatkâr, şehzadelere hocalık yapmıştır. Bu durum, saray kültürünün Kütahya'da da yaşanmasını sağlamıştır. Varlık (1974, s. XIV)'a göre de, Kütahya XIII. yüzyılın sonunda ve XIV. yüzyılın başlarında ilim bakımından zengin

bir şehirdir. Germiyanogullarının sarayları birer ilim merkezi olmuştur. 1867'de Hüdavendigâr Vilayetine bağlı bir sancak merkezi olan Kütahya, 8 Ekim 1923'te vilayet olmuştur.

Kütahya'nın Milli Mücadele tarihimize çok önemli bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin kurulması için verilen bağımsızlık mücadelesinin en önemli safhası Kütahya il sınırları içerisinde yaşanmıştır. 17 Temmuz 1921 tarihinde Yunan işgaline uğrayan Kütahya, Türk ordularının 26 Ağustos 1922'de başlattığı Büyük Taarruzla kesin zafer elde etmiş, sonsuza kadar yaşayacak Türkiye Cumhuriyetinin temelleri burada atılmıştır. Büyük önder Gazi Mustafa Kemal “Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir İleri” emrini Dumlupınar ilçesinde vermiştir (<http://www.kutahyakultur.gov.tr>).

Osmanlı Devletinin temellerinin atıldığı Kütahya ilinin 12 ilçesi vardır. Bunlar; Tavşanlı, Simav, Gediz, Altıntaş, Emet, Hisarcık, Dumlupınar, Aslanapa, Domaniç, Çavdarhisar, Pazarlar, Şaphane’dir.

Araştırmanın yapıldığı, tarihi ve merkezi dinamizmini kurulduğu ilk günden beri devamlı koruyan, zengin bir geçmişe ve kültür mirasına sahip olan Tavşanlı, Kütahya’nın Kuzey Batısında yer alıp Marmara ve Ege Bölgelerinin birleşim yerindedir. Kuzeyinde; Domaniç, güneyinde; Simav, Emet; doğusunda; Kütahya ile sınırlıdır.

Tavşanlı’nın geçmişi Kalkolitik Devre (Taş-Maden Devri MÖ 4000–3000) kadar uzanmaktadır. Bu döneme ait Kütahya ve çevresine ait pek çok buluntu mevcuttur. Toplu buluntuların en önemlileri 1977’de Tavşanlı Tunçbilek’te Boyalık ve Gevence yörelerinde yapılan kömür çıkarma çalışmaları sırasında açığa çıkmıştır. Bulunan eserlerin çoğu Kalkolitik Çağ özelliği göstermektedir. Eserler, siyah renkli, geometrik motifle süslü çanak çömleklerdir. Bunların yanında Tavşanlı Kayı Köyünde MÖ 3000–2000 yılları arasına ait seramikler de bulunmuştur. Bu dönemden sonra yaşanan Tunç Çağı’na ait eserlerin de bölgede yoğun olarak bulunması bölge arkeolojisinin kesintisiz gelişimini göstermektedir (Kocaman, 2006, s. 15).

Tavşanlı, Anadolu'da güçlü bir hâkimiyet sağlayan Hititler döneminde de varlığını korumuştur. Hititlerin, Domaniç (Elmalı), Çobanköy buluntuları ile buralarda yaşadıkları anlaşılmaktadır. Fakat bu döneme ait küçük el yapımı eşyalar dışında pek bir şey kalmamıştır. Bundan dolayı, Tavşanlı'da iyi bilinen ilk yaşam Frigler Dönemine aittir. Kütahya'nın kurucuları arasında sayılan Frigyalılar, Tavşanlı'da da hüküm sürmüşler ve birçok tarihi eser bırakmışlardır (Uzunçarşılı, 1932, s.2). Bugünkü Çardaklı Mahallesi civarında eskiden mevcut olan bir gölün kenarında Frigyalılar'dan kalma mermerler ve mezar taşları bulunmaktadır. Araştırmacı Turan Efe, bugüne kadar çeşitli yerlerde aranan ve bulunamayan tarih öncesi Batı Anadolu medeniyetinin merkezinin Tavşanlı olabileceğini, buldukları kalıntıların bunu ispatı olduğunu vurgulamıştır (Coşgun, 1997, s. 53). Frigler "Larisa" adını verdikleri şehirlerini yüksek hâkim tepelere inşa ederlerdi, Tavşanlı'da höyüklerin pek çoğu Friglerden kalmıştır (Urfalı, 2004, s. 20).

Frigya Uygarlığından sonra kurulmuş olan Roma ve Bizans İmparatorluğuna ait Tavşanlı'da önemli tarihi eserler azdır. Bu çevrede ortaya çıkan buluntular bölgede Roma yerleşimi olduğunu belirtse de sayı olarak fazla değildir. Sözü edilen buluntular bugün Kütahya Müzesinde sergilenmektedir (Kocaman, 2006, s.16).

Tavşanlı'nın Türk hâkimiyetine geçişi, daha önceki bölümde de belirtildiği gibi 1078 yılında Süleyman Şah döneminde olmuştur. Türkmen boyları da bu dönemle birlikte Tavşanlı ve yöresine yerleşmeye başlamıştır. Daha sonra Kütahya iline bağlı olarak 1097'de Bizans'ın ele geçmiş, 1182'de Selçuklular tarafından geri alınmış, taht kavgaları yüzünden tekrar Bizans'a geçmiştir. Sonrasında Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girmiş, 1302 yılında da Germiyanogulları Beyliğinin hâkimiyetine geçmiştir. 1381'de de Süleyman Şah'ın kızının çeyizi olarak Osmanlılara verilmiştir. Osmanlı Döneminde Kütahya sancak, Tavşanlı'da nahiye konumunu sürdürmüştür. Domaniç ve Tavşanlı yöresi Osmanlı tarihi bakımından çok büyük öneme sahiptir. Karakeçili aşireti Söğüt'ü kışla olarak kullanırken bu yöreyi de yaylak olarak kullanmıştır (www.tavsanli.gov.tr). Özellikle de bu dönemler içerisinde canlı bir kültürel yaşantı kendini hissettirmiştir. Osmanlı Devleti zamanında Tavşanlı'da Mevleviliğin yaygın olması Tavşanlı'nın üzerinde barındırdığı en önemli özelliklerden

biridir. Daha çok büyük merkezlerde yayılmış olan Mevlevilik, bulunduğu bölgenin kültür hayatında büyük etki bırakmış ve üst düzey bir sanatın, medeniyetin doğmasına neden olmuştur (Kocaman, 2006, s.19). Osmanlı Devletinin temelini bu topraklar üzerinde atıldığı da göz önünde bulundurulursa Tavşanlı'nın her yönüyle Türk tarihi açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Tavşanlı'da en eski Türk eserlerinden biri olan Mülayim Dede Türbesi bulunmaktadır. Türbenin yapılış tarihi Hicri 824, Miladi ise 1421' dir. Tavşanlı'nın simgesi haline gelmiş olan ve halk arasında Mülayim Dede diye ünlenen dede Bali'nin vefat tarihi defnedildiği taş kitabeden anlaşılmaktadır. Bu tarihi bilgiye bağlı olarak 1421 yılında vefat edip buraya defnedilen Mülayim Dede, XIV. yüzyılın sonu XV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır. Yöredeki diğer önemli isim de Aslan Bey'dir. Aslan Bey bir Mevlevi şeyhidir ve Aslan Bey'in kızı Devlet Hatun, Mülayim Dede ile evlidir (Kocaman, 2006, s.19).

Tarihi uzun yıllara dayanan Tavşanlı'nın adının nereden geldiğine dair üç görüş vardır. Yıldırım Beyazıt'ın hem Germiyanoglu beyinin kızını görmek hem de avlanmak amacıyla Domaniç üzerinden bu bölgeye gelip akşama kadar yedi tavşan avlarsa bunu hayır habercisi olarak düşünür. Bu menkıbe etrafındaki oluşan bu görüşe göre ilçe, tavşanların çokluğu sebebiyle bu adı almıştır. İkincisi, leblebiciliği ve demirciliği meşhur olduğu için tavı şanlı veya şanı yüce zi_şanlı (şanlı,şerefli, Devellioğlu, 1999, s.1186) kelimesinden aldığıdır. En son görüşe göre de, Tavşanlı, Danişmentli Türkmenlerinden Boz-ulusa bağlı bir cemaatin adıdır. Yerleşim yeri olarak da Tavşanlı adının bu oymağın adından geldiği düşünülmektedir. (Urfalı, 2004, s.52).

1671 yılında Kütahyalı ünlü seyyah Evliya Çelebi Tavşanlı'yı ziyaret etmiş ve Seyahatnamesinde (1985, s.500) Tavşanlı'dan şöyle bahsetmiştir: Harguş (Tavşanlı) Kalesi Şehri, 783 tarihinde Germiyanoglu fethidir. Sonra Germiyanoglu, kızını Çelebi Sultan Mehmet'e verince bu kaleyi de çeyiz olarak vermiştir. 50 akçe kazadır, 70 köydür. Kalesi çok sağlam ve kârgirdir. Şehri, kale eteğinde, bahçeli, akarsulu bir şehirdir. Köy ve sahralarında tavşanı bol olduğundan Tavşanlı denilmiştir. Altı mahalle, sekiz mihraptır. Han, hamam ve çocuk mektepleri vardır. Tavşanlı ağdası cam kutular

içinde diğer vilayetlere gönderilir. Baldan tatlıdır. Hatta Simav ve Demirci şehrinden binlerce katır ve deve yükü üzüm kurusu getirip burada pekmez yaparlar. Başka yerde böyle lezzetli olmaz. Bu Tavşanlı'nın su ve havasından mı, yoksa bir ulu sultanın nefes tesiri mi, lezzetli ağdası olur.

Evliya Çelebi'den başka Şemsettin Sami de Tavşanlı'dan şöyle bahsetmektedir:

“Tavşanlı Bursa'nın Kütahya sancağına bağlı nahiyedir. 32 köyü vardır. Arazisi ormanlık taşlıktır. Geniş meraları ve akarsuyu vardır. Amyant, antiom, krom gibi madenler bulunmuştur. Nahiye köyleri ile beraber 13.671 kişi olup 221'i Hristiyanıdır. 15 camii, 9 medrese, 39 mektep, 15 tekke ve 1 kilise vardır. 1840'ta Bursa'ya bağlanan Kütahya Sancağı'nın bir nahiyesidir (Kocaman, 2006, s.19).

Urfalı'nın (2004, s:32) ve Gülensoy'un (1988) kaynaklardan derleyip yapmış olduğu araştırmaya göre Tavşanlı'ya yerleşen Oğuz boyları Kayılar, Kınıklar, Eymürler, Kızıklar, Peçenekler, Kargınlar, Yüreğirler ve Avşarlardır. Oğuz boyları, XI. yüzyıldan bu yana yaptıkları göçlerle Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşerek, bu bölgenin doğudan batıya doğru Türkleşmesinde asıl rolü oynarlar (Gülensoy, 1988, s.1).

Kayılar: Sağlam anlamında olan Kayı, Oğuz'un Boz-ok kolundan Gün Han'a bağlıdır. Büyük Selçuklular 1071'de Malazgirt Meydan Savaşından sonra Anadolu'nun fethine başladıklarında kendilerine bağlı aşiretlerle birlikte Kayı boyunu da bölgenin çeşitli yerlerine yerleştirmişlerdir. Sonrasında Osmanlı Beyliğini kuran Kayılar da bunlardandır. Araştırmacılar, Anadolu'daki bu Kayıların IX. yüzyıldan itibaren Selçuklularla birlikte Ceyhun nehrini geçerek İran'a geldiklerini söylemektedirler. Türkmenlerin Boz-ok ve Üç-ok boyları I. Alaaddin Keykubat (1219-1236) zamanında Ankara'nın batısındaki Karacadağ yakınlarına yerleştirilmişlerdir. Boz-oklardan olan Kayıların bir kısmının XIII. yüzyıl ortalarında bulundukları bu yerden göçerek yeni fethedilmiş Söğüt ve Domaniç havalisine yerleştikleri görülür. Bilecik ilinin merkezine bağlı Mahan köyüyle, Domaniç, Tavşanlı ve Emet yörelerindeki Kayı adını taşıyan yerler bu Kayılardan kalmadır (Gülensoy, 1988, s.2). Kütahya'da aynı adı taşıyan sekiz köy vardır. İlçeye bağlı Kayı köyü bu boydan

gelmektedir. Tavşanlı merkezde, Kayı boyu ve kayıya bağlı Karakeçilili, Kızılkeçilili ve kavaklı oymakları vardır (Sümer, 1999, s. 406).

Kınıklar: Yüce anlamına gelen Kınık, oğuz'un Üç-Ok kolundan Deniz Han'a bağlıdır. Selçuklu hanedanını çıkarmış olan boydur. Tavşanlı merkezde ilk defa yerleşen Kınıklardır. Gazelyakup çevresi bu boydan gelmiştir. Tavşanlı'nın kurucusu Aslan Bey de soy itibarıyla Anadolu Selçuklularına, Kınıklara dayanır.

Eymürler: İyi ve zengin anlamına gelen eymür, Oğuz'un üç-ok kolundan Dağhan'a bağlıdır. XVI. yüzyıl Anadolu'sunda bu boya ait 71 yer adına rastlanmaktadır. Bu yer adlarından beşi Kütahya Sancağı'na bağlı Altıntaş, Aslanapa, Yalak, Şeyhlu ve Homa kazalarına bağlı köylerdi. F.Sümer, Eymürlerden bahsederken, İmir, İymir, Eymur ve Emir adlarını taşıyan köylerin adlarını Eymir adına bağlamaktadır. Bu görüşün de desteklediği gibi Tavşanlı Emirler Köyü de bu boydandır.

Kızıklar: Güçlü, disiplinli anlamlarına gelen Kızık, Oğuz'un Boz-ok kolundan Yıldız Han'a bağlıdır. Seyitömer tarafında aynı adı taşıyan bir köy bulunmaktadır. İsa, Gümüşgölcük, Şenlik köyleri bu boydan gelmedir.

Peçenekler: İyi çalışır, gayret gösterir anlamına gelen Peçenek, Oğuz'un Üç-Ok kolundan Gök Han'a bağlıdır. Elmalı Köyü, Moymul Mahallesi bu boydan gelmedir. Ayrıca Böçen köyü de Peçenektir (böcün < Becen < Becene < Peçenek).

Kargınlar: Doyuran aş anlamına gelen Kargın Oğuz'un Boz-Ok kolundan Yıldız Han'a bağlıdır. Tavşanlı'ya bağlı Kargılı Köyü bu boydan gelmektedir.

Yüreğirler: İyi iş gören ve düzen kurucu anlamlarına gelen Yüreğir, tahrir defterlerinde Yüreğir ve Üregir şeklinde yazılıyor. Oğuz'un Üç-Ok kolundan Dağ Han'a bağlıdır. XVI. yüzyılda Anadolu'daki 44 Yüreğir yer adından birisi de Kütahya Sancağı Homa ilçesine bağlı bir köye aitti (Gülensoy, 1988, s.8). Bazı kaynaklarda Atik Yüreğir adlı bir köyün Tavşanlı'ya bağlı olduğu gösterilmiştir. Bu köy Gazelyakup

yakınındaki Eski Yüreğir'dir. Bu yöre halkının bir kısmı Yüreğir boyundan gelmektedir (Urfalı, 1995, s.31).

Avşarlar: Çevik, ava meraklı anlamlarına gelen Avşar, Oğuz'un Boz- Ok kolundan Yıldız Han'a bağlıdır. Avşarlar, XI. yüzyıldan itibaren önemli roller oynamak suretiyle adlarını zamanımıza kadar yaşatmış tek Oğuz boyudur. XV. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da Boz-Ulus, Dulkadirli Avşarları (Maraş, Kars, Boz-ok), Yeni-İl, Sis (Kozan), Aydın ve Uşak'ta oldukça kalabalık bir Avşar topluluğu bulunuyordu. XVI. yüzyılda Kütahya sancağına bağlı ilçelerdeki Avşar adlı yer adları, Yukarı-Avşar köyü; Buyanlı- Avşar köyü, Uşak'taki Avşar köyüdür. Günümüzde Kütahya il sınırları içinde, Örencik bucağına bağlı Afşar adlı köy vardır (Gülensoy, 1988, s.6). Tavşanlı'da aynı adı taşıyan yerleşim merkezi olmamakla beraber, Öksüzler, Yağmurlu, Karakişi köyleri Avşar oymağının adıdır (Urfalı, 1995, s. 31).

Karluklar: Kaşgarlı Mahmut'a göre Karluklar: "Türklerden bir kavim olup göçebedir, onlar Oğuzlardan ayrıdır. Fakat onlar gibi Türkmendirler." Bunlar da tıpkı Oğuzlarda olduğu gibi Moğol tehlikesi karşısında Batı'ya yönelerek Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu'daki Karlık ve karlı adını taşıyan köyler Karluklar tarafından kurulmuştur. Tavşanlı'ya bağlı Karlı Köyü de bunlardan birisidir.

Görüldüğü gibi Tavşanlı birçok Oğuz boyunun yaşadığı Türk kimliği belirgin bir ilçedir. Dolayısıyla dilinde de bu çeşitlilik görülebilir. Gülensoy (1998, s. 1)'a göre de, Anadolu'ya gelen bu boylardan bazıları Selçuklu İmparatorluğu zamanında hemen yerleşik hayata geçmişlerse de bunların bu hayatı zorla benimsemedikleri, Anadolu'ya gelmeden önceki yurtlarında da yerleşik bir hayat sürdükleri bilinmektedir. Bunun yanında pek çok boy ve oymak yüzyıllar boyunca yine de eski yaşayış ve geleneklerine bağlı kalmışlardır. Türlü sebeplerle dağılan Doğu Anadolu'daki devletler ve bu devletleri oluşturan Türkmen topluluklarının Batı Anadolu'ya göçleri de bu yöredeki ağız değişmelerinin önemli bir etkenidir.

İlçenin coğrafi yapısından da kısaca bahsetmek gerekirse, Kütahya iline bağlı olup yüzölçümü 1804 km² rakımı 86 metredir. İl merkezinden uzaklığı 48 Km' dir.

İlçe, 29–30 boylam ve 39–40 enlem daireleri arasında bulunup denizden yüksekliği 860 metredir. İlçe alanının %56,9'una tekabül eden 102 hektarlık kısmı ormanlık ve bitki örtüsü olarak da oldukça zengindir. (Coşgun, 1997, s. 20). Tavşanlı ilçesinde, İç Anadolu Bölgesinin kırsal iklimiyle Ege Bölgesinin ılıman ikliminin geçiş özelliklerine sahip bir iklim türü hüküm sürmektedir. Genelde yazlar kurak ve sıcak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer, en çok yağış aldığı mevsim ilkbahardır. Yıllık ortalama maksimum yağış miktarı 611 mm olduğu dikkate alınacak olursa yöredeki yağış oranının oldukça düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

İlçe alanının %56,9'una tekabül eden 102 hektarlık kısmı ormanlık olduğu düşünülürse, bitki örtüsü yönünden oldukça zengin bir dokuya sahiptir. Balıköy ve Alabarda serisinde yaygın ağaç türü Kızılçam olup, Yaylacık yöresinde geniş Karaçam orman alanları mevcuttur. Ayrıca ilçenin doğusunda yer alan Vakıf Köyü çevresi ise dünyada eşine başka bir yerde rastlanmayan Piramidal Karaçam Ormanları ile kaplı olup Orman Bakanlığınca koruma altına alınmış, turistik yönden önemli bir gelecek vaat etmektedir. İlçe, yeraltı ve yerüstü su kaynakları bakımından da zengin bir yöredir. Akarsuları, Kocasu Çayı ve Kuruçay' dır (www.tavsanli.gov.tr).

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, ilçe nüfusu 100.539' dur. Nüfusun 47.174'ü ilçe merkezinde, 53.365'i ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Nüfus 102 adet yerleşim birimine ayrılmıştır, bunlardan 94 tanesi köy statüsünde, 7 tanesi kırsal kesimde yer alıp 1 tanesi de şehir merkezi olarak belediye statüsündedir (<http://www.tavsanli.gov.tr>).

Tavşanlı, 1885 yılında belediyelik, 1921 yılında da kaymakamlık olmuştur. 1929 yılında Devlet Demir Yolları ilçe merkezinden geçince komşu il, ilçe, bölge ve ülke ekonomisiyle etkileşim sürecine girmiştir. 1940 yılında Garp Linyitleri İşletmesi'nin kurulması ile ilçe ekonomisi büyük imkânlarla kavuşmuştur. 1956 yılında Termik Santrali açılması ile ekonomisi de daha çok gelişmiştir (www.tavsanli.gov.tr). Bunlara bağlı olarak ilçenin ekonomik durumu genel olarak çok iyidir. Gelirini; Garp Linyitleri İşletmesi (G.L.İ), Termik Santralleri, leblebicilik, nakliyecilik, tarım, un fabrikaları ve ticaret oluşturmaktadır denilebilir.

İlçede, örf ve adetler geçmişten günümüze çok fazla değişiklik göstermeden gelmiştir. Bunlar arasında düğünlerde yapılanlar başta gelmektedir. Tavşanlı'da düğün merasimi kız evinde pazartesi, çarşamba ve cuma; oğlan evinde de perşembe, cuma, cumartesi, pazar günleri ağırlıkta olarak yapılır. Kız evinde pazartesi, çeyizler düzenlenip sergilenir; çarşamba, kızlar, yengeler gelir, kız hamamına gidilir; cuma, kız evinde kına olur. Oğlan evinde perşembe yemek daveti yapılır, cuma akşam oğlanın arkadaşları kız evine sandık götürür, cumartesi damat arkadaşlarıyla hamama gider, pazar sabah gelin oğlan evine getirilir; davetli olan erkek ve kadınlara ayrı yerlerde yemek yedirilir. Damat gelin almaya gitmez sağdııcıyla berbere gider, hazırlanır ve gelin alındıktan sonra kayıvalidesinin elini öpmeye gider, kayıvalide evinde damada ve sağdıcına şerbet ikram eder. Akşam namazından sonra oğlan tarafının yakın akrabaları oğlan evinde yemek yer, erkekler yatsı namazına gider ve namazdan sonra güveyi salınır. Pazartesi günü geline bakma günü olarak adlandırılır ve o gün yakın bayan akrabalar öğleden sonra geline bakmaya gelirler. Kına yaparlar, yerler içerler, eğlenirler.

İlçenin sosyal yapısı ele alındığında, muhafazakâr ve kapalı toplum anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Örf ve adetlerine bağlı, gelir düzeyi yüksek olan ilçe halkının, altına, giyime düşkünlüğü oldukça fazladır, aynı zamanda eğlence, bayram, düğün ve kültürel etkinliklere de ilgisi çok büyüktür. Bununla birlikte, düğünlerdeki bazı âdetler aşırıya kaçmış ve herkes kendini yapmakla zorunlu hisseder konuma gelmiştir. Alım gücü olan olmayan herkesten aynı şartları yerine getirmesi beklenmektedir. Bu durumda da maddi gücü az olan insanlar, uzun zaman sıkıntı yaşamaktadırlar.

BİRİNCİ BÖLÜM
DİL İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Dil

Dil, kaynaklarda, “ İnsanların düşündükleri ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma.” (TDK, 2005). “Kültür ve medeniyetin gelişiminden insanların günlük hayatındaki problemlerinin çözümüne kadar her alanda önemli fonksiyonlara sahip bir iletişim aracı” (Özbay, 2006: 2) olarak tanımlanmıştır.

Dil hakkında en geniş tanımla, Ergin (1999: 3) “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” diyerek dilin; iletişim aracı olma özelliğinden bahsetmekte; bilinmeyen zamanlarda doğduğu günden beri gelişmesinden yola çıkarak canlı bir varlık olduğundan söz etmekte ve yapı taşının sesler olduğunu belirtmektedir.

1.1.1. Dilin Alt Birimleri

Dünyada hiçbir dil ansızın doğmuş ve türemiş değildir, birçok yüzyıl içersinde gelişme ve değişme devrelerinden geçip kendine mahsus oluşum dereceleri edinmiştir. Her gelişme devrinde de, özelliğine göre yenilikler meydana getirerek, farklı tabakalarının da kurulmasını sağlamıştır (Caferoğlu, 2001, s. 2). Dünyada hiçbir dil ilk şekliyle kalmamış, her dil başlangıcından günümüze, hızlı veya yavaş, gelişmesini sürdürmüştür. Bir dil, hayatta kaldığı sürece, yayıldığı coğrafyanın, etkileşimde bulunduğu kültürlerin ve o dili konuşan toplumdaki gelişmelerin etkisiyle dönem dönem çeşitli değişiklikler gösterir Bu değişikliklerdeki öneme ve dilin grameri üzerindeki etkisine göre dilciler tarafından bazı terimler kullanılmaktadır (Barın ve Demir, 2006, s. 16).

1.1.1.1. Lehçe

Bir dilin, metinler üzerinde takip edilemeyen dönemlerde ana dilden ayrılan kollarına denir. Bir dilin lehçeleri arasında ses, şekil ve kelime farklılıkları vardır.

Bundan dolayı, bu lehçeleri konuşanlar aynı millete mensup olmalarına rağmen birbirleriyle anlaşamazlar. Bugünkü dilleri pek çoğunun farklı dil haline gelmiş kolları bulunmaktadır. Bunlara o dilin lehçeleri denilmektedir. Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça adında iki lehçesi vardır (Barın ve Demir, 2006, s. 16). R. Rahmeti Arat tarafından yapılan ilk ciddi tasnif denemesinde, Türk dilleri topluluğu değil, tek bir Türk dili düşünülmektedir. Fakat diğer şivelere göre daha büyük farklar gösteren ve Ana Türkçe devrinde ayrıldığı düşünülen Çuvaşça ve Yakutça lehçe olarak kabul etmekte, diğerleri için şive terimini kullanmaktadır (Akt: Karamanlıoğlu, 2002, s.17). Türk lehçe bilim tarihi, XIII. yüzyılda İ. Şiltbergrin'in Anadolu Türkçesiyle yazılmış eserine kadar dayanmaktadır. Daha sonra İ. N. Berezin'in 1818 – 1896 arasında yaptığı araştırmalarda Anadolu Türk ağızlarıyla ilgili bazı bilgiler gösterilmektedir (Kononov, 2006, s. 107).

1.1.1.2. Şive

Bir dilin, metinler üzerinde takip edilebilen dönemlerde ana dilden ayrılmış kollarına denir. Bir dilin şiveleri arasında anlaşmayı engelleyecek farklılıklar yoktur. Çoğunlukla, ses değişmelerine, ses ve kelime konusundaki tercihlere dayalı farklılıklar görülebilir (Barın ve Demir, 2006, s. 16).

1.1.1.3. Ağız

Bir dilin, daha az konuşma farkları gösteren ve bölgeden bölgeye veya şehirden şehre değişebilen küçük kollarına denir. Ağızlar, konuşma diline dayanır (Korkmaz vd., 1998, s.30).

Karahan'a (1996, s.1, 114,115, 116) göre, bugün Anadolu'da birbirinden farklı ağızları bulunması, 11. yüzyıldan itibaren bu topraklara yerleşen Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu'ya değişik zamanlarda, çeşitli sebeplerle gelen Oğuz dışı Türk unsurlarla, yabancı unsurların da bu ağızların oluşumunda önemli katkıları olmuştur. Aynı veya benzer özelliklere sahip olan bu ağızlar, tarihi ve etnik yapıyla da ilişkili olarak Anadolu'nun belirli bölgelerinde kümelenmiştir. Bu kümeler, iç göçlerle oluşan kaynaşma ve karışmalara, eğitim-öğretim

ve iletişim araçlarının etkinse rağmen, henüz varlıklarını sürdürmektedirler. Ayırıcı ve belirleyici olarak tesbit edilen bazı ses, şekil ve söz dizimi özellikleri göz önüne alınarak Anadolu ağızları üç ana grup içinde toplanabilir. Bunlar:

1. Doğu Grubu Ağızları

Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları.

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları

Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları.

3. Batı Grubu Ağızları

Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Kütahya ve yöresinin de içinde bulunduğu Batı grubu ağızları, Anadolu toprakları üzerinde en geniş alana yayılmıştır. Batı Grubu ağızlarını diğer ağızlardan ayıran başlıca özellikler şunlardır:

a) Bu ağızlarda ilerleyici benzeşme, gerileyici benzeşmeden daha kuvvetlidir (alırkan).

b) “e > i” değişmesi bütün Anadolu ağızlarında görülmekle beraber bu ağızlar kadar yoğun değildir (virmek).

c) “r, l” ünsüzleri önündeki ünlü türemesi hadisesi, bu ağızlarda düzenli ve kurallıdır (ilimon).

d) “g, ğ” ünsüzleri, iki ünlü arasında ve hece sonunda sızıcılaşır (bağır-, değ-).

e) “k->g, k-> ğ ve t->d-” değişmelerindeki yoğunluk da, bu ağızlarda fazladır (geçi, daş, ğız).

f) Arka ve orta damak ünsüzü “ñ” korunmuştur (deñiz).

g) Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme ekleri dar ünlülüdür. Bu ekler çokluk 2.şahısta “sıñız/- siñiz/- suñuz/- süñüz” şeklindedir (gelirim, gelirsıñ).

h) Çokluk 2. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs eki, Doğu Grubu ağızlarında olduğu gibi büzülme ile yapısını değiştirmemiştir (babañız).

ı) Duyulan geçmiş zaman eki çok şekillidir (olmuş, gelmiş).

i) Şimdiki zaman eki genellikle geniş ünlülüdür (geliyo, geliye).

Batı grubu ağızları kendi içinde de dokuz alt gruba ve bu alt gruplarda her biri kendi içinde ikinci derecedeki alt gruplara ayrılmaktadır. Kütahya bölgesi I. alt grup içinde ikinci derecedeki alt grupların üçüncü sırasında yer almaktadır. Karahan’a (1996, s. 150) göre Batı grubu ağızlarının en geniş yayılma alanına sahip olan bu grubunda Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan(Ankara) ağızları yer alır. Bu grubun genel özellikleri şu şekilde belirtilmiştir:

a) “c, ç, ş, y” ünsüzlerinin sebep olduğu kalınlık-incelik uyumsuzluğu bir tarafa bırakılırsa, bu ağızlarda ünlü uyumları kuvvetlidir.

- b) Dudak ünsüzleri yanında bulunan ilk hece dışındaki ünlüler düzdür (çamır).
- c) “o” zamiri, genellikle dar ünlüdür (una).
- d) “r” düşmesi ve r’li hecelerde hece düşmesi hadisesi yaygındır (vā).
- e) Zamir kökenli teklik 1. şahıs ve bildirme ekleri genellikle “-ın/-in”, çokluk 1. şahıs eki de “ız- iz”dir (gelirin, geliriz).

İKİNCİ BÖLÜM

TAVŞANLI YÖRESİ SES ÖZELLİKLERİ

2.1. Ses

Hava titreşimlerinin kulakla duyulma derecesine ses denir. Tabiattaki canlı ve cansız bütün varlıklar ses çıkarır. Fakat canlı varlıkların çıkardığı sesler, cansız varlıklarinkinden farklıdır, canlıların çıkardığı sesler maksatlardır. Bunlardan insanların çıkardığı sesler aynı zamanda biçimlenmiş ve standart hâle gelmiş seslerdir (Barın ve Demir, 2006, s. 165). Sesleri belirtmeye yarayan işaretlerin her birine de harf denilir.

Diğer bir ifadeyle ses, fiziki anlamda hareketin havada meydana getirdiği titreşimdir. Akciğerden gelen havanın gırtlaktaki kırılgara çarpmasıyla, onları titreşmesiyle çıkar. Ses kırılgarının düzenli titreşimleriyle meydana gelen ünlüler “a, o, u, ı, e, ö, ü, i” dir. Havanın patlaması, sızması, hışırtısıyla meydana gelen bazı ünsüzler de “ç, f, h, k, p, s, ş, t” dir. Sesin oluşumundaki ilk önemli aşama, ciğerlerimize aldığımız havanın karın boşluğu ile üst solunum yollarını birbirinden ayıran diyafram, göğüs kasları ve göğüs kafesinin birbiri ile ahenkli çalışmasıdır (Yalçın, 2002, s. 101).

2.1.1. Ünlüler

Ciğerlerden gelen havanın herhangi bir engele takılmadan çıkarılmasıyla oluşan seslere ünlü denir. Günümüz Türkiye Türkçesinde sekiz tane ünlü harf vardır. Bunlar a, e, ı, i, o, ö, u, ü ünlüleridir. Ünlüler, ses yolundan çıkış anındaki dil, dudak ve ağzın durumuna göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır (Barın ve Demir, 2006, s. 166). Bir başka deyişle havanın dışarı aktarımı sırasında dilin ileri ve geri, dudakların düz ve yuvarlak, alt çenenin düşük veya yüksek olmasından kaynaklanan ünlülerin çeşitli boğumlanma şekilleri vardır.

2.1.1.1. Dilin Durumuna Göre:

Kalın ünlüler (a, ı, o, u): Kalın ünlüler dilin ve damağın arka kısmında oluşurlar. Dilin arka tarafının çeşitli noktaları kabarak arka bölüme yani yumuşak damağa yaklaştığı zaman meydana gelen ünlülere kalın ünlüler (art vokaller) denir.

İnce ünlüler (e, i, ö, ü): İnce ünlüler dilin ön kısmında oluşurlar. Dilin ön tarafının çeşitli noktalarda kabarak ön bölüme yani sert damağa yaklaşması ile meydana gelen ünlülere ince ünlüler (ön vokaller) denir.

2.1.1.2. Dudakların Durumuna Göre:

Düz ünlüler (a, e, ı, i): Oluşumunda dudakların şekil bakımından düz olduğu ünlülere düz ünlüler denir.

Yuvarlak ünlüler (o, u, ö, ü): Oluşumunda dudakların şekil bakımından yuvarlak olduğu ünlülere yuvarlak ünlüler denir.

2.1.1.3. Ağız Durumuna Göre:

Geniş Ünlüler (a, e, o, ö): Ünlülerin oluşumunda ağız yolunun yüksekliğinin yani çenelerin birbirine yaklaşma durumunun az olduğu, dilin kabaran kısmının da daha az yaklaştığı ve dudakların da buna bağlı olarak açıldığı ünlülere geniş ünlüler denir.

Dar Ünlüler (ı, i, u, ü): Oluşumunda ağız yolu yüksekliğin daraldığı, çenelerin birbirine daha fazla yaklaştığı, dilin kabaran noktalarının damak ile arasında daha az bir boşluk oluşturduğu ünlülere de dar ünlüler denir. Yine burada da dudaklar bu oluşuma az çok eşlik etmektedir (Ergin, 1998, s. 40).

Yukarıda yapılan sınıflamaya göre şu sonuca varılabilir:

a: Kalın, düz, geniş

- e: İnce, düz, geniş
- ı: Kalın, düz, dar
- i: İnce, düz, dar
- o: Kalın, yuvarlak, geniş
- ö: İnce, yuvarlak, geniş
- u: Kalın, yuvarlak, dar
- ü: İnce, yuvarlak, dar

2.1.1.4. Tavşanlı Yöresinde Kullanılan Ünlüler

Gülensoy' un (1988) Kütahya ve yöresi ağız incelemeleri araştırmasında genel Türkçe ve yazı dilinde olup Kütahya yöresi ağızlarında da bulunan *a, ı, o, u; e, i, ö, ü* temel ünlüleri ile bazı Anadolu ağızlarında da bulunan kapalı *e (e)* ünlüsünün yanında, komşu seslerin etkileri veya konuşan kimselerin konuşma özelliklerine bağlı olarak oluşmuş, boğumlanma özellikleri değişmiş başlıca ünlü türleri şu şekilde ele alınmıştır:

â: *ı* ünlüsü, ağız kanalının pek az daralması ile yumuşak damağın arkasında oluşan bir sestir. Bu ünlünün çıkışı sırasında dudaklar yarı kapalı ya da kapalı hale yakındır. *ı* ünlüsü söylenirken dil sırtı kabarık, dilin ucu alt dişlerle temas halinde olmadığından bu ses yüksek bir sestir. *a* ünlüsünün boğumlanması ise ses yarığı soluk alma durumundadır sesin söylenmesinde organlar dinlenme durumuna çok yakındır. Dilin orta yerinin kabarması ile *a* ünlüsünün oluşumu için gerekli olan tınlama sağlanır. Bu durumda dil ağız içinde yayılmış durumdadır ve bu yüzden *a* açık ve alçak bir sestir (Gülensoy, 1988, s. 19).

Bu iki oluşumun ardından **â** ünlüsü ise yarı- açık düz orta ünlü *a* ile *ı* arasında çene alanının boğumlanma açısından *a*'ya daha yakın bir yerinde boğumlanan *kapalı a* ünlüsüdür. Meydana gelişinde başlıca etken yanındaki ünlüler üzerinde daraltma etkisi gösteren ünsüzlerle, kendinden sonraki veya önceki hecelerin dar ünlülerinin etkisidir (Korkmaz, 1994, s. 9).

â: *şâvk* (1/43) (ışık, parıltı, şule) (YTS, s:197), *âva* (1/44), *belğâd* (1/51), *şorbâ* (1/50), *âşı* (1/51), *bi bâvta* (4/3) vb.

â: Türkçe ve yabancı sözcüklerdeki ince a'yı belirtmek için kullandığımız bu ses yeterince kalınlaşmamış ve a<e değişimi ile oluşan bir ünlüdür. Sert damak ve yumuşak damağın ortasında oluşan a ünlüsüne göre daha önde boğumlanır. Tınlaması berraktır. Boğumlanmasında dil hafifçe geriye çekilir ve ön taraf biraz kabarabilir. (Gülensoy, 1988, s. 19- 20).

Banguoğlu (1990, 38)'na göre, â ünlüsü Arapçadan kalma ve ve yazı dilimiz üzerinde etkisini gösteren bir ünlüdür. Bu ünlü daralmış ve incelmış bir *a* olmasıyla birlikte *e*'ye yaklaştığından kendisine eklenen ekler ince ünlülerden teşekkül etmektedir.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında az görülen bir ünlü türüdür.

â: *erğânı* (7/57), *çirelâ* (9/80) çıra ile, *yâd ederiz* (10/ 2), *etiyaçı* (11/19) < ihtiyacı, *bağa* (11/30), *lavarda* (14/6) vb.

â: Geri, yuvarlakça ve genişçe ünlü olan â ünlüsü geri a ünlüsü ile o ünlüsü arasında boğumlanmasına rağmen, hem dudak hem dilin şekillenmesi hem de tınlaması bakımından a'ya daha yakındır. Fakat bu ünlünün oluşumunda ağız kanalı az da olsa daralır ve dudaklarda buna uygun olarak biraz yuvarlaklaşır. Bunun nedeni ise ilk hecedeki a ünlüsünün kalın- dar yuvarlak ya da kalın geniş yuvarlak ünlüye dönüşmesiyle ikinci ünlüdeki a ünlüsünü de kendisine benzetme eğiliminde olmasıdır. Ayrıca iki komşu hecede bulunun a ve o ünlüsünün kaynaşarak o'nun yuvarlaklığını yitirerek düzleşmesi ve yuvarlaklık etkisini a'ya geçirmesiyle meydana gelir (Gülensoy, 1988, s. 20; Korkmaz, 1994, s. 9). Tavşanlı ve yöresi ağızlarında bir iki örnekte kendini göstermektedir.

bobâmî (4/52) < babamın, *apârlo* (11/28) < hoparlör

ę: Gülensoy (1988, s. 21)'a göre, Türkçe'de temel ünlülerin (*a, e, ı, i, o, ö, u, ü*) dışında kapalı *ę* denilen bir ünlü daha vardır. *ę* ünlüsü yumuşak damağın ön ve arkasına göre daha ortada meydana gelir. Bu ünlünün çıkışı sırasında dilin sırtı *a*'ya göre biraz daha kabarık, *i*'ye göre daha alçaktır. Bu ünlünün çıkışında çene de yarı açık konumdadır.

Korkmaz'a (1994, s. 5) göre de, kapalı *ę* ünlüsü *i*'nin boğumlanma noktasına en yakın olan ön, düz yarı kapalı bir ünlüdür ve dil sırtının *i*'ye göre biraz daha geride kabarması ile oluşur. Bazen de *y, ç, ş, s* gibi ünlüler üzerinde daraltma veya inceltme etkisi yapan ünsüzlerden önce bulunmaktadır.

Gürsoy (1997, s. 58)'un araştırmasına göre, kapalı *ę* sesine Azericede *ğapalı e*, Türkmence de *yapık e*, ğagavuzcada *kapalı e*, Uygurcada da *yepig e* denilmekteydi

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında *y, ç, ş, s*'nin yanında özellikle *v* harfi başta olmak üzere *d, l* harfleri ve hemzeli bölümlerde de görülmektedir.

adētlē (4/53), *ęvlaTlā* (4/53), *dęvrin* (4/53), *ęve* (5/4), *ęviręēñ* (5/6) < çevireceksin, *ęęyinirle* (5/14) < giyinirler, *ę'mek* (5/28) < ekmek, *ęl öpmē* (5/29) < el öpmeye, *dęvērēñ* (5/31) < söyleyivereyim, *ęvel* (5/38) < evvel, *şęvta* (5/50) < siftah, *ęlliñin* (7/2), *keleşmelēlen* (9/26), *perşenbeyędi* (9/32), *amēd* (9/42), *bayramını ęde* (9/51) vb.

u: Sert damağın önünde meydana gelen *ü* ünlüsü ile yumuşak damağın arka kısmında oluşan *u* sesi arasındaki orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın önüne yükselmesi ile sağlanan ve kalınlaşması yanındaki damak ünsüzlerinin etkisiyle olan kapalı bir *ü* ünlüsüdür. (Gülensoy, 1988, s. 22)

mahşul (10/11), *uşul* (9/33)

û: Berraklığını kaybetmiş bir *u* türüdür. Bu *u* türü düzleşme eğilimindedir ve yarı-kapalı yuvarlak ünlü olarak nitelenebilir. O ve *u* geri ünlülerinin boğumlanma noktasının arasında meydana gelir.

úrda (11/12) < orada, *únnā* (11/16) < onlar, *únnāla* (12/6) < onlarla, *únnan* (13/6) < onunla vb.

2.1.1.5. Uzun Ünlülerin Oluşumu

Konuşma organlarının çeşitli durumlarına göre sınıflandırılan ünlüler, ayrıca söylenişlerindeki süreye göre de sınıflandırılmaktadır. Bunlar uzun ünlüler ve kısa ünlülerdir. Ünlülerin kısıklık veya uzunluğu boğumlanma süresinin kısa veya uzun olmasından kaynaklanmaktadır. Bir ünlünün boğumlanmaya başladığı andan itibaren başladığı ve bittiği zaman arasındaki süre o ünlünün kısıklık veya uzunluğunu etkiler. Aynı ünlünün bir darbe şeklinde çıkarılmasıyla kısa şekli, sürekli devam eden bir şekilde çıkarılmasıyla uzun şekli elde edilir. Uzun ünlüler çeşitli nedenlerle söylenişteki süre açısından normal boğumlanmandan daha uzun bir zaman aralığında telaffuz edilir. Geçmişteki Arapça ve Farsçanın da etkisiyle dilimizde uzun ünlüler örnek açısından zengindir. İki ayrı uzun ünlü çeşidi vardır. Bunlardan birincisi herhangi ses olayıyla açıklanabilen uzunluklar, ikincisi ise Türkçenin lehçeleri arasında bulunan Özbekçe, Türkmence, Yakutçada görülen uzun ünlülü kelimelerle aynı veya onlarla ilişkili olan asli uzunluklar konusuyla bağlantılıdır (Korkmaz, 1994, s. 10; Ergin, 1998, s. 42).

Çeşitli ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlü çeşitleri Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da mevcuttur.

2.1.1.5.1. Hece Kaynaşması İle:

Gülensoy (1988, 27)'a göre, hece kaynaşması bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında yumuşayıp eriyerek uzun bir ünlü halini almasıyla oluşmuştur. Söylenişte bu ünsüzlerin erimesiyle kendisinden önce gelen ünlünün uzun olarak telaffuz edilmesi durumu ortaya çıkmış, bir başka deyişle eriyip kaybolan bu ünsüzün yerini normal boğumlanma süresinden daha uzun bir sürede söylenen ünlüler almıştır. Bu değişimin en çok görüldüğü yerler ise içseste *k, ƙ, g, ğ, h, r, v, y* ünsüzlerin bulunduğu sözcüklerdir.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında bu eğilim fazlaca görülmektedir ve örnek açısından zengindir.

1) -k- (>-g-), -g-, -ğ- ünsüzlerin erimesi ile oluşan hece kaynaşması:

āşamdan (13/11) < akşamdan, *sādan* (13/12) < sağdan, *kāat* (13/15) < kağıt, *aşşāda* (14/33) < aşağıda, *ayāndan* (14/47) < ayağından, *bālādıK* (14/79) < bağlardık, *bacām*(14/132) < bacağına, *köpē* (14/139) < köpeğe vb.

2) -h – ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması:

sabālēn (1/44) < sabahleyin, *āmēd* (2/30) < Ahmet, *kötāya'ya* (3/27) < Kütahya'ya, *bāsedcēsek* (4/2) < bahsedeceksek, *ğāvemiz* (4/33) < kahvemiz, *ğāvēltimiz* (4/40) < kahvaltımızı, *tarna* (7/24) < tarhana, *ibram* (14/73) < İbrahim vb.

3) -r – ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması:

veryōlā (4/49) < veriyorlar, *vādı* (4/50) < vardı, *atādıK* (1/33) < atardık, *çakarverīdiK* (1/27) < çıkarıverirdik, *savırīdık* (1/32) < savururduk, *ğūyā* (1/34) < koyar vb.

4) -v- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması:

baklā (8/10) < baklava

5) -y- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması:

sūla (5/20) < suyla, *öpme* (1/22) < öpmeye

Bazı durumlarda birden çok hecenin tek bir hece halinde uzun ünlü ile telaffuz edildiği de görülmüştür:

savurcāz (1/32) < savuracağız, *veyāt* (1/63) < veyahut, *yādī zaman* (5/42) < yağdığı zaman, *göryon* (14/170) < görüyorum vb.

2.1.1.5.2. Ünsüz Düşmesi İle:

1) –ğ- ünsüzünün düşmesi:

bayā (11/10) < bayağı, *börē* (13/18) < böreği, *çōalmış* (1/2) < çoğalmış, *dōumlu* (1/1) < doğumlu, *ōlan* (1/15) < oğlan, *dōru* (7/55) < doğru, *sādīç* (14/125), *keqat* (13/15) < kağıt, *yā* (13/34) < yağ, *sālīk* (14/5) < sağlık

2) –h- ünsüzünün düşmesi:

tenbē (13/19) < tembih, *ētiyārlāñ* (1/18) < ihtiyarların, *meşūr* (1/49) < meşhur, *tarna* (1/50) < tarhana, *başēş* (1/51) < haşhaş, *ētiyaç* (3/30) < ihtiyaç, *dāa* (5/6) < daha, *mākeme* (9/60), *essan* (7/17) < İhsan, *sāāsı* (4/18) < sahası

3) –k- ünsüzünün düşmesi:

āşam (5/6) akşam, *yūkeā* *börē* (5/18)

4) –l- ünsüzünün düşmesi:

gözē (5/19) < güzel, *ōmaz* (1/49) < olmaz, *gāmış* (4/31) < kalmış, *gakeđīk* (14/90) < kalkık

5) –n- ünsüzünün kaybolması:

tuşbilek (14/5) < Tunçbilek

6) –r- ünsüzünün düşmesi:

tekrā (14/138), *ğadā* (6/10) < kadar, *ğulaklāndan* (14/143) < kulaklarından

7) –v- ünsüzünün düşmesi:

oā kövleri (9/35) < ova kövleri,

8) –y- ünsüzünün düşmesi:

gñeklen (8/11) < göynek < göyünek (YTS, s: 99), *ñlēdi* (12/20) < öyleydi, *her şē* (5/44)

9) –z- ünsüzünün düşmesi:

acıķ (11/26) < azıcık

2.1.1.6. Kısa Ünlüler

Ünlüler ortaya çıkarken boğumlanmanın süresi ünlünün uzun veya kısa oluşunu etkilemektedir. Ünlünün bir darbe şeklinde çıkarılması ve normal uzunlukta söylenen ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmalarıyla kısa ünlüler oluşmaktadır. Türkçede yalın ya da eklerle uzatılmış tek veya çok heceli kelimelerde görülürler. Bu bölge ağızlarında tüm ünlülerin kısa şekline rastlamak mümkündür. Kısa ünlülerin oluşumu çeşitli nedenlere bağlıdır:

1) Art arda gelen iki kelimedenden birincisinin son ünlüsü ile takip eden kelimenin ön ses ünlüsü çift durumu oluşturdıklarında birinci ünlüde kısalma oluşmaktadır. Normal yapıda ses organları ve hava akımı bir ünlü ile kurulan ses topluluğunu bir hamlede çıkarabilir. Ancak içinde iki ünlü barındıran bir ses topluluğunu meydana getirebilmek için ses organlarının hava akımını kullanarak iki hamle yapması gerekir. Tek hamlede iki ünlünün çıkarılması olanaksızdır. Bu durumda

ünlülerden birincisi ikinci ünlüye göre daha zayıf söylenir veya tamamıyla düşer. Bu durumda kısılmanın sebebi olarak gösterilebilir.

dăă (5/41) < daha, *naşî aînadên* (9/31) < nasıl anlatayım, *dõumlu* (9/1), *bõ* (9/3) < bu, *săăsî* (4/21) < sahası, *dăitmak* (5/28) vb.

2) Orta hecede düşmeye meyilli açık ve kapalı hecelerdeki *l, m, n, r, s, ş, y, z*, gibi sızıcı ve akıcı ünsüzler, kendilerini takip eden *a, e, ı, i, u* ünlülerinin kendisinden önce gelen hecenin açık olmasından dolayı kısaltma eğilimine sokarlar. Nadiren de olsa bazı örneklerde *-l* ünsüzü düştüğü halde kendisinden önce gelen ünlü uzamamış tam aksine kısalmıştır. Aynı şekilde bahsedilen özellik bazen de *-r* ünsüzünü düşmesiyle görülür. Bu ünsüz düştüğü halde kendisinden önce gelen ünlü uzun değil, kısadır.

şvelă (3/13), *isyăni* (4/15) < iskân, *săbă* (4/39) < sabaha, *ăvăre* (4/53), *yŭkă* (5/18) < yufka, *alcăş* (5/44) < alacağız, *şeranna* (5/48) < cereyân (elektrik), *donmicêk* (7/9) < donmayacak, *yême gâdcêñ* (7/20) < yemeğe katacaksın, *arazşyasşymş* (9/41) < arazisiymiş, *nõbõt* (13/3), *römõklăla* (5/5), *yŭnan* (8/45), *yŭkă* (14/14), *ŭnă* (14/173) < ona, dosTŭnă (10/19), *ŭ da* (10/40) < o da, *burşya* (11/6), *şalışşyödum* (11/29) < çalışşıyordum, *buldşy* (10/35) < buğday vb.

3) Yükselen ikiz ünlülerin ilk ünlülerini kısa ünlüler oluşturur (Gülensoy, 1988, s. 27)

şŭm (11/12) < sığırı, *ciăra* (4/52) < sigara, *şăT* (4/41) < saat vb.

2.1.1.7. İkiz Ünlüler

İki ünlünün aynı hecede bir ünlü oluşumuna yetecek nefes kullanılarak söylenmesiyle oluşan ünlülere ikiz ünlüler denir. Ama ikiz ünlü oluşabilmesi için iki ünlünün de aynı hecede yer alması gerekmektedir. Türkçede ikiz ünlülerin oluşumu ğ (<g), h , v , y ünsüzlerinin kelimelerin iç kısmında ve iki ünlünün arasında yer aldıkları zaman eriyip kaybolmasıyla ortaya çıkmaktadır. İkiz ünlüler oluşumlarına göre üçe ayrılırlar. Bunlar alçalan ikiz ünlüler, yükselen ikiz ünlüler ve eşit ikiz ünlülerdir.

Alçalan İkiz Ünlüler: İkiz ünlülerin ikinci öğeleri bazı durumlarda ilk öğelerine göre daha dar ve süreksiz şekilde bulunuyorsa bu tür ikiz ünlülere alçalan (azalan) ikiz ünlüler denir. Bu durum ünlü + yarım ünlü şekliyle gösterilebilir.

dāldı (1/10) < dağıldı, *ğaynat* (2/32) < kaynağı, *deişdi* (9/33) < değişti, *deil* (9/36) < değil, *vesaid* (7/25) < araç

Yükselen İkiz Ünlüler: Alçalan ikiz ünlülerde bahsedilen durumun tam tersi gerçekleşiyorsa yani ilk öge kendisini takip eden ikinci öğeye göre daha dar ve süreksizse bu tür ikiz ünlülerde yükselen (çoğalan) ikiz ünlüler olarak adlandırılır. Bu durum da yarım ünlü + ünlü şekliyle gösterilebilir.

sūrlā (1/68) < sığır, *samallā* (3/24) < samanlığa, *müendiç* (14/39) < mühendis vb.

Eşit İkiz Ünlüler: Aynı karakteristik özelliklere sahip ünlülerin yan yana gelmesiyle oluşan ikiz ünlü türüne de eşit ikiz ünlüler denir. Yani birbirini takip eden ünlülerin özellikleri birbiriyle aynıdır. Bu durumu ünlü + ünlü şekliyle göstermek mümkündür (Gülensoy, 1988, s. 29; Korkmaz, 1994, s. 25).

kəat (13/15) < kağıt, *dāa* (14/10) < daha, *saāsı* (7/31) < sahası, *düün* (2/16) < düğünleri, *dōum* (2/1) < doğum, *şē etdiK* (2/30–31), , *soukda* (14/44) < soğukda, *gedī* (14/44) < gediği (gedik, çatlak, yarık, boşluk) (YTS, s: 90), *yourdlādıK* (1/52), *doannādan* (14/112), *çocuk çırır* (7/14) < çocuk ağlarsa,

2.2. Aslı Ünlü Uzunlukları

Kaynaklarda (Korkmaz 1994, s. 16), Türkçedeki asli uzunluklar konusunu uzun bir zaman Türkologların çalıştığı ve bu çalışmalar sonucunda farklı sonuçlara varıldığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bu alanda çalışanların yeterli materyallere ulaşamamasından kaynaklanan sorunlar vardır. Bu konuda ele geçen bazı kısıtlı kaynaklar konunun aydınlanmasında yetersiz kalmıştır. Bu konunun ilk aydınlanmasında en ciddi adım Türkmençe eserlerin özellikle de Türkmençe sözlüklerin bulunmasından sonradır. Türkmençenin genel yapısı itibariyle uzun ünlüler ve bu bağlamda ikiz ünlüler açısından zengin olması araştırmaların önünü açmıştır. Yine de Türkologlar arasında bu konu iki ayrı görüş yaratmıştır. Bir kısım Türkolog kabul ederken bir kısmı reddetmektedir. Fakat yapılan araştırmalardan elde edilen derlemelerde özellikle belli bir bölgede ortaya çıkan ünlülerin sadece söyleyiş özelliğinden kaynaklanmadığı ve Türkmençe, Yakutça ve Özbekçedeki şekillerle ilgili olarak eski Türkçede varlığı savunulan uzun ünlüler olabileceği konusunda inancın güçlenmesine neden olmuştur. Yine de tümüyle ortaya koyabilmek için uzun araştırmalara gerek duyulmaktadır.

Diğer bir araştırmacı Tekin (1995, s. 61)'e göre de, Türkçede asli uzunlukların sayısı on yediye kadar çıkarılabilir. Geri kalanlar ise yakıştırma veya vurgunun etkisinden kaynaklanan uzunluklardır. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında yaptığımız çalışmada bu türe örnek olabilecek birkaç örnek vardır.

aba (9/62) < *abla*, *yakādh* (1/34) < *yıkardı*, *úrda* (2/2) < *orada*, *gözel* (8/10) < *güzel*, *dēydi* (14/7) vb.

2.3. Ünlü Uyumu

Dil benzeşmesiyle oluşan ünlü uyumunun tarihçesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak dudak uyumu daha yakın veya ulaşılabilir zamanlarda ortaya çıkmıştır. Osmanlıcadan elde edilen metinlerde dudak uyumu yoktur denilebilmektedir. Bu metinler sadece dil uyumu kuralına göre şekillenmektedir. Günümüz Türkçesinde ise bu söyleniş, yazı dilimize Latin alfabesinin getirilmesiyle tam olarak uygulanmaya başlanmıştır (Banguoğlu, 1990, s. 88). Bir sözcüğün ilk hecesindeki ünlüsünün

özellikleri nasıl olursa ondan sonra gelen hecelerin özellikleri de öyle olur. Bu yönüyle de, Türkçede bir sözcüğün kök veya eklerinde bulunan bütün ünlüler çeşitli bakımlardan birbirine benzer ve birbirine aykırı ünlüler bulunmaz. Türkçede ünlü uyumları ünlünün oluşumuna göre dil açısından kalınlık – incelik (Büyük Ünlü Uyumu) ve dudakların durumuna göre düzlük – yuvarlaklık (Küçük Ünlü Uyumu) olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1. Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu):

Bir sözcükteki ünlülerin kalınlık – incelik bakımından birbiriyle uyumlu olması durumuna kalınlık – incelik uyumu (büyük ünlü uyumu) denilmektedir. Bu uyumda temel özellik ünlüler oluşurken dilin aldığı şekillerin birbiriyle uyumlu olmasıdır. Bir kelimedede hem kalın ünlü, hem de ince ünlü bulunamaz. Yani kök, gövde ve eklerin bu özellik açısından birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir. Kökler eklerle birleşirken esas alınan kökün ünlüsüdür ve kendisine eklenen eklerin ünlülerinin ne durumda olacağını belirler niteliktedir. Bu kurala uymayan bazı istisna sözcükler vardır. Ancak bu sözcükler aslında kurala uyan ama sonradan farklı söyleniş özellikleri kazanmış sözcüklerdir. *Ana* < anne, *karındaşı* < kardeş örneklerinde olduğu gibi. Eklendiği sözcüğe göre uyumlu veya aykırı olan ekler (-yor, -ken, -ki, -leyin, -gil, -daş, -imtrak vb.) de vardır fakat bunlar sonradan ortaya çıkan durumlardır.

2.3.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu):

Bu uyum Türkçedeki kelimelerin dudağın durumuna göre düzlük – yuvarlaklık açısından birbiriyle uyumlu olması durumudur. Kalınlık – incelik uyumunda olduğu gibi bu uyumda da kökler ve ekler arasında uygunluk olduğu görülmektedir. Bu uyum daha çok günümüz Türkçesinde kendini hissettirmektedir. Düzlük – yuvarlaklık uyumu Türkçe kelimelerde bulunan düz ünlüleri (*a, e, ı, i*) düz ünlülerin; yuvarlak ünlüleri ise (*o, ö, u, ü*) ya düz – geniş (*a, e*) ya da dar – yuvarlak (*u, ü*) ünlülerinin takip etmesiyle oluşan durumdur. Birinci bölüme göre Türkçede bir sözcükte sadece *a, ı* ya da *e, i* bir araya gelebilir. Türkçe oldukları halde bu kuralın dışında kalan bazı istisna sözcükler de bulunmaktadır (*havuç, kavun, avuç, karpuz* vb.).

İkinci bölümde ise kalınlık – incelik de göz önüne alınırsa Türkçe bir sözcükte *o, u*’dan sonra *a, u* ünlüleri; *ö, ü*’den sonra ise *e, ü* ünlüleri gelmektedir (Ergin, 1998, s. 70).

hanşımı (14/74) < hangini, *yumırta* (7/30) < yumurta, *şifra* (7/30) < sofra, *çâvış* (3/17), *ğaynâdırKana* (7/21) < kaynatırken, *ufağKana* (13/21), *varıKan* (14/128), *gidéken* (14/46), *ğalbur* (5/38) < kalbur, *fakırdı* (6/1) < fakirdi, *dirlēdi* (7/17), *hamır* (7/37) < hamur, *yinir* (7/37) < yenir, *sâvırdıK* (10/33) < savururduk, *geyēdiK* (10/38), *çâvdır* (11/21), *gâvırdıK* (13/36) < kavururduk, *domanıç* (6/16) < Domaniç < duman içi, *barıbar* (14/120) < beraber, *çapıt* (7/35) < çaput, *dâvıl* (10/1) < davul, *vapır* (2/8) < vapur vb.

2.3.3. Yabancı Kaynaklı Kelimelerin Durumu:

Yabancı kaynaklı kelimelerin, özellikle de Farsça ve Arapça kaynaklı kelimelerin bulunması, Anadolu ağızlarında sıkça rastlanan bir durumdur. Yerel söyleyişlerle bu tür yabancı kaynaklı kelimeler de uyum aykırılığı ortadan kaldırılarak Türkçe kelimelere benzetilmiştir.

ekistire (14/123), *fıyētlı* (11/25), *mezerliK* (14/44), *tenesi* (1/32) vb.

2.3.4. Ünlü Uyumunun Bozulması

Ünlü uyumu bölgemiz ağızlarında yoğun olarak görülen bir özelliktir. Kaldı ki yabancı kaynaklı sözcüklerin bile bu uyuma uygun hale getirildiğinin örnekleri çok açık bir şekilde görülmektedir. Ancak bazı durumlarda bu uyumun bozulduğu da göze çarpmaktadır. Bahsedilen uyum bozulmasının en önemli sebebi bazı ünsüzlerin ünlüler üzerindeki etkisidir. Bu ünsüzler ünlüler üzerinde bazen inceltici bazen de kalınlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bu etkiden dolayı bazı sözcüklerde uyumun dışına çıkıldığı görülmektedir. Bu tür özelliğe sahip ünsüzler *y, ş, ç, c, s, l* olarak sıralanabilir. İnceltici etkinin kalınlaştırıcı etkiye göre daha yoğun olduğu dikkate değer bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır (Gülensoy, 1988, s. 33).

buldëy (10/36) < buğday, *dombeylen* (3/19) < dombay, *olmëyınca* (9/29) < olmayınca, *annaTcën* (9/29) < anlatacağım, *toPleyoꝝ* (13/17) < topluyoruz, *bäleyoꝝ* (14/120) < bağlıyoruz, *arkëideş* (14/121) < arkadaş, *haşey* (7/14) < haşhaş, *āšem* (11/3) < akşam, *çameşırlañı* (9/81) < çamaşırlarını, *ğaley* (7/35) < kalay, *ğalcëk* (14/7) < kalacak, *olcëk* (14/104) < olacak, *napcëk* (7/32) < ne yapacak, *berķat* (14/88) < bereket, *bayremleşmā* (9/52) < bayramlaşmaya vb.

2.3.5. Uyum Değişmesi

Bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüyü kalınlaştırıcı veya inceltici özelliği olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu ünsüzler bu özellikleriyle uyum bozukluğuna neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bu ünsüzlerin iki veya daha fazla heceye sahip Türkçe veya yabancı kaynaklı bir sözcüğün ünlülerini bütünüyle kalınlaştırarak ya da incelterek yazı dilimizde görülmeyen uyum değişmesi olayına neden oldukları belirlenmiştir.

bene (4/43) < bana, *misir* (5/51) < mısır, *emme* (7/52) < ama vb.

2.4. Dudak Benzeşmesi

Dudak benzeşmesi, dudağın durumuna göre ünlülerin ortaya çıkışlarını temel alan benzeşmedir. Boğumlanma sırasında ünlülerin durumuna göre dudak ünlüleri düz ve yuvarlak olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ünlülerin sözcüklerde birbirini etkileyerek birbirine benzeme eğilimlerine dudak benzeşmesi denir. Bu durum ilk hecelerinde yuvarlak ünlü bulunan iki veya daha çok heceli kelimelerde ikinci hecedeki düz ve geniş ünlülerin yuvarlaklaşması ile ortaya çıkar.

gübüür (6/4) < gübre, *şöl olurdu* (2/16) < şöyle olurdu vb.

Bu durumun tersi durumlarda görülmektedir. Yani normalde ikinci hecede yuvarlak olması gereken ünlüler düz bir ünlü halini almışlardır.

oynəyōlā (5/24) < oynuyorlar, *uğurleyōlā* (5/24) < uğurluyorlar, *uyikliye uyikliye* (8/4) < uyuklaya uyuklaya vb.

2.5. Ünlü Değişmeleri

Korkmaz (1994, s. 41)'a göre, ünlü değişikliklerini bir ses olayına bağlanıp bağlanmaması konusunda iki bölüme ayırabiliriz. Bazı ünlüler doğrudan doğruya yanındaki ünsüzlerin ya da komşu hecelerdeki ünlülerin etkisiyle değişme gösterir. Bu şekilde bir ses olayının etkisiyle gerçekleşen değişmelere Türkçe bir karşılığı henüz bulunamayan umlaut denilmektedir. Ünlülerin birbirini etkileme konusuna ünlü uyumu başlığı altında değinilmiştir. Bunun yanında ünlü değişmelerini etkileyen ünsüzler *y*, *c*, *ç*, *s*, *ş*, *r*, *k*, *b*, *p*, *m*, *v* ve *f* ünsüzleri olarak sıralanabilirler. Bu ünsüzler ünlüleri kendi etki alanlarına almak suretiyle değişime uğrattırılar. Bu değişim sadece köklerde değil kök ve kendisine eklenen eklerin bütün hecelerinde de görülebilmektedir. Bir de herhangi bir ses olayına bağlanamayan ve aynı umlaut gibi Türkçe karşılığı bulunmayan değişimler vardır. Bunlara da ablaut denilmektedir ancak umlaut kadar yaygın değildir.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da bu tür değişimlerin örnekleri oldukça fazladır. Bu değişimler gösterdikleri özelliklere göre ayrı bölümlerde ve ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

a) Kalın Ünlülerin İncelmesi:

1- a>e değişimi: Bölgemiz ağızlarında en çok görülen değişimlerden biridir.

annadcēn (9/29) < anlatacağım, *atcēn* (14/131) < atacağım, *zannedcēñ* (14/147) < zannedeceksin, *baleyoz* (14/120) < bağlıyoruz, *arkideş* (14/121) < arkadaş, *haşeş* (7/14) < haşhaş, *aşem* (11/3) < akşam, *çameşirlañi* (9/81) < çamaşırlarını, *ğaley* (7/35) < kalay, *ğalcēK* (14/7) < kalacak, *olcēK* (14/104) < olacak, *napcēK* (7/32) < ne yapacak, *buldēy* (10/36) < buğday, *dombeylen* (3/19) < dombay, *ağleşyoz* (14/84) < ağlaşıyoruz, *ağēç* (14/73) < ağaç, *yaylecik* (7/32) < yaylacık, *terezide* (9/12) < terazide, *bayremleşmā* (9/52) < bayramlaşmaya, *hocelan* (3/13) < hocayla vb.

2) ı>i değişimi:

misir (5/51) < mısır, *çameşir* (9/81) < çamaşır, *santım* (14/180) < santimetre vb.

b) İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

1) e>a değişimi:

berķat (14/88) < bereket, *ķuvath* (14/167) < kuvvetli, *ataş* (1/42) < ateş, *mevıacılıķ* (10/12) < meyvecilik, *makinelālan* (10/29) < makinelerle vb.

2) i> a, â, ı, u değişimi:

hana (2/10, 9/45) < hani, *vallaha* (14/92) < vallahi, *vaķid* (7/50) vb.

3) ü>u değişimi: Yalnızca bir örnekte görülmüştür.

ķunķu (7/30) < çünkü < ķün-ki [fars. (Eyuboğlu, 2004, s. 156)] vb.

2- Geniş Ünlülerin Daralması:

1- a>ı değişimi:

mayış (7/47) < maaş, *arķadeşin* (4/43) < arkadaşın, *ķavdır* (11/21) < çavdar vb.

2- e>i değişimi:

ni bilēn (8/2) < ne bileyim, *dir* (4/32) < der, *memliketlere* (4/10) < memleketlere, *yidirilē* (5/4) < yedirirler, *divam* (5/30) < devam, *iminām* (3/17) < Emin Ağabeyim, *göç idenlē* (4/14) < göç edenler vb.

3- o>u değişimi:

uķman (4/18, 5/13) < o zaman, *motur* (6/19, 11/24) < motor, *römuk* (5/8) < römork, *dokdur* (7/15) < doktor, *ūnā* (5/31) < ona, *undan* (3/33) < ondan, *ķnyā* (1/34) < koyar vb.

4- o> ı değişimi:

sıfra (7/30) < *sofra* vb.

5- ö>ü değişimi:

Üğüdüir (1/38) < *öğütür* vb.

d) Dar Ünlülerin Genişlemesi:

1- ı>a değişimi:

kqat (13/15) < *kağıt* vb.

2- i>e değişimi:

ētiyaçı (11/19) < *ihtiyacı*, *ētiyār* (7/50) < *ihtiyar*, *heç* (14/83) < *hiç*, *şeber* (12/36) < *şehir*, *gere* (14/130) < *geri*, *eyi* (1/7) < *iyi*, *geyim* (5/44) < *giyim*, *gene* (9/33) < *yine*, *şevta* (5/50) < *siftah*, *bade* (14/108) < *haydi*, *essan* (7/17) < *İhsan*, *saleh* (14/125) < *Salih*, *heķāye* (14/157) < *hikāye* vb.

3- u>o değişimi:

mohobbet (5/30) < *muhabbet*, *istambol* (11/14) < *İstanbul*, *yonan* (11/10) < *Yunan*, *böyün* (6/14, 14/31, 14/160) < *bugün*, *bo* (9/3) < *bu*, *vağununu* (9/16) < *vagonunu*, *yoķarı* (2/14) < *yukarı* vb.

4- ü>ö değişimi:

göveç (14/31) < *güveç*, *yörük* (4/15) < *yürük*, *löküs* (5/49) < *lüks* (*lamba*), *bökümet* (7/16) < *hükümet*, *kötāyaya* (3/27) < *Kütahya'ya*, *böyük* (9/26) < *büyük*, *yörüdü* (14/171) < *yürüdü* vb.

e) Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

1- a>u değişimi:

vuvam (14/66) < *babam* vb.

2- a>o değişimi:

pontul (1/69) < pantolon, *bobâm* (2/29,4/51) < babam, *mohobbet* (5/30) < muhabbet vb.

3- ı>u değişimi:

turpan (12/5) < tırpan vb.

f) Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

1- u>ı değişimi:

bışâ (5/44) < buzağı, *çâvış* (3/17), *ğalbur* (5/38) < kalbur, *sâvırıldıK* (10/33) < savururduk, *ğâvırıldıK* (13/36) < kavururduk, *hamır* (7/37) < hamur, *dâvıl* (10/1) < davul, *sabın* (7/34, 12/20), *yımırta* (7/30) < yumurta, *çapıt* (7/35) < çaput, *vapır* (2/8) < vapur, *âvı* (12/3) < avlu, *âvcımızâ* (13/22) < avcumuza < avuç vb.

2- u>i değişimi:

uyikliye uyikliye (8/4) < uyuklaya uyuklaya vb.

3- ü>e değişimi:

debildek (5/31) < dümbelek

4- ü>i değişimi:

tevellid (4/1) < tevellüd vb.

5- ö>e değişimi:

çezdim (14/190) < çözdüm vb.

2.6. Ünlü Düşmesi

Sözcüklerde bulunan ünlülerin birinin söylenmemesine ünlü düşmesi denilmektedir. Ünlü düşmesi sözcüklerde aynı zamanda bir hecenin eksilmesi anlamına

da gelmektedir (Barın ve Demir, 2006, s. 183). Bu durum bazen hecenin yapısında değişiklik yapılırken yani sözcüğe ekler getirilirken bazen de sözcükten sözcüğe geçerken söylenişte anlamı etkilemeyecek kısaltmalar ve değişimler yapılırken ortaya çıkmaktadır (Demircan, 2001, s. 93).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da ünlü düşmesi diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi görülmektedir. Ünlü düşmesini çeşitli nedenleri vardır. Yöre ağızlarında en çok görülen durum vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesidir. Düşen bu ünlüler bulunduğu bölümler genellikle açık hecelerdir. Bu nedenlerin Tavşanlı ve yöresi ağızlarında sıralanması Gülensoy'un tasnifine göre şöyledir:

1- Sözcük ortasında akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerin arasında bulunan ünlüler genellikle düşme eğilimi gösterirler.

Nerden geçecek (3/16) < nereden geçecek, *gıTyō* (3/23) < gidiyor, *berķat* (14/88) < bereket, *ōTden* (14/173) < öteden, *gelcek* (14/155) < gelecek, *ordan* (2/8) < oradan, *ellēnde* (14/107) < ellerinde, *döryō* (14/127) < dövüyor, *versi* (4/49) < veresiye vb.

2- Bazen de düşerken dar ünlülerin kendilerinden önce gelen açık hecenin ünlüsünü uzattıkları görülür.

ayaķlāmı (9/69) < ayaklarını, *ġāvırđıK* (13/36) < kavururduk vb.

3- Bazen de ünlü ile biten sözcük ünlü ile biten bir sözcüğe bağlanırken iki sözcükten birincisinin son sesindeki ünlü söylenişte Türkçenin çift ünlünün yan yana gelmesine engel olması bakımından ünlü çarpışmasının önlenmesi amacıyla ünlülerden biri düşer ve düşerken de kendi işlevini uzunluk olarak bir diğerine aktarır.

şöl~olurdu (2/16) < şöyle olurdu, *hacabdullah* (3/18) < Hacı Abdullah vb.

4- Yukarıda Türkçede iki ünlünün yan yana gelmemesinden dolayı ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir sözcük geldiğinde ünlü düşmesi görülmektedir. Ancak bazen ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünsüz ile başlayan sözcükler geldiğinde de düşmeler görülür.

ertes gün (5/14) < ertesı gün, *yüz yim beşde* (14/158) < yüz yirmi beş vb.

5- Bazı sözcüklerin son seste bulunan ünlüleri düşmektedir.

öTden (14/173) < öteden, *perşembe gün* (3/11) < perşembe günü, *tadil gün* (3/11) < pazar günü, *çarşamba gün* (4/6) < çarşamba günü vb.

6- Birleşik sözcüklerin oluşurken yan yana gelen ünlülerden biri düşer. Bu düşme ya ilk sözcüğün son ünlüsü ya da ikinci sözcüğün ilk ünlüsü şeklinde gerçekleşir.

ğayınna (3/15) < kayın ana , *ğayıntılanın* (3/15) < kayın atalarının vb.

7- Bazı yabancı sözcüklerdeki orta hece ünlüleri düşer.

perşan (7/32) < perişan

2.7. Ünlü Türemesi

Demircan (2001, s. 88)'a göre, Türkçede şekil itibariyle bir değişim sonucu ya da yabancı kaynaklı sözcüklerde hecelenmiş normal hece düzenine aykırı bir şekilde gerçekleşmişse bu durum sözcüğün başına bir ses getirilmesi “ön türeme”, sözcüğün ortasında bir ünlü doğması “iç türeme” ve sözcüğün sonuna bir ünlü getirilmesi “son türeme” olarak doğal bir süreçle düzeltilmektedir.

2.7.1. Ön Türeme

Bazı ünsüzler Türkçede sözcüklerin başında bulunmazlar. Bunun yanında yabancı kaynaklı sözcüklerin dilimize girmesinden dolayı bu kurala uymayan sözcükler de vardır. Bu yabancı kaynaklı sözcüklerin *l*, *r*, ve *ş* ünsüzü ile başlayanların, Anadolu

ağızlarında doğal olarak kurallı hale getirme isteğinden dolayı başlarına bir ünlü harf getirilmektedir ve buna da ön türeme denilmektedir.

1) i- ön türemesi:

ilâzım (9/37) < lazım, *irefîkîlê* (9/51) < refiklerle < arkadaşlarla, *işê* (11/13) < şey

2) e- ön türemesi:

enişberlîK (4/22) < rençperlik

3) ö- ön türemesi:

örüzgar (1/31,10/32) < rüzgar

2.7.2. İç türeme

Ön türemenin yanında bazı sözcüklerde de içi seste yan yana bulunan iki ünsüz arasına aslında kelimenin özünde olmayan bir ünlü girmektedir. Bu şekilde iç türemeye sahip sözcüklerin ikinci ünlüsü genellikle *r*'dir. Ama bunun yanında az olmakla beraber *b, c, d, f, m, s, t, y, z* ünsüzleri de bulunabilir. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında görülen iç türeme örnekleri şu şekildedir:

1) – ı – iç türemesi:

bîrende (1/54) < *branda*

2) –i- iç türemesi:

ekistire (14/123) < ekstra, *filim* (14/149) < film, *tiren* (9/15) < tren, *mecibursuñ* (14/146) < mecbursun

3) – u- iç türemesi:

guruP (9/49) < grup

4) –ü- iç türemesi:

löküs (5/49) < lüks (lamba)

2.7.3. Son türeme

Kapalı heceye sahip bazı sözcüklerin sonunda da ünlü türemesi olayı görülebilir. Buna son türeme adı verilir (Gülensoy, 1988, s. 45).

derkene (14/175) < derken, *lêkene* (7/28) < öyleyken, *ufakKana* (13/21) < ufakken < küçükken

2.8. Ünsüzler

Alfabemizde sekiz ünlü harfin dışında kalan bütün sesler ünsüzlerdir. Bunlar *b, c, ç, d, f, g, ğ, ğ, h, h, j, k, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z* sesleridir. Türkçede ünsüzler seda, boğumlanma ve temas derecelerine göre üç bölümde sınıflandırılmaktadır.

2.8.1. Seda Bakımından Ünsüzler

Türkçedeki ünsüzler sedalı (tonlu) ve sedasız (tonsuz) şeklinde iki gruba ayrılırlar. Sedalı (tonlu) ünsüzler *b, c, d, g, ğ, ğ, j, l, m, n, ñ, r, v, y, z* ünsüzleridir. Sedasız (tonsuz) ünsüzler ise *ç, f, h, h, k, k, p, s, ş, t* ünsüzleridir. Bu durumda boğumlanmalarında ses telleri titreyen ünsüzler tonlu, titretmeyen ünsüzler de tonsuz ünsüzlerdir. Tonlu ünsüzlerde ses telleri titreşim durumunda olduğu için oluşumlarında boğumlanma noktası zorlanmaz. Tonsuz ünsüzlerde ise ses sadece oluşum noktasındaki çarpmayla sağlandığı boğumlanma noktası zorlanmaktadır. Tonsuz ünsüzlerin bahsedilen bu özelliğinden dolayı bu ünsüzlere sert ünsüzler de denilmektedir. Sedalı ve sedasız ünsüzlerin birer karşılıkları bulunmaktadır. Bunlar *b – p, c – ç, d – t, g – k, ğ – k, ğ – h, j – ş, v – f, z – s’dir*. Bu seslerin oluşum noktaları aynı olmalarına rağmen tonluluk ve tonsuzluk bakımından birbirinden ayrılmakta yani bazıları ses tellerini titreştirirken bazıları titreştirmemektedir. Karşılığı olamayanlar ise *l, m, n, ñ, r, y* ünsüzleridir. Bunlar sedalı ünsüzlerdir ama sedasız karşılıkları yoktur.

2.8.2. Oluşum Noktalarına Göre Ünsüzler

1- Dudak Ünsüzleri: Bu ünsüzler iki dudağın birbirine değmesi ile dudakta oluşan *b, m, p* ünsüzleridir.

2- Diş – Dudak Ünsüzleri: Bu ünsüzler alt dudağın üst ön dişlere değmesi ile oluşan *f, v* ünsüzleridir.

3- Diş Ünsüzleri: Bu ünsüzler dilin ucunun veya ön kısmının üst ön dişlerin arkasına veya diş yuvalarına değmesi ya da yaklaşması ile oluşan *d, t, n, s, z* ünsüzleridir. *s* ve *z*'de ortada biraz açıklık kalacak şekilde yaklaşma bulunurken; *t, d, n*'de yolu kapatacak bir temas vardır.

4- Diş – Damak (Diş Eti) Ünsüzleri: Bu ünsüzler dilin ucunun veya ön kısmının diş yuvası veya sert damağa değmesi ya da yaklaşması ile oluşan *c, ç, j, ş* ünsüzleridir. *c* ve *ç*'de yolu kapatan bir temas bulurken, *j* ve *ş* yaklaşarak biraz daha arkada oluşurlar.

5- Ön Damak Ünsüzleri: Bu ünsüzler dilin ucunun ya da orta kısmının sert damağa (ön damak) değmesi ya da yaklaşması ile meydana gelen *g, k, l, r, y* ünsüzleridir. *r*'de dilin ucu kalkarken, *g, k, y*'de dilin orta kısmı kabarır. *l* ise ince ve kalın olmak üzere ikiye ayrılır. *İnce l*'de dilin ön tarafı ve ucu kalkar, *kalın l*'de ise arka tarafı kabarır ve ön tarafı kalkar. Bu durum ince ve kalın ünlülere benzemektedir.

6) Arka Damak (Art Damak, Yumuşak Damak) Ünsüzleri: Bu ünsüzler dilin arka kısmının yumuşak damağa değmesi veya yaklaşması ile oluşan *ğ, ğ, h, k, ñ* ünsüzleridir. *ğ, k, ñ*'de yolu kapatan bir temas, *ğ, h*'de güçlü bir sürtünmeye neden olan yaklaşma olurken, *ñ*'de geniz yolu açıktır.

7) Gırtlak Ünsüzü: Bu ünsüz gırtlakta bulunan ses tellerinde meydana gelen *h* ve ' (ayın) ünsüzüdür ve oluşumunda ses telleri birbirine yaklaşır veya çarpar.

2.8.3. Temas Derecesi Bakımından Ünsüzler

1- Temas Derecesi Tam Olanlar: Bu ünsüzlerin oluşumu sırasında bütün organların teması tam olur ve havanın geçmesi için herhangi bir boşluk bırakmazlar. Hava akımı önüne çıkan engele çarparak onu bir darbe ile açar ve bu ünsüzlerin meydana gelmesini sağlar. Bu çarpma ve açma sırasında bir patlama şekli ortaya çıkar bu yüzden bu ünsüzlere aynı zamanda patlayıcı ünsüzler de denir. Aynı zamanda havanın önünde bir set olduğu için ancak darbe ile söylenebilirler ve bu yüzden süreksiz ünsüzler de denilmektedir. Özellikleri verilen bu ünsüzler *b, c, ç, d, g, ğ, k, ƙ, p, t* ünsüzleridir.

2- Oluşumlarında Hava İçin Dar Bir Geçit Bulanlar: Bu ünsüzlerin oluşumunda hava, temasa geçen organlar arasında dar ve zorlu bir yol bulur. Bu geçiş sırasındaki sürtünme sonucu bu ünsüzler meydana gelir. Bu ünsüzler *f, ğ, h, ħ, j, s, ş, v, z* ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin dar bir geçitten sürtünerek geçtiği için aynı zamanda sızıcı ünsüzlerdir.

3- Oluşumlarında Hava İçin Geniş Bir Yol Bulunan Ünsüzler: Bu ünsüzlerin oluşumunda hava için rahat bir yol kalmaktadır. Bu ünsüzler *l, m, n, ñ, r* ve *y* ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin oluşumunda organlar temas halinde bulunmadığından veya az bulunduğundan havanın geçebileceği rahat bir boşluk olmasından dolayı akıcı ünsüzler olarak da adlandırılmaktadır.

Hava akımının yoluna göre ünsüzler geniz ve ağız ünsüzleri olmak üzere ikiye ayrılır. Oluşumları sırasında küçük dilin geniz yolunu açmasıyla hava akımı genizden çıkar. Bu tür oluşuma sahip ünsüzlere geniz ünsüzleri denir. Geniz ünsüzleri *m, n, ñ*'dir. Diğer ünsüzlerin oluşumu sırasında küçük dilin geniz yolunu kapamasıyla hava akımının ağızdan çıktığı ünsüzlerde ağız ünsüzleridir. Geniz ünsüzleri (*m, n, ñ*) dışında kalan *b, c, ç, d, f, g, ğ, ħ, h, j, k, ƙ, l, p, r, s, ş, t, v, y, z* ünsüzlerinin hepsi ağız ünsüzleridir.

Bunların dışında / seslerinde dil ön damağa değerken serbest kalan hava avurtlara çarpar. Bu yüzden bu ünsüzlere avurt ünsüzü de denir. *r* ünsüzü oluşurken dilin ucu titrediği için titrek ünsüz diye de adlandırılır. *Y* ünsüzünde ise organların temas derecesi çok zayıftır ve, hava akımının geçebileceği geçit çok geniştir. Organların durumu neredeyse *i* ünlüsünün boğumlanma şeklindedir. Bu yüzden *y* ünsüzüne yarı ünlü de denilmektedir (Ercilasun, 1998, s. 64; Ergin, 1998, s. 43).

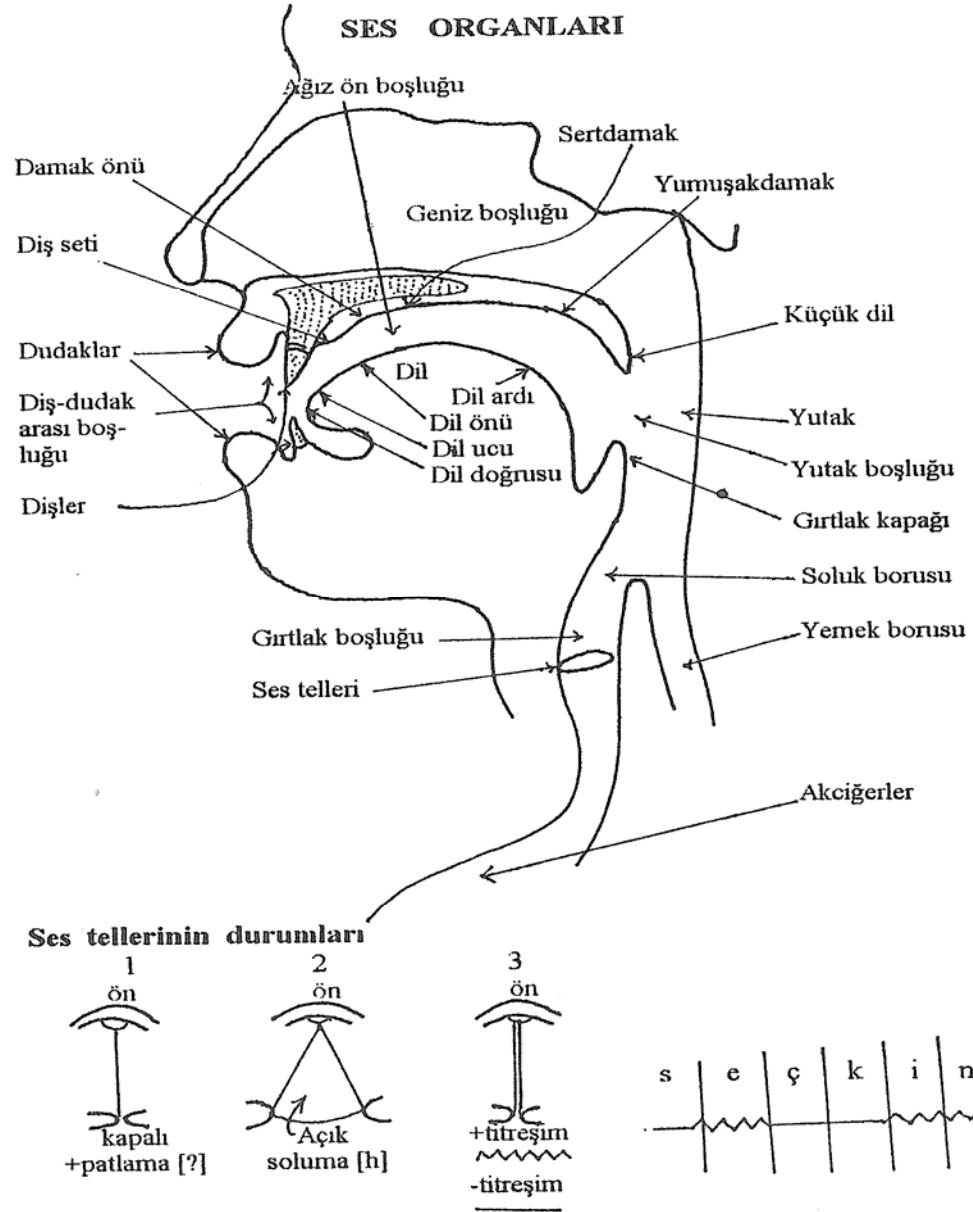
Bu bilgiler ışığında ünsüz seslerin özellikleri şu şekilde gösterilebilir:

- b: Tonlu, dudak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- c: Tonlu, diş – damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- ç: Tonsuz, diş – damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- d: Tonlu, diş, patlayıcı (süreksiz), ağız
- f: Tonsuz, diş – dudak, sızıcı (sürekli), ağız,
- g: Tonlu, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- ğ: Tonlu, art damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- ğ: Tonlu, art damak, sızıcı (sürekli), ağız
- h: Tonsuz, gırtlak, sızıcı (sürekli), ağız
- ħ: Tonlu, art damak, sızıcı (sürekli), ağız
- j: Tonlu, diş – damak, sızıcı (sürekli), ağız
- k: Tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- ķ: Tonsuz, art damak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- l: Tonlu, ön damak, akıcı (sürekli), ağız, avurt
- m: Tonlu, dudak, akıcı (sürekli), geniz
- n: Tonlu, diş, akıcı (sürekli), geniz
- ñ: Tonlu, art damak, akıcı (sürekli), geniz
- p: Tonsuz, dudak, patlayıcı (süreksiz), ağız
- r: Tonlu, ön damak, akıcı (sürekli), ağız, titrek
- s: Tonsuz, diş, sızıcı (sürekli), ağız
- ş: Tonsuz, diş – damak, sızıcı (sürekli), ağız
- t: Tonsuz, diş, patlayıcı (süreksiz), ağız
- v: Tonlu, diş – dudak, sızıcı(sürekli), ağız

y: Tonlu, ön damak, akıcı (süreklî), ağız, yarı ünlü

z: Tonlu, diş, sızıcı (süreklî), ağız

('): Tonsuz, gırtlak, patlayıcı

Tablo 1. Ünsüzler

Nefes Borusu Ünsüzleri	.					h	
	+						

ÜNSÜZLER	Dudak Ünsüzleri	Diş - Dudak Ünsüzleri	Diş Ünsüzleri	Diş - Diş Eti Ünsüzleri	Ön Damak Ünsüzleri		Art Damak Ünsüzleri		Gırtlak Ünsüzleri
					Ön	Arka	Ön	Arka	
	+ -	+ -	+ -	+ -	+	+	+	-	-
Patlayıcı (Süreksiz)	b p			d t	c ç	g k	ğ ķ		‘
Genzel (Nasal)	m			n			ñ		
Yan Boğumlanmalı				l					
Titreyici				r					
Sızıcı (Süreкли)		v f	z s	j ş				ğ h	
Yarı Ünlü					y				

Ünsüzlerin Tavşanlı ve yöresi ağızlarında gösterdiği özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1) $b < p$ değişimi: Tonlu, dudak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan b asıl kullanımının yanında p değişimine de uğramıştır. Bu durumun tersi durumlarda görülmektedir. Yani b ünsüzü tonsuzlaşma eğilimine girmektedir.

sobPet (14/25), *turP* (12/20) < turp, *tePsi* (14/15) < tepsi

2) $d < T$ değişimi: Tonlu, diş, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan d yöremiz ağızlarında bahsedilen özellikleriyle bulunmaktadır. Ancak bunun yanında tonsuzlaşma eğilimi gösterip T şekline girdiği de görülür.

celaleTTin (14/114), *kaş Tene* (14/23) < kaç tane, *dāmaT* (14/24)

3) $g/\ğ$: Tonlu, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan g ile tonlu, art damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan $ğ$ ünsüzü; tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan k ve tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan $ķ$ 'ya dönüşme eğilimi gösterirler ama buna tam bir tonsuzlaşma denemez.

gizıl toPraķ (10/9) < kızıl toprak, *çarıķ* (14/47), *şimdiK* (1/46)

4) $\ğ > y$ değişimi: Tonlu, art damak, sızıcı (süreklı), ağız ünsüzü olan $\ğ$ 'nin bazen tonlu, ön damak, akıcı (süreklı), ağız, yarı ünlü ünsüz olan y 'ye dönüştüğü görülür.

çiyne (14/185) < çiğner

5) $\ç > k$ değişimi: Tonsuz, diş - damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan $\ç$ ünsüzü bazı durumlarda tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan k 'ye dönüşmüştür.

kekiç (14/107) < çekiç

6) $k > n$ değişimi: Tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü olan k ünsüzü bazen tonlu, diş, akıcı (süreklı), geniz ünsüzü n 'ye dönüşür.

eñseri (1/55) < ekseri

7) r ünsüzünün tonunu kaybetmesi: Tonlu, ön damak, akıcı (sürekli), ağız, titreşim ünsüz olan r ünsüzü yöremizde çokça görülen gevşek boğumlanma özelliğine geçiş yapar.

evlaTlā (4/53), *ūnnā* (11/16) < onlar, *atādıK* (1/33) < atardık, *ğadā* (6/10) < kadar vb.

8) (') hemze işareti: Arapçada hemzenin karşılığı olan tonsuz, gırtlak, patlayıcı Türkçede bulunmayan ayın harfinin karşılığı (') şeklinde gösterilmektedir.

e'mē (1/50) < ekmeğe, *a'ge* (5/7) < al gel, *dā'h* (5/30) < tatlı, *ā'mışdan* (6/19) < altmıştan, *e'lisi* (13/43) < etlisi, *ö'lü* (14/73) < ödlü vb.

9) Nazal ñ: Köktürk alfabesinde özel bir harfle gösterilen nazal ñ Uygur ve Mani alfabelerinde ng şekliyle gösterilmekteydi (Çağatay, 1978, s. 253). Yöremizde eski haliyle var olan tonlu, art damak, akıcı (sürekli), geniz ünsüzü ñ ünsüzü kelime köklerinde, ilgi halinde, 2. kişi iyelik eklerinde ve fiillerin ikinci kişi çekimlerinde kullanılmaktadır.

vuvamñ (14/76) < babamın, , *bilyomuñ?* (14/82) < biliyor musun?, *genç olcēñ* (14/122) < genç olacaksın, *elliñin* (7/2), , *aKTarısñ* (3/21) aktarırsın, *etiyañlarñ* (1/18) < ihtiyarların, *yēmē ğadcēñ* (7/20) < yemeğe katacaksın, *nasī annadēñ* (9/31) < nasıl anlatayım vb.

Bazı sözcüklerde de sözcüklerin ilk hallerini korudukları görülür.

yeñice (14/77) (yenice), *doñuz* (14/128) (domuz), *biñ* (1/1) (bin), *bunñar* (5/50) < bınar < pınar (çeşme) (YTS s: 32)

2.8.4. Ön Ses Ünsüzleri

Tavşanlı ve yöresi ağızları da yazı dilimizin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle ğ, ñ ünsüzleri önseste bulunmamaktadır. *h* ünsüzü ise *k* ünsüzünden bir değişmedir. *j* ünsüzünün *c* ünsüzü ile yer değiştirdiği de görülmektedir. Diğer ünsüzler ise önseste kullanılabilmektedir. *f, l, m, n, p, r, ş, z* ünsüzleri ile başlayan kelimeler çoğunlukla yabancı kaynaklı sözcüklerdir.

Genellikle *r* ve *l* ünsüzleri kullanılırken doğal hece sıralanışı ve Türkçeye aykırılığının giderilmesi çabası yüzünden ön türeme ile yani başlarına bir ünlü harf olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Ama bunun yanında bu ünsüzlerin ön türemesiz kullanım içinde oldukları da görülmektedir.

1) - *r* ünsüzünün kelime başında kullanımı:

ramazan (3/1), *radyo* (3/32),

2) - *l* ünsüzünün kelime başında kullanımı:

loğum (5/26) (haşhaşlı çörek), *lavarda* (14/6), *löküs* (5/49) < lüks (lamba)

l>n değişimi: Bazen de l>n ünsüzünün değişiminden dolayı *l* ünsüzü önseste bulunur.

löbetçi (2/6) < nöbetçi.

3) - *z* ünsüzünün kelime başında kullanımı:

zerüceliK (2/29) < fakirlik, *zaten* (3/13), *zaman* (4/36), *zannedcēñ* (14/147) < zannedeceksin, *zengin* (11/2), *zeytin* (11/11), *ziyaret* (10/18), *zebil* (13/22) < sebil, *zini* (5/12) < sini.

4) - *n* ünsüzünün kelime başında kullanımı:

noldunu (14/35) < ne olduğunu, *nişan* (14/77), *ninem* (14/79), *namağ* (10/17), *neşberliK* (4/20) < rençper, *nölur* (14/57) < ne olur.

5) - *c* ünsüzünün kelime başında kullanımı:

cambaŋ (14/159) canlı hayvan alım satımı ile uğraşan kişi, *cannarı* (1/47) < canları, *cāmimiŋ* (3/12), *cennetdeyiŋ* (14/4), *cingen* (6/14) < çingene, *ciära* (4/52) < sigara, *çaŋdarma* (2/3) < jandarma.

6) -d ünsüzünün kelime başında kullanımı:

depelēne (7/54) < tepelerine, *dePpo* (10/27) < depo, *dâvul* (11/8) < davul, *daŋ* (14/140) < taş, *darTsıñlā* (9/11) < tart-, *darlalāda* (9/45) < tarla, *darak* (12/22), *dırnak* (9/68) < tırnak, *dā'h* (5/30) < tatlı vb.

Bazı kelimelerde T ünsüzünün bulunduğu da görülür. Bunlar içinde yabancı kaynaklılar da vardır.

tikilirlēdi (3/17) < dikil-, *Tokdur* (7/15) < doktor, *TakādıK* (1/55) < takardık.

7) -b ünsüzünün kelime başında kullanımı:

buldēy (10/35) < buğday, *berkat* (14/88) < bereket, *bene* (4/43) < bana, *bekmezini* (7/11) < pekmezini, *başıñ arırsa* (7/14) < başın ağrırsa, *baklā* (8/10) < baklava, *seyre bakā* (8/14) < seyre bakar, *buñar* (5/50) < bınar < pınar (çeşme) (YTS s: 32) vb.

8) -y>-g değişimi:

gine (13/25) < yine.

9) b- < v- değişimi:

vuvamıñ (14/76) < babamın.

2.9. Ünsüz Türemesi

Ünlü türemesine benzer bir şekilde boğumlanma ya da başka bir nedenle sözcüklerin başına ya da içine ünsüzler girmektedir (Demircan, 2001, s. 90). Aslında Türkçe bu tür türemeleri genel olarak kabul etmeyen bir nitelikte olmasına rağmen dilimizde türemeli örneklerle rastlanmaktadır (Korkmaz, 1994, s. 83). Bu durum Türkçenin en eski dönemlerine dayanmaktadır. *y*, *v*, *r*, *l*, *n*, *ŋ*, *h* türemesi Çuvaşça, Orta Türkçe, Uyğurca ve Orhon Türkçesinde görülen türemelerdir (Tekin, 1995, s. 138).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da bu tür ünsüz türemelerine az da olsa örnek vardır. Bu türemeler şöyle gösterilebilir.

1) h- ön türemesi:

bateş (5/15) < ateş, *hinci* (8/7) < şimdi (şu emti > imdi > şimdi) (Eyuboğlu, 2004, s: 628), *hincik* (14/122) < şimdi, *bure* (14/159) < oraya, *hūlē* (3/13) < öyle, *bûrdan* (14/96) < oradan vb.

2) -s- iç türemesi:

ısrırdı (14/153) < ısırdı, *assıl assılhē* (14/185) < asıl asıliver vb.

3) -ş- iç türemesi:

eşşek (5/39, 8/1, 10/21) < eşek vb.

4) -g- iç türemesi:

yengagdan (3/21) < yeniden.

2.10. İç Ses Ünsüz Değişimleri

2.10.1. İç Seste Tonlulaşma

Oğuz grubu ağızlarındaki en karakteristik ses olaylarından biri olan tonsuz ünsüzlerin tonlulaşması ya da tonlulaşma eğilimine girmesi sık rastlanan bir durumdur (Gülsevin, 2002, s. 36). Gülensoy (1988, s. 56)'a göre Kütahya ve yöresinde bulunan içses çift ünsüzlerden ilki tonsuz bile olsa ikinci ünlü genellikle tonlu ya da tonlulaşma eğiliminde olan ünsüzlerden meydana gelmektedir. Bu durum Tavşanlı ve yöresi ağızları için de geçerlidir. Yan yana bulunan ünsüzlerden ilkinin tonsuz olması ikincisinin tonlu veya tonlulaşma eğilimi örneklerde açıkça görülmektedir. Bu durum içseste olmasına rağmen bazen sözcüklerin ilk ünsüzlerinin de tonlulaşma çabası göze çarpmaktadır.

olduKca (13/38), *başKa* (11/13) < başka, *keşgeke* (12/25), *esgi* (4/49) < eski, *nisbeten* (13/8) < nispet, *aşgerlike* (11/15) < askerlik, *soukeda* (14/44) < soğukta, *enserî* (1/55) < ekserî.

-f - > -v- değişimi:

muhâvîz (2/6) < muhafız, *bi hâvta önce* (4/3) < bir hafta önce, *misâvir* (9/65) < misafir, *mustâva* (14/159) < Mustafa, *çivtetelli* (12/7) < çiftetelli, *çivt* (14/3) < çift, *sovra* (11/4) < sofrâ.

-k - > -y- değişimi:

ışyâm (4/15) < iskânı.

Bazen de ilk seste görülür:

dakımına (11/25) < takımına, *darak* (12/22) < tarak, *dâ'lı* (5/30) < tatlı, *ğulak* (14/143) < kulak, *ğoca* (14/143) < koca, *ğafasını* (14/145) < kafasını, *ğuvvetli* (14/166), *ğıyâ* (14/186) < kıyar, *ğurulukdu* (14/187) vb.

s-> z- değişimi: Bu değişim de sözcük başındaki tonsuz ünlülerin tonlulaşma eğilimine örnektir.

şıfırdan (14/114) < sıfırdan.

2.10.2. İç Seste Tonsuzlaşma

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında nadiren görülen ses olayların biridir. İçseste bulunan ünsüzlerin bir önceki maddenin tersi olarak tonsuzlaşma eğiliminde bulunan tonlu ünlülerin meydana getirdiği ses olayıdır. Bazen ilk seslerde bulunduğu da görülmektedir. Şu şekilde gösterilebilir:

-d-> -t- değişimi:

celaleTTin (14/114)

-c->-ç- değişimi:

pañcar (5/4) < pancar

-z->-s- değişimi

yüzsük (9/71) < yüzük

-n->-ş- değişimi:

tuşbilek (14/5) < Tunçbilek

Hemzenin (') olduğu yerler:

k-': *e'mē* (1/50) < ekmeğe,

ğ-': *e'lence* (2/20) < eğlence, *ö'lēye ġadā* (2/21) < öğleye kadar,

h-': *e'tiyacı* (11/19) < ihtiyacı, *e'tiyār* (7/50) < ihtiyar

t-': *e'lisi* (13/43) < etlisi, *dā'lı* (5/30) < tatlı, *ā'mışdan* (6/19) < altmıştan

l-': *a'ge* (5/7) < al gel, *ā'mışdan* (6/19) < altmıştan

d-': *ö'lü* (14/73) < ödlü

2.10.3. İç Seste Sızıcılışma

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında içseste sızıcılışma örnek çok fazla değildir. Tespit edilebilen örnekler aşağıda verilmiştir. En çok karşılaşılan ġ>y değişimidir. Bunun dışında birkaç değişim örneği daha bulunmaktadır.

1) -g-, -k- > -ğ-, -y- değişimi:

deydi (14/7) < değdi, *dıyer* (4/16) < diğer, *eyer* (4/30) < eğer, *meyəsem* (14/128) < meğerse,

2) -ç->-ş- değişimi:

ğışdım (14/6) < kaçtım, *üş* (14/12) < üç, *genşle* (3/7) < gençler vb.

3) -b->-v- değişimi:

vuvam (14/66) < babam, *buva* (14/115) < baba vb.

2.10.4. Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında akıcı ünsüzlerin kendi arasında değişimleri de gözlenmektedir. Bu ünsüzler *l*, *m*, *n*, *r*, *y* ünsüzleridir. Söyleniş özelliklerinden dolayı bazen birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları da görülmektedir.

-r->-l- değişimi:

ğālī (3/30) < gayrı,

-n->-m- değişimi:

ombasız (2/5) < onbaşı, *ombir sene* (2/14) < onbir sene,

-n->-ñ- değişimi:

vuvamñ (14/76) < babamın, *biñyomuñ?* (14/82) < biliyor musun?, *genç olcēñ* (14/122) < genç olacaksın, *ellīñin* (7/2), *aḳTarısñ* (3/21) < aktarırsın, *ētiyarlāñ* (1/18) < ihtiyarların, *yēmē ḡaTcēñ* (7/20) < yemeğe katacağsın, *nasī annadēñ* (9/31) < nasıl anlatayım.

-n->-l- değişimi:

dölüm (3/25) < dönüm

2.10.5. İç Seste Öteki Ünsüz Değişmeleri

Yukarıda sayılan özelliklerin dışında Tavşanlı ve yöresi ağızlarında henüz bir kurala bağlanamayan bazı ünsüz değişimleri de vardır.

-k->-m- değişimi:

yümsek (14/114) < yüksek.

-d->-c- değişimi:

şincik (5/48), *şinci* (8/4) < şimdi.

2.10.6. İç Seste Ünsüz Benzeşmesi

Gülensoy (1988, s. 60)'a göre içseste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş olarak aynı durumda bulunan yakın sözcüklerin ilk veya son sesleri arasında bazen iki ünsüzden biri kendisine yakın oluşum özelliği taşıyan diğer ünsüzü kendisini ya tamamen ya da kısmen benzetir. Bu olaya benzeşme denilmektedir. Benzeşme olayı iki şekilde olmaktadır. Bunlar ilerleyici benzeşme (yarı benzeşme, tam benzeşme) ve gerileyici benzeşmedir.

İlerleyici Benzeşme: Sözcük içinde yer alan yan yana iki ünsüzünden ikincisinin birinciye göre şekillenmesi denir. Yani birinci ünsüz ikinci ünsüzü tamamen ya da kısmen etkilemektedir.

a) Yarı benzeşme: Sözcüğün içinde yer alan ilk ünsüzün sonradan gelen ünsüzü kısmen değiştirmesiyle ortaya çıkan benzeşme türüdür. İlk ünsüzün ikinci ünsüz üzerinde bir etkisi vardır ama tam olarak onu değiştirmemektedir veya kendine benzetememektedir.

memniketlere (4/10) < memleketlere

b) Tam Benzeşme: Yarı benzeşmenin aksine burada birinci sırada yer alan ünsüz ikinci ünsüz üzerinde tam bir etki oluşturmaktadır ve bu ünsüzü tamamen kendisine benzetmektedir.

-nl->-nn ilerleyici benzeşmesi:

düünne (1/14) < düğünler, *ünna* (11/16) < onlar, *cēranna* (5/48) < cereyânlar, *doannādan* (14/112) < doğanlar, *yannış* (14/67) < yanlış, *cannarı* (1/47) < canları, *zenginne*

(14/72) < zenginler, *torunnārz* (14/98) < torunları, *ğarannık* (14/118) < karanlık, *deymennēnē* (1/37) < değirmenlerine, *yabandan gelenē* (3/9) < dışarıdan gelenler, *dāvşanm* (4/14, 6/17, 7/15, 9/59) < Tavşanlı, *günneri* (9/80) < günleri, *hayvanna* (13/48) < hayvanlar, *insannādan*. (14/16) < insanlardan, *şenniK* (5/1) < şenlik, *ğurbannık* (5/43) < kurbanlık, *osmannı* (9/39) < osmanlı, *añnadēn* (9/31) < anlatayım.

-yl->-nl->nn ilerleyici benzeşmesi:

gaz yānnā (7/21) < gaz yağıyla, *çapıt parçasınnāñ* (7/35) < çaput parçasıyla, *oda sabiPlennen* (9/50) < oda sahipleriyle.

-şğ-> şş ilerleyici benzeşmesi:

aşşā (2/2) < aşağı.

Gerileyici Benzeşme:

İlerleyici benzeşmenin tam tersi olup, bir sözcük içinde yan yana veya komşu olarak yer alan iki ünsüzden birincisinin ikincisine uymasıdır. Yani ikinci ünsüzün birinci ünsüzü etkileyerek kendisine benzetmesiyle ortaya çıkan bir durumdur.

-ts->-ss- gerileyici benzeşmesi:

yassı (1/40) < yatsı

-hs->-ss- gerileyici benzeşmesi:

Essan (7/17) < İhsan

-zs->-ss- gerileyici benzeşmesi:

ōmassa (14/47) < olmazsa vb.

-td->-tt- gerileyici benzeşmesi:

hasta göTTüm (7/49) < hasta göt(ür)düm

-ğn->-nn- gerileyici benzeşmesi:

İnnēlen (14/59) < iğneyle

-nl- > -ll- gerileyici benzeşmesi:

samallā (3/24) < samanlığa

-nb- > -mb- gerileyici benzeşmesi:

ombir (14/20) < on bir, *ombaşı* (2/5) < onbaşı, *ombeş* (7/3) < on beş vb.

2.11. Benzeşmezlik

Benzeşmezlik bir sözcük içinde aynı, yan yana veya birbirine uzak olan, aynı oluşum yerine sahip ünsüzlerin birbirinden farklı boğumlanmaya ya da iki ayrı yerde boğumlanmasına denilmektedir. Yani aynı boğumlanmaya sahip ünsüzlerden birinin boğumlanma noktasının değişerek farklı bir ünsüze dönmesiyle gerçekleşen bir durumdur (Gülensoy, 1988, s. 62).

bilāder (4/53) < birader

2.12. Sonseste Tonsuzlaşma

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında en çok rastlanan -z > -s değişimidir. Türkçe sözcüklerin yanında yabancı kaynaklı kelimelerde de görülmektedir.

ertes gün (5/14) < ertesi gün, *cumartes gün* (9/34) < cumartesi gün, *ekyos* (14/2) < ekiyoruz, *cennetdeyis* (14/7) < cennetteyiz.

2.13. Sonseste Tonlulaşma

Türkçede tonsuz şekilleriyle yazı diline geçen, patlayıcı diş eti ünsüzü -ç, yumuşak damak ünsüzü -ğ, sert damak ünsüzü -k, dudak ünsüzü -p, diş ünsüzü -s, diş eti

ünsüzü -ş, diş ünsüzü -t bu bölge ağızlarında -b, -c, -d, -g ve -z ünsüzlerine dönüşürler. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da değişik örnekleri vardır.

-ç > -c değişimi:

sādc (14/125) < sağdıç

-t > -d değişimi:

tird (7/43) < tirit, *dörd* (11/17) < dört, *yourd* (1/53) < yoğurt vb.

-k > -z değişimi:

götürüseṣ (5/12) < götürürsek

-s > -z değişimi:

herkeṣ (3/14, 11/3, 13/25) < herkes

2.14. Sonseste Sızıcılışma

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında yazı dilinde süreksiz (patlayıcı) ve sedasız olarak bulunan -ç ünsüzü tonsuz, diş -damak, sızıcı ünsüz olan -ş'ye dönüşür.

-ç > -ş değişimi:

üş (8/8) < üç, *elli üş* (10/25) < elli üç vb.

Sonseste tonlulaşma, sonseste tonsuzlaşma, sonseste sızıcılışmanın dışında görülen ses olayları da şöyle sıralanabilir:

-m > -n değişimi:

tüfekk atcēn (14/131) < tüfek atacağım, *añnadcēn* (9/29) < anlatacağım, *deṣveren* (7/4) < deyivereyim (söyleyivereyim) vb.

-n>-ñ değişimi:

ğışlasınñ (2/3) < kışlasının, *dâvetlēsīñ* (2/23) < davet edersin, *balāsīñ* (3/20) < bağlarsın, *eñ faẓla sürsēñ* (3/25) < en fazla sürsen, *biñ* (4/1) < bin

-y>-v değişimi:

köy (4/12, 7/4) < köy

2.15. Ünsüz Düşmesi

Korkmaz (1994, s. 77)'a göre, sözcük içinde daima kelime sonunda ve bir ünsüzden önce olmak üzere iki çeşit düşme vardır. Bunun yanında hece kaynaşması yoluyla ünlüler arasında düştüğü de görülür. *r*, *l*, *n*, *ñ* akıcı ünsüzleri *g*, *ğ*, *y*, *k* ünsüzleri en çok düşme olayına uğrayan ünsüzlerdir. Düşen ünsüz özelliğini veya işlevini yanındaki ünlüye yükleyerek onu uzama eğilimine sokmaktadır. Ayrıca hece vurgulu ise vurguyu daha da artırır. Ünsüzü düşmesine rağmen kısa ünlü bulunan sözcüklerde zaman içinde başkalaşıma uğrayarak bu duruma geçmişlerdir.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında en çok görülen düşmeler şu şekilde sıralanabilir:

Sızıcılar : f, ğ, h, l, r, s, v, z

Patlayıcılar : k, n, t

Yarı Ünlü : y

1) f düşmesi (Ø):

yŭkă bōrē (5/18) < yufka böreği

2) ğ düşmesi (Ø):

bayā (11/10) < bayağı, *bōrē* (13/18) < böreği, *çōalmış* (1/2) < çoğalmış, *dōumlu* (1/1) < doğumlu, *ōlan* (1/15) < oğlan, *dōru* (7/55) < doğru, *sādıç* (14/125), *kəat* (13/15) < kağıt, *būdey* (14/71) < buğday vb.

3) h düşmesi (Ø):

tenbē (13/19) < tembih, *ētiyārlān* (1/18) < ihtiyarların, *meşūr* (1/49) < meşhur, *tarna* (1/50) < tarhana, *haşeş* (1/51) < haşhaş, *ētiyaç* (3/30) < ihtiyaç, *dāa* (5/6) < daha, *mākeme* (9/60), *essan* (7/17) < İhsan vb.

4) k ünsüzünün düşmesi (Ø):

āşama (5/6) < akşam

5) l ünsüzünün düşmesi (Ø):

göze (5/19) < güzel, *ōmaz* (1/49) < olmaz, *gāmış* (4/31) < kalmış, *gakdıK* (14/90) < kalkdık, *beki* (14/35) < belki

6) n ünsüzünün kaybolması (Ø):

tışbilek (14/5) < tunçbilek

7) r ünsüzünün düşmesi (Ø):

tekrā (14/138), *gadā* (6/10) < kadar, *gūlaklāndan* (14/143) < kulaklarından

8) s düşmesi (Ø):

yimişin (14/190) < yemişsin, *duymuşuñuzdur* (14/36) < duymuşsunuzdur

9) t düşmesi (Ø):

üs (14/114) < üst

10) v düşmesi (Ø):

oā kövleri (9/35) < ova köyleri

11) y düşmesi (Ø):

gōneken (8/11) < giysi (gömlek) (*gōñlek* > *gōñnek* > *göyüne* > *göyne*) (YTS s: 99) *öledi* (12/20) < öyleydi

12) z düşmesi (Ø):

acık (11/26) < *azcık* < *azıcık*

13) d düşmesi (Ø):

kēni (1/38) < kendi

2.16. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi Eski Türkçede ve Türk dil lehçelerinde örneği çokça görülen bir fonetik olaydır. Türkçedeki ikiz ünlü olayının birçok örnekle birincil ya da ikincil ünlü uzunlukları olarak açıklanması mümkündür. Uzun ünlülerin açık hecelerdeki çekici etkisiyle takip eden hecenin başındaki ünsüz ikizleşmektedir. Bu durumda yani ikizleşmeden sonra normalde açık olan hece kapalı hale gelir. Bu yüzden açık hecedeki uzun ünlü kısalma eğilimi gösterir. Bir başka deyişle kısalma eğilimine giren ünlünün yerini doldurmak amacıyla ikizleşme (ünsüz uzaması) olayı gerçekleşir (Tekin, 1995, s. 148).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ikizleşme bulunmaktadır. Gülensoy'un yaptığı araştırmada da belirttiği gibi bu bölgede görülen özellikler daha çok ses değişimlerinden doğan ikizleşmelerdir. Ama bunun yanında asli ünlü uzunluklarının da kullanılıyor olması dikkate değerdir.

ısrırdı (14/153) < ısrırdı, *assıl assılve* (14/185) < asıl asılver, *ayvalı* (14/66) < Ayvalı, *ğargullı* (14/113) < Kargılı (yerleşim yeri), *aşşāda* (14/33) < aşağıda, *eşşek* (5/39, 8/1, 10/21) < eşek vb.

2.17. İkiz Ünsüzün Tekleşmesi

Yabancı kaynaklı daha çok Arapça sözcüklerde bulunan ikiz ünsüzlü sözcüklerin ünsüzlerinden birinin özelliğini yitirerek kaybolmasıyla meydana gelen bir

ses olayıdır. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında bu özelliğini koruyarak örnekler bulundurmaktadır.

ğuvatl (14/167) < kuvvetli

evet (5/38) < evvel

evetce (10/34) < evvelce

evetla (12/26) < evvelâ

hakkından gelemes (14/61) < hakkından gelemes vb.

2.18. Hece Kaynaşması

Özellikle iki hecenin bazen de daha fazla komşu hecenin birleşip kaynaşmasıyla meydana gelen ses olayına hece kaynaşması denir. Hece kaynaşmasına neden olan ünsüzler tonlu, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü g, Tonlu, art damak, sızıcı (sürekli), ağız ünsüzü ğ, tonsuz, ön damak, patlayıcı (süreksiz), ağız ünsüzü k, tonlu, ön damak, akıcı (sürekli), ağız, yarı ünlü y, tonlu, art damak, sızıcı (sürekli), ağız ünsüzü h, tonlu, art damak, akıcı (sürekli), geniz ünsüz ñ, tonlu, ön damak, akıcı (sürekli), ağız, titreş ünsüz r ve tonlu, diş - dudak, sızıcı(sürekli), ağız ünsüzü v ünsüzüdür. Bu ünsüzler bazı ses olayları sonucunda zamanla eriyerek kaybolurlar ve iki komşu hece tek hece görünümü kazanır. Bu sırada düşen ünsüzler kendi işlevlerini yanındaki ünlülere yükleyerek ünlülerin uzamasını sağlar (Korkmaz, 1994, s. 81; Gülensoy, 1988, s. 68).

savurcāz (1/32) < savuracağız, *veyāt* (1/63) < veyahut, *yādī zāman* (5/42) < yağdığı zaman, *göryon* (14/170) < görüyorum *deymenlêne* (1/35) < değirmenlerine, *eyyiz* (14/5) < iyiyiz, *mürācat* (14/8) < müracaat, *ekyos* (14/2) < ekiyoruz, *adamcāz* (14/69) < adamcağız vb.

2.19. Hece Yutumu

Bir sözcükte yan yana bulunan ve oluşum değerleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin zamanla kaybolması ve söyleyiş olarak

tek hece şeklinde söylenmesiyle oluşan hece yutumu olayı Tavşanlı ve yöresi ağızlarında sıkça rastlanan bir ses olayı özelliği göstermektedir. Bu da az çabayla çok şey ifade etme kuralının bir yansıması olarak görülebilir.

gorduK (1/61) < koyardık, *gelini getiriz* (3/11) < gelini getiririz, *pañcar çıkārız* (5/4) < pancar çıkarırız, *içiriz* (5/30) < içiririz, *torūnnañ ellēñ para veriz* (1/23) < torunların ellerine para veririz, *gōTTük* (2/5) < götürdük, *gözme* (7/34) < gözleme vb.

2.20. Ünsüz Türemesi

Gülensoy (1998, s. 68)'a göre, Türkiye Türkçesi yazı dilinde, kelime köklerinin diğer eklerle bağlanması sırasında araya ünsüz harfler girer. Bunun nedeni ise yan yana gelen iki ünlünün çatışmasını engellemektir. Köklerin eklerle bağlanması sırasında özellikle araya zamir *n*'si ve *y* ünsüzü girmektedir. Yazı dilinde görülen bu özellikten sonra Anadolu ağızlarında söyleyişten kaynaklanan ön türeme, orta türeme ve son türemedir.

Bazı sözcüklerdeki ünsüz ikizleşmeleri, ya diğer ikiz ünsüzlü sözcüklere benzetmek amacıyla ya söylenişi zor olan bir ünsüzün ses değerini diğer ünsüzün iki defa tekrarlanarak söylenmesi ile karşılamak isteğiyle ya da anlamı ve anlatımı güçlendirmek için özellikle söylenmiş olması gerekmektedir.

aşşā (4/10) < aşağı, *vesayid* (7/25) < *vesaid*, araç, *vesayre* (14/1), *dedilekin* (14/161) < dediler ki, *aşşārı* (14/162) < aşağıya, *yengāgdan* (3/21) < yeniden, *assılve* (14/185) asıliver vb.

2.21. Ünsüzlerde Yer Değiştirme

Bazı sözcüklerin daha sonra gelmesi gereken bir ünsüzden daha önceye alınarak telaffuz edilmesine yer değiştirme denilmektedir. Bu olay normal sesletimde

boğumlanma noktalarının kolaydan zora doğru sıralanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bahsedilen yer değiştirme olayı bitişik ünsüzler arasında oluyorsa buna yakın veya komşu yer değiştirme; birbirine bitişik olmayan uzak ünsüzler arasında oluyorsa buna uzak veya komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme denilmektedir.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da konuşmacının rahat konuşma sürdürme isteğinden doğan bu tür yer değiştirme olayları vardır. Derlenen metinlerin dışında en çok görülen yer değiştirme olayları şunlardır:

çölmek < çömlək, devriş < derviş, meşsur < meşhur vb.

Bunun yanında bir ünlünün ünsüzle yer değiştirdiği de derlenen metinlerde tespit edilmiştir.

-rɪ- > -ir

çıkırıcək (9/38) çıkırıcak

2.22. Vurgu

Demircan (2001, s. 123)'a göre, sözcüklerde ve diğer anlatım birimlerinde en az bir hece bulunmaktadır. Birden fazla hece sayısına sahip sözcüklerde her hece aynı soluk baskısıyla söylenmemektedir. Bazı heceler diğerlerine göre daha baskılı şekilde çıkarılır. Sözcüklerde soluk baskısına vurgu ve daha baskılı söylenen heceye de vurgulu hece denilmektedir. Bu baskı her hece için yapılan göğüs kasılmalarının bazıları için daha güçlü olduğunu gösterir. Bu durumda hecelerin sesletiminde iki tür kasılma vardır. Bunlardan birinci normal hecenin çıkarılması için yapılan hece kasılması diğeri ise sadece vurgulu heceler için yapılan güçlendirici kasılmalardır. Vurgunun sesin fiziksel özelliklerine dayalı olmasından çok ses organlarının devinimiyle veya hareketiyle ortaya çıktığı sesbilimcilerin birleştiği bir konudur. Bu uzlaşmaya rağmen vurguyu oluşturan organlar konusunda çeşitli fikirler vardır. Fizyolojik açıdan vurgu iki şekilde adlandırılabilir. Konuşmacı açısından vurgu atışıyla güçlendirilmiş bir göğüs atışı, dinleyen açısından ise ses yüksekliğidir. Vurgulu hecenin ortaya çıkması için

yapılan etkinlik sonucunda gırtlak altı hava basıncı artar ve vurgulanmak istenen sözcük üzerine daha çok soluk düşer. Bunun yanında ses tellerinin titreşimi de artmakta ve geniz boşluğunda tınlamanın derecesi yükselmektedir. Soluk ses tellerini, ses telleri hava zerreciklerini titreştirirken, bu titreşimi birbiri arasında iletmektedir. Bu iletim en son kulak zarının hava zerreciklerinden gelen titreşimle doğru orantılı olarak titremesiyle son bulur. Gelen titreşimin seviyesine göre ses yüksek ya da alçak biçimde duyulmaktadır.

Özetlemek gerekirse vurgu, dik, baskılı okunuş, şiddetli ve yüksek söyleyiş değişikliğidir (Gencan, 2001, s. 85). Vurgunun yeri çeşitli özelliklere göre değişmektedir. Türkçe vurgu açısından mülayim bir dildir. Vurgulu ve vurgusuz heceleri arasında çok fark yoktur. Yani Türkçe hafif vurgulu bir dildir denilmektedir. Türkçede sözcüklerin kök ve gövdelerindeki orta hece veya hecelerinde vurgu bulunmaz. Türkçe sözcüklerde vurgu genellikle son hecededir. Yabancı bazı sözcüklerde ve genellikle yer adlarında vurgu sözcüğün ilk hecesinde olabilir. Sözcüklere eklenen eklerde sözcüğün vurgusunu değiştirebilmektedir (Ergin, 1998, s. 103).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi vurgu bulunmaktadır. Derlenen metinlerdeki vurguyu göstermek için (‘) işareti kullanılmıştır.

gırk hane‘miş (1/2), yaP‘Tım (1/25), çoK fakır‘dı (2/10), sağlan‘yo (3/5), gelir‘lē (4/4), oynā‘lā (5/16), varı‘dıK (6/5), günne‘de (7/10), enişber‘līK (8/2), söle‘cēñ (9/5), o‘muş (10/8), toPlan‘yō (11/6), āmaz‘dı (12/1), yi‘riž (13/7), idare et‘yož (14/2)

Yer Adları:

‘adırmaz (14/73), ‘ayvallı (14/66) < Ayvalı, ‘istambol (11/14) < İstanbul, ‘bursa (14/189)

Yer adlarında ilk hece ünlü ile biterse ikinci heceye atar:

ya'ḥiplā (14/173) < Yakuplar, *Ma'nisa* (4/10).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAVŞANLI YÖRESİ ŞEKİL ve KELİME BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

3.1. İsimler

Araştırmacılar tarafından isim, canlı, cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek veya cins cins karşılayan, varlıkların ya da kavramların adları olan sözcükler;

gerçekte veya düşünüşte bir varlığa ad olan sözcükler; evrendeki canlı cansız bütün varlıkları insan düşüncesindeki soyut ve somut bütün kavramları tek tek ya da tür olarak karşılayan sözcükler; doğadaki canlı ve cansız varlıkları, duygu, düşünce, olay ve durumları saptamaya yarayan ve bunları karşılayan sözcükler (Ergin, 1998, s. 218; Banguoğlu, 1990, s. 319; Korkmaz, 2003, s. 195; Aksan, 1998, s. 85) olarak tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak somut ya da insan düşüncesinde varlığı kabul edilen soyut varlıkların veya kavramların tümünü veya her birini tek tek karşılayan sözcüklere isim (ad) denilmektedir diyebiliriz. Adlar da diğer kelime türleri gibi üç şekilde bulunurlar. Bunlar basit, türemiş (gövde) ve birleşik isimlerdir. Bu durum adların da çekimlenebileceğinin yani ek alarak çekime sokulabileceğinin göstergesidir. Basit isimler yani kök durumundaki isimler hiçbir yapım eki almamış isimlerdir. Bunlar herhangi bir çekim eki alsa da yine basit durumu değişmemektedir. İkincisi ise türemiş yani gövde durumundaki herhangi bir yapım eki alan isimlerdir. Üçüncüsü ise birleşik isimlerdir ki iki veya daha fazla adın yeni bir varlık ya da kavramı karşılamak amacıyla bir araya gelmesinden oluşan adlardır.

Soyut isimler:

fakırlık (2/11) < fakirlik, *birlik* (12/35)

Somit İsimler:

ğurbannık (5/43) < kurbanlık, *ğarannık* (14/118) < karanlık

Yer bildirenler:

ocaklık (7/22), *meğerlik* (14/44), *şenniK* (5/1) < Şenlik

Meslek gösterenler:

besicilik (2/13), *enişberlik* (2/35), *işciliK* (10/11), *cambazlık* (14/55), *imamlık* (4/26)

Eşya ve Araç isimleri:

gizliK (14/189)

3.1.1. Hâl (Durum) Ekleri

İsimler sözcük grupları ve cümle içinde diğer sözcüklerle ilişkisi sırasında ilişkinin türüne göre çeşitli durumlarda bulunmaktadır. Buna göre ismin hâlleri ismin diğer sözcüklerle ilişkisi sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Bu özellik ismin bağlandığı sözcüğe, sözcük öbeğine ve cümleye göre değişiklikler göstermektedir. İsimlerin çevresindeki sözcüklerle olan ilişkileri iki çeşittir. Bunlardan birisi kendisine bağlı unsurla olan birisi de kendisine bağlı olmayan unsurlarla olan ilişkisidir. Hal ekleri ismin kendisine tabi olmayan, tabi olduğu unsurlarla ilişkisini kuran ekler olduğu için ismi kendisinden sonra gelen sözcüklere bağlarlar. Hal ekleri genellikle vurgulu eklerdir (Ergin, 1998, s. 226).

Bu durumda hal kavramı isimlerin diğer sözcüklerle çeşitli ilişkilerini sağlayan eklerdir. Yöremiz ağızlarında çeşitli örnekleri görülmektedir.

3.1.1.1. Tamlama Durumu (İlgi Hâli - Genitif Hâli)

Bu hâl ismin diğer isimlerle ilişkisi olduğunu gösteren hâldir. Bu hâlin kullanımı ismin başka bir isimle bağlantısı olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi olduğunu belirtir. Bu hâl genel olarak ekli bazen de eksiz olur. Ekli olduğu hallerde aldığı eke genitif eki denir. bu eki alırken, eklenen sözcüğün ünlü veya ünsüzle bitiyor olması ekin durumunu etkilemektedir.

a) -nIn, -nİn: Sonu ünlü ile biten sözcüklere eklenirler.

sobanın (13/36), *arabanın* (14/116), *köşkün* (2/6), *gelinin* (2/26), *kapının* (4/47), *hastanenin* (7/32), *burnunun* (14/183)

b) -In, -İn: Sonu ünsüz ile biten kelimelere eklenirler.

dağın (9/26), *damadın* (10/7), *çamın* (14/119), *doğuzun* (14/143) < domuzun, *köviin* (1/3)

c) Hece Kaynaşmasıyla:

yaşılân (1/11), *ocân* (7/22) < ocağın, *gençlân* (12/13)

3.1.1.2. Yalın Durumu (Nominative)

Yalın hâl isimlerin başka unsurlara bağlı olmayan şekillerine denilmektedir. Bu hâldeki bir isim kendisine bağlı olan isim ve karşılığı olan nesne dışında hiçbir ilişki ifade etmez. Türkçede yalın hali eksizdir. Sözcüklerin kök ve gövdelerinden başka çoğul ve iyelik eki alan şekilleri de yalın hâlde bulunurlar (Buran, 1996, s. 37).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da yalın hâl diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi Türkçede bulunan özellikleriyle yaşamaktadır.

burçak (1/10) < burçak, *düven* (1/29), *anKara* (2/5), *dâvet* (3/10), *Taş* (4/28), *mililê* (4/28) < bilye, *başes* (5/2), *hane* (6/13), *göbel* (7/6), *Tırmık* (8/5), *emmi* (9/29) < amca, *dâvıl* (10/1) < davul, *sene* (11/14), *sabın* (12/20) < sabun, *âşam* (13/13) < akşam, *bayram* (14/26).

3.1.1.3. Belirtme Durumu (Yükleme Hâli - Accusative)

+(y)I, +(n)I

Cümle içinde fiilin doğrudan etki ettiği isim belirtme halinde bulunmaktadır. Bildirdikleri hareketin doğrudan doğruya bir isme etki ettiği fiiller geçişli yani nesne alabilen fiillerdir. Belirtme durumu adı kendine etki eden geçişli fiile bağlayan durumdur. Bu durum nadiren eksiz çoğu zaman da ekli şekliyle çekimlenir (Buran, 1996, s. 99).

unnarı (1/53) < onları, *gelini* (2/16), *beni* (3/24), *tâvî* (4/32) < tavuğu, *sapları* (3/20), *buğdêyleri* (3/24) < buğdayları, *hayvannarı* (14/119) < hayvanları, *bunu* (9/68, 9/75) *arabayı* (14/107) vb.

3.1.1.4. Yönelme Durumu (Yaklaşma - Dative)

+(y)A, +(n)A

Yönelme durumu iş, durum, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı yeri belirten durumun adıdır. Eylemin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesne cümle içinde yönelme durumu ekiyle çekimlenmektedir (Buran, 1996, 134).

akrabaya (1/21), *deymene* (1/37) < değirmene, *dāvşannı'ya* (2/30), *ávına* (3/16), *köviine* (4/25) < köyüne, *çoşlara* (5/28) < çocuklara, *şinilere* (7/43) < sinilere, *memliketlere* (4/10) < memleketlere, *únnara* (14/86) < onlara, *düünnere* (5/10) < düşünlere

3.1.1.5. Bulunma Durumu (Kalma Durumu - Locative)

+DA

Bulunma durumu iş, hareket, kişi ve eşyanın yerini bildiren durumdur. Bunun yanında daha değişik işlevler üstlendiği de görülmektedir. Bunlar zaman, iş, şekil - tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, nitelik, parça vb. şeylerdir. Özellikle zaman anlamı belirgin olduğu için bazı lehçelerde “yer - zaman” durumu olarak da adlandırılmaktadır (Buran, 1996, s. 177).

bayramda (5/29), *çocuklümüzda* (5/46), *düünnede* (6/14), *gırk sekizde* (7/2), *üsTünde* (7/34), *terezide* (9/11) < terazide, *mevkide* (10/18).

3.1.1.6. Çıkma Durumu (Ayrılma / Uzaklaşma - Ablative)

+DAn

Çıkma durumu iş, durum ve hareketin çıkma, başlama noktasını gösteren durumdur. Genellikle eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaşan veya çıkan

isim cümle içinde çıkma durumunda bulunur. Bu çıkma durumunun temel işlevidir. Bunun yanında hareketin ve işin zamanını bildirir, eşyanın veya aracın neden meydana geldiğini bildirir, iş ve hareketin sebebini bildirir vb. (Buran, 1996, s. 202).

bûrdan (10/25), *namağdan* (12/29), *âşamdan* (13/11) < akşamdan, *eşgiden* (14/2) < eskiden, *köpekleden* (14/186) köpeklerden, *fakirlikten* (6/20) vb.

3.1.1.7. Vasıta Durumu (Instrumental)

+ (I)IA(n)

Sözcük gruplarında ve cümlede eylemin kendisi vasıtasıyla kendisinin katılımı ya da kendisinin belirttiği zamanda yapıldığını gösteren durum vasıta durumudur. Eylemin neyle, kimle, nasıl ve ne zaman yapıldığını belirtmek için isim vasıta eki alır (Buran, 1996, s. 235).

Koşularlan (1/8), *arabaylan* (1/16), *hayvacılıkılañ* (2/13), *hocalan* (3/13), *fincannalan* (3/34), *tuzlan* (4/38), *senleñ* (4/44), *göneklen* (8/11), *mānilēlen* (9/23), *yabalarınan* (1/58), *atlarınan* (1/64).

3.1.1.8. Eşitlik Durumu (Ecvative)

+cA

Esas görevi eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik bildirmek olan ektir.

alēca (14/62) < bir tür giysi, *zenginlēnce* (12/35) < zenginlerince, *kövcēk* (7/42) < bütün köy olarak vb.

Ancak eşitlik eki gittikçe işlevini kısıtlamakta ve giderek bir yapım eki özelliği kazanmaktadır. Günümüzde daha çok sıfat, zarf ve zamir olan sözcüklere gelen bu ekin işlevini gibi, kadar göre vb. edatlar üstlenmektedir. Ekli olan örnekleri ise cümlede kalıplaşmış ve zarf durumunda olan sözcüklerdir. Eşitlik eki isimleri doğrudan doğruya fiillere bağladıkları için zaten zarf yapmaya elverişli bir özelliğe sahiptirler

(Buran, 1996, s. 266). Bu durumun örnekleri Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da görülmektedir.

başırcana (3/23), *eyce* (1/57) < iyice, *güzeltcemene* (5/21), *yeñice* (14/77) vb.

3.1.1.9. Yön Gösterme Durumu (Direktive)

+(A)r(I)

Sözcük gruplarında ve cümlede isimler fiilin kendi yönünde yapıldığını göstermek için bu durumda çekimlenirler. Yön gösterme durumu ekleri genellikle yer ve yön ile ilgili yer ve zaman isimlerine gelerek fiilin yönünü belirtirler. Günümüz Türkçesinde kalıplaşmış olarak sınırlı sayıda görülen bu ek çekim eki olma işlevini kaybetmiş ve sözcük gövdeleriyle birleşmiştir. Hatta bu durumundan dolayı pek çok dil bilgisi kitabında bu hâle yer verilmemektedir (Buran, 1996, s. 286).

Eski Türkçede yön gösterme eki *+ğaru*, *+ğarü* nadiren de *+k̄aru*, *k̄arü* şeklinde gösterilmekteydi (Gabain, 2000, s. 65).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarındaki örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

yok̄arı (2/14), *dışarı* (13/17), *aşşārı* (14/162), *ileri* (1/4)

3.1.2. İsimlerde Çokluk

+IA(r)

Adın gösterdiği nesnenin tek bir varlık ya da birden çok varlık mı olduğu çeşitli dillerde farklı farklı gösterilmektedir. Eğer ad bir tek varlığı belirtiyorsa buna dilbilgisinde tekil ya da teklik, birden çok varlığı belirtiyorsa buna çoğul ya da çokluk

denilmektedir. Türkçede tekil - çoğul ayrımı bilindiği gibi yalnızca -ler / -lar son ekiyle belirtilmektedir (Aksan, 1998, s. 94). Çoğul eki diye adlandırılan bu ek, isimlerin çoğul şekillerini yapan işletme ekidir. Bir isim hiçbir ek almadan bir nesneyi karşılar buna tekil denir. İsmi karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğu durumlarda çoğul eki getirilir ve buna da çoğul denir. Çoğul eki eklendiği ismi diğer sözcüklerle ilişkiye geçirmez. Yani dilbilgisel özelliği sadece eklendiği sözcük için geçerlidir. Bu özelliğinden dolayı sözcükler arası bağlar kuran bir ek değildir ve diğer isim işletme eklerinden (iyelik ekleri, hâl ekleri ve soru ekleri) farklı bir konumdadır (Ergin, 1998, s. 220).

Eski Türkçe çoğulluğa yabancıydı. Günümüzde varlıkların tek tek gösterilmesinin yerine o zaman geçerli olan durum varlıkların cinsleriydi. Ayrıca -ler, -lar ekinde başka çoğul ve beraberlik ekleri de kullanılıyordu (Grönbech, 2000, s. 51)

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında çoğul ekinin kullanımı aynı şekildedir. Ancak ses olaylarıyla ilgili değişiklikler göze çarpmaktadır.

odalar (1/20), *âşamları* (1/53), *sapları* (3/20), *buğdöyleri* (3/24), *memliketlere* (4/10) < *memleketlere*, *gübürlüklerle* (6/4) < *gübreliklere*, *ûnnara* (14/86) < *onlara*, *hayvannarı* (14/119) < *hayvanları*, *düünnere* (5/10) < *düğünlere*, *günneri* (9/80) < *günleri*, *motorlā* (3/26), *ayaqlānı* (9/69) < *ayaklarını*, *kövlē* (4/9) < *köyler*, *mililē* (4/28) < *bilyeler* vb.

3.1.3. İyelik Ekleri

“İye” sözcük anlamı bakımından toplayan, bir araya getiren, elde bulunduran, sahip ve malik gibi anlamlara gelmektedir (Eyuboğlu, 2004, s. 356). Daha sonra aldığı *+lik* isimden isim yapım ekinin eklendiği sözcüklerden soyut adlar türetmesinin de etkisiyle birlikte iyelik yani sahiplik olmuştur. İyelik ekleri de ismin karşıladığı nesnenin bir kişiye veya bir nesneye ait olduğunu gösteren işletme eklerine

denir. Bir nesnenin başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu belirtilmek istenirse o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilmesiyle bu durum gerçekleştirilir. Bu durumda iyelik ekleri getirildiği nesnenin dışında bir nesneyi belirtir. Ancak bu belirtme sadece kişiler bazındadır. Konuşan, dinleyen, adı geçen ve tekil ya da çoğul olmak üzere altı kişi bulunduğuna göre iyelik ekleri bütün bu kişileri belirlemektedir (Ergin, 1998, s. 222).

Bu tanımlar ışığında adların kime, neye, kaçınıcı kişiye ait olduğunu gösteren eklerdir. Adların bağlı bulundukları diğer adları belirtirken Türkçede bulunan kişilere başvurmaktadır.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da Türkçe yazı dilinden az çok farklılıklar göstermektedir.

Günümüz Türkiye Türkçesi

1. tekil kişi	+ (I)m
2. tekil kişi	+ (I)n
3. tekil kişi	+ (s)I

1. çoğul kişi	+ (I)mIz
2. çoğul kişi	+ (I)nIz
3. çoğul kişi	+ lArI

Tavşanlı Ağızları

1. tekil kişi	+ (I)m, + (I)n
2. tekil kişi	+ (I)n, (I)ñ
3. tekil kişi	+ (s)I

1. çoğul kişi	+ (I)mIz
2. çoğul kişi	+ (I)nIz, + (I) ñız
3. çoğul kişi	+ lArI, + lĀnI

1. tekil kişi çekimi:

yaşım (1/1), *bobām* (2/11), *iminām* (3/17) *Emin Ağabeyim*, *imamlım* (4/26) < imamlığıım.

-n ile

yaşımdayım (14/85) *yaşındayım*

2. tekil kişi çekimi:

canın (5/27), *ineñ* (14/33), *āzını* (14/181) < ağzını, *eşinē dosduña* (7/41), *patozunñ*, *biçerinñ* (5/8) < döverbiçerin vb.

3. tekil kişi çekimi:

samanını (1/33), *başına* (5/13), *ğâvgası* (10/16), *pažarcısı* (14/45), *okundusunu* (11/7)

1. çoğul kişi çekimi:

bayramımız (1/24), *zamanımızda* (5/50), *dokdurumuz* (7/16), *âvcımıza* (13/22) < *avcumuza*, *kövümüüzün* (9/25) vb.

2. çoğul kişi çekimi:

gölünüze (9/6), *ilinize* (9/7) vb.

3. çoğul kişi çekimi:

anaları (8/14), *ayaqları* (9/69), *ğulakları* (14/180), *yozlām* (14/106),

Bazı durumlarda eksiz olduğu yani kullanılmadığı da görölmektedir.

bobāmñ Kıyında (4/52) < babamın kıyısında, yanında vb.

3.1.4. İlgi (Aitlik) Eki

Yapım eki özelliği de taşıyan -ki eki yöre ağızlarında yapım eki özelliği de görölmektedir.

öndeki (11/16), *evelki* (14/29), *burdaki* (14/92) vb.

3.1.5. Soru Eki

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında soru eki soru edatı olan mı, mi mu, mü kullanılmaktadır.

kövün yemekleri ömaz olur mu? (1/49), vemedi mi dengiñe? (5/36), yama mı yaməmvəyō? (14/60), saleb sen búrda mısıñ? (14/135), sen misin tüfək atan? (14/135), nasıl biyoñ mu? (14/143).

3.2. Yapım Ekleri

Yapım ekleri ad ya da fiil kök veya gövdelerinden yeni ad ya da fiil gövdeleri türeten eklerdir (Korkmaz, 2003, s. 21). Buna göre sözcüklerin kök veya gövdelerine eklenerek yeni sözcükler türeten ve bu yeni sözcüğe köke bağlı olarak yeni anlamlar kazandıran eklerdir. Yapım ekleri çıkarıldıktan sonra geriye kalan en küçük anlamlı parçaya kök denir. Ancak sözcüklerin yapım ekleri çıkarıldıktan sonraki haliyle çıkarılmadan önceki hali arasında mutlaka bir anlam bağıntısı bulunmak zorundadır. Örneğin bunaltıcı (sıkıntı veren) sözcüğünün en anlamlı küçük parçası bu sözcüğüdür. Kullanıldığı yere göre işaret zamiri ya da sıfatı olan bu sözcüğü yakındaki bir varlığı göstermek amacıyla kullanılır. Oysaki gösterme amacı güden bu sözcüğü ile sıkıntı veren anlamında kullanılan bunaltıcı sözcüğünün hiçbir ilişkisi yoktur. Bu yüzden bunaltıcı sözcüğünün kökü bu olamaz. Sözcük tahlilinde buna dikkat etmek gerekmektedir. Bu yüzden bunaltıcı sözcüğünün kökü bun (Moğolcada munğ) (Eyuboğlu, 2004, 107) yani kendinden geçirecek şekilde sıkıntı anlamındadır. Sözcük bun-al-t-ıcı şeklinde ayrılabilir. Yapım ekleri dört çeşittir. Bunlar:

- 1) İsimden isim türeten ekler
- 2) İsimden fiil türeten ekler
- 3) Fiilden fiil türeten ekler
- 4) Fiilden isim türeten ekler

3.2.1. İsimden İsim, Sıfat ve Zarf Türeten Ekler

+İİK:

Türkiye Türkçesinde *-lık, -lik, -luş, -lük* olarak kullanılmakta olan bu ek yöremiz ağızlarında *-lık, -lik, -luş, -lük, -nık, -nik, -nuk, nük* şekliyle de kullanılmaktadır. Çeşitli anlam ilişkileri kurarak yeni sözcükler türetir. İsim kök veya gövdelerine gelerek

o şeyin bulunduğu yeri belirtir (kitap > kitap-lık), soyut adlar türetir (insan > insan-lık), araç-gereç adı türetir (göz > göz-lük), meslek adları türetir (öğretmen > öğretmen-lık) vb. (Çotuksöken, 1991, s. 69).

+cl:

Ad soylu sözcüklere gelerek bir işi veya mesleği yapan kişiyi belirten, bir düşüncenin veya inancının taraftarlarını belirten vb. durumlar için kullanılan bu ek yöre ağızlarında -cı, -ci, -cu, -cü, -çı, -çi, -çu, -çü şekilleri de kullanılmaktadır.

âvcı (14/129), *çalıcı* (5/22), *çarıkçı* (10/38), *dâvulcu* (12/11) *davulcu*, *belvacı* (12/23), *paazarıcı* (14/44), *okçulâ* (13/48) < okçular vb.

+II:

Ad soylu sözcüklere gelerek belirtilen şeye sahip olunduğunu gösteren sıfatlar türeten bu ek yöremiz ağızlarında da bu özelliğiyle öne çıkmaktadır. -lı, -li, -lu, -lü şekliyle görülmektedir.

yamalı (14/61), *ağılı* (14/80) < ağılı (zehirli), *lambalı* (5/46), *sakallı* (7/50), *manzaralı* (9/36), *ikibaşlı* (9/38), *dâ'h* (5/30) < tatlı, *ğuvatlı* (14/167) < kuvvetli, *dânşanlı* (7/59) < Tavşanlı.

+sIz:

Bölgemiz ağızlarında -sız, -siz, -suz, -süz olarak kullanılan bu ek belirtilen durumundan yoksun olduğu yani sahip olunmadığını belirten olumsuz bir ektir. Ad soylu sözcüklere gelerek onlardan çoğunlukla sıfat bazen de adlar türetir.

yetersiz (14/55), *hamırsız* (14/72) < hamursuz (ekmek), *yarasız* (14/174), *belirsiz* (4/51) vb.

+ki:

İçinde bulunma aitlik ve bağlılık anlatır. Yöre ağızlarında ünlü uyumu çerçevesinde görülmektedir.

öteki (7/20), *evvelki* (8/10) < evvelki, *şimdiKi* (9/76, 10/5) < şimdiki

+cIk:

Ad soylu sözcüklere gelerek küçültme, azlık, sevgi, şefkat kavramı veren ve bazen de ad soylu sözcüklere terim niteliği kazandıran bu ek yöremiz ağızlarında *-cık*, *-cik*, *-cuk*, *-cük*, *-çık*, *-çik*, *-çuk*, *-çük* olarak da kullanılmaktadır.

acık (11/26) < azıcık, *şu gidecik* (1/70) < şu kadarcık, *yaylecik* (7/32) < yaylacık, *gızcık* (10/8) < kızılalık vb.

+cA:

Yazı dilinde çekim eki olarak görev yapan ve isimlere gibi, göre, kadar anlamı katan bu ek yapım eki olarak da çeşitli görevlerde kullanılmaktadır. Sıfatlara getirilerek zarf görevinde kullanılmasına yardımcı olması dışında, ad soylu sözcüklere eklenerek onlara (para-ca), söz konusu biçimde (kolay-ca) ve toplu olarak (aile-ce) anlamı katar.

başırana (3/23), *ortanca* (8/28), *boylu boyunca* (14/148), *eyce* (1/57) < iyice, *yeñice* (14/77).

+cĀz, +cAğIz:

Ad soylu sözcüklere gelerek onlara acıma anlamı katan bu ek yöremiz ağızlarında *-cağız*, *-ceğiz*, *-cāz*, *-cēz* şekleriyle kullanılır.

ğarcāz (14/59) < kadıncağız, *adamcāza* (14/69) adamcağız

+(I)ncI:

Ad soylu sözcüklere eklenerek sıra sayı sıfatları oluşturan yani varlıkların sırasını bildirmeye yarayan bu ek bölgemiz ağızlarında *-ıncı*, *-inci*, *-uncu*, *-üncü* biçimiyle kullanılmaktadır.

sekişinci - *dokuzuncu* (9/58), *dördüncü gün* (10/1).

+IAyIn, +IAn, +IA, +n Eki:

Yöre ağızlarında yalnızca zaman zarfı kurmak için kullanılmaktadır.

āşemlên (6/5) < akşamleyin, *ō lēn* (14/88) < öğleyin, *sābālen* (14/89) < sabahleyin, *ōlenleri* (1/51) < öğlenleri.

3.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+IE:

Ad soylu sözcüklere getirilerek onlardan geçişli veya geçişsiz fiiller türetmeye yarayan bu ek bölgemiz ağızlarında *-le*, *-la* biçiminde görülmektedir.

taẓelenir (13/51), *desTeklemesi* (14/2), *galeyleverilē* (7/35) < kalayla-

+IEş:

Ad soylu sözcüklere gelerek söz konusu duruma gelmek ya da karşılıkla yapılan iş anlamı vermektedir. Bu bakımdan işteş özellik gösterir. Bölgemiz ağızlarında *-laş*, *-leş* olarak kullanılmaktadır.

bayramleşırız (3/13) < bayramlaşırız, *göleyleşti* (5/8) < kolaylaştı vb.

+A:

Ad soylu sözcüklere getirilerek onlardan fiil türeten ektir.

oyñālā (5/14) < oy(u)n+a-r-lar

+Ik:

Ad solu sözcüklere gelen ı ve k yapım ekini birleşmesinden oluşan bu ek fiil türetmektedir.

acıkışlā (8/18) < aç+ık-mış-lar

+IAn:

Ad soylu sözcüklere gelerek onlardan genellikle dönüşlü çatılı fiiller türeten bu *-lan, -len* şekliyle yöremiz ağızlarında kullanılmaktadır.

evlenmediKlēden (2/23) < ev+len-me-dik-ler-den

3.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-mA:

Mastar (eylem adı, isim-fiil) olarak kullanılan bu ek bütün fiillerin adlarının gösterilmesine yardımcı olan ektir. Fiil kök veya gövdelerine getirilerek fiil anlatımı veren adlar türetir. Bazen de sözcükle kaynaşarak eylem adı dışında adlar türetir [çakmak (Burada çakma eyleminin adı değil ateş yakmak için kullanılan bir aracın adı olmuştur)]. Yöremiz ağızlarında diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi ünlü uyumuna bağlı olarak *-mak, -mek* biçimiyle kullanılmaktadır.

daıtmak (5/28) < dağıtmak, *yaşamak* (7/28), *yemek* (13/19).

-mA:

Mastar ekinin özelliklerini göstermektedir. Yani fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan eylem adları (isim-fiil) türetir. Bunun dışında bazı varlıkları karşılayacak biçimde fiillere eklendikleri de görülmektedir. Bölgemiz ağızlarında *-ma, -me* şekliyle bulunur.

yolma (8/5), *alma* (9/42), *çalışma* (12/6), *ekme makinesi* (2/34), *çevirme çorbası* (5/19).

-dU:

Bazı fiillerle birleşerek fiilden isimler türeten ektir. Derlemelerde örneklerine az da olsa rastlanmaktadır.

okundu (11/7) < davetiye

-İş:

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek eylem anlatımlı adlar türetir. Bölgemiz ağızlarında *-ış, -iş, -uş, -üş* şekliyle görülmektedir.

alış veriş (3/29)

-k:

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek onlardan ad soylu sözcükler türetir. Yöremiz ağızlarında *-ık, -ik, -uk, -ük* şekilleriyle bulunmaktadır.

bölük (2/6), *yörük* (4/15) yürük [Oğuzların yürüyen (göçebe) bölümü (yürü- k)].

-İcİ:

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek nitelik bildiren sıfatlar veya adlar türetmede kullanılan bu ek yöre ağızlarında *-ıcı, -ici* şekliyle kullanılmaktadır.

kaldırıcı (9/74), *sağlayıcı* (9/74), *gezici* (4/9) vb.

3.2.4. Fiilden Fiil Yapım Ekler:**-n-:**

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek dönüşlü ya da edilgen çatılı fiiller kurulmasını sağlar.

denen- (14/115) < tartıl-, *diñnen-* (14/120) < dinlen-

-İ-:

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek -n eki gibi edilgen veya dönüşlü çatılı fiiller türetilmesini sağlamaktadır.

atıl- (14/130), *binil-* (1/15)

-d-, -T-, -t-:

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek ettirgen veya oldurgan çatılı fiiller türemesi sağlayan ektir.

ettir- (7/82), *ğaTTır-* (14/74), *ğaynaTTır-* (9/72).

3.3. Zamirler

Gerisinde bir nesne ya da kişi kavramı olan dolayısıyla bir adın yerini tutan sözcüklere zamir denilmektedir. Zamirler her halleriyle adlara benzerler ve cümle içinde onların aldıkları bütün işleyişleri alırlar (Banguoğlu, 1990, s. 356). Diğer bir araştırma tarafından da zamirler, nesnelerin yerine geçen ya da işaret ederek onları karşılayan kelimeler, nesnelerin dildeki gerçek karşılığı olmayan ancak yeterli bir surette onları ifade edebilen sözcükler olarak tanımlanmıştır. Türkçede zamirlerin en büyük özelliklerinde biri de çekim eklerini alırken kök değiştirmeleridir. Birinci ve ikinci tekil kişi zamirleri olan ben ve sen sözcükleri yönelme durumu (dative) ekini alırken değişime uğrarlar ve *ben+e > bana*, *sen+e > sana* şeklini alırlar (Ergin, 1998, s. 264).

Bu bilgilerin ışığında kendileri isim olamadıkları halde, isimlerin yerine geçerek ya da onları işaret ederek karşılayan sözcüklere zamir denilmektedir diyebiliriz. Zamirler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1) Kişi (Şahıs) Zamirleri
- 2) İşaret (Gösterme) Zamirleri
- 3) Soru Zamirleri
- 4) Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler

3.3.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri

Bu zamirler varlıkları kişiler halinde ve yerlerine geçerek karşılayan kelimelerdir. Bütün varlıklar üç kişi etrafında betimlenir. Bunlardan ilki konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü de adı geçendir ve sırasıyla bunlara 1. kişi, 2. kişi, 3. kişi denilmektedir. Bunların bir tek veya birden çok olmaları durumuna göre de sınıflaması

vardır. Bir tek kişiyi belirtiyorlarsa tekil kişileri, birden fazla kişiyi belirtiyorlarsa çoğul kişileri meydana getirirler (Ergin, 1998, s. 265). Bunlar şu şekilde gösterilebilir:

	Yalın Durum	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Çıkma Durumu	Tamlayan Durumu

1. tekil kişi: Ben (Konuşan)

2. tekil kişi: Sen (Dinleyen)

3. tekil kişi: O (Adı Geçen)

1. çoğul kişi: Biz (Konuşanlar)

2. çoğul kişi: Siz (Dinleyenler)

3. çoğul kişi: Onlar (Adı Geçenler)

Tablo 2

1. Kişi	Tekil	ben	beni	bana	bende	benden	benim
	Çoğul	biz	bizi	bize	bizde	bizden	bizim
2. Kişi	Tekil	sen	seni	sana	sende	senden	senin
	Çoğul	siz	sizi	size	sizde	sizden	sizin
3. Kişi	Tekil	o	onu	ona	onda	ondan	onun
	Çoğul	onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan	onların

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da kişi zamirleri şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3

Yalın Durum	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Çıkma Durumu	Tamlayan Durumu
----------------	--------------------	-------------------	-------------------	-----------------	--------------------

1. Kişi	Tekil	ben	beni	bene (4/43) baña	bende	benden	benim
	Çoğul	biz	bizi	bize	bizde	bizden	bizim
2. Kişi	Tekil	sen	seni	saña sana	sende	senden	senin seniñ
	Çoğul	siz	sizi	size	sizde	sizden	sizin siziñ
3. Kişi	Tekil	o u	onu unu	ona una	onda unda	ondan undan	onuñ unuñ
	Çoğul	onlar unnar unnā	onları unnarı	onlara unnara	onlarda unnāda unlāda	onlardan unnādan	onnāñ unnāñ

benim bobām (2/11), *senin hālīñ* (7/36), *unuñ* (7/34), *bizim kövümüzde* (1/14), *sizñin* (7/55), *unnā*(14/72).

Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması:

Yöre ağızlarında isimlerin doğrudan bağlandıkları son çekim edatlarına zamirler bağlanırken çeşitli çekim şekilleri gereklidir. Yazı dilinde olduğu gibi bazı edatlara ilgi hali (tamlayan durumu) eki ile bağlanırlar. Gülensoy'un Kütahya ağızları için belirttiği durum Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da kendini göstermektedir.

senleñ (4/44), *bizim gibi* (1/12), *señin gibi* (11/28), *ünna gibi* (14/72).

3.3.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamirleri kişi zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür kişi zamirleridir. Bu zamirlere dönüşlülük zamiri denilmesinin nedeni ise yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir fonksiyon yüklenmesiyle ilgilidir (Korkmaz, 2003, s. 415). Günümüzde dönüşlülük zamiri kendi kelimesidir. Kendi sözcük anlamı olarak “asıl, öz” anlamındadır. Bu sözcük iyelik eklerini alarak bütün kişileri karşılayabilir: kendim, kendin, kendi, kendimiz, kendiniz, kendileri gibi (Ergin, 1998, s. 272)

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında dönüşlülük zamiri kendi sözcüğü ile karşılanmaktadır.

Kendim (4/20), *kënim* (14/168)

Kendin, kendiñ

Kendi (10/11), *këni* (1/38)

Kendimiz (9/58)

Kendiniz, kendiñiz

Kendileri

3.3.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri

Bu zamirler işaret etmek, göstermek suretiyle varlıkları karşılayan zamirlerdir. İşaret zamirleri varlıkları bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret eder. Bir başka deyişle varlıklar şu veya bu özelliklerine göre değil yerleri ile belirtilmiş

olurlar (Ergin, 1998, s. 273). Bu zamirler tekil ve çoğul ya da yakın biraz uzak, en uzak olmalarına göre sınıflandırılabilirler.

Tekil	Bu:	Yakındaki varlık
	Şu:	Biraz uzaktaki varlık
	O:	En uzaktaki varlık
Çoğul	Bunlar:	Yakındaki varlıklar
	Şunlar:	Biraz uzaktaki varlıklar
	Onlar:	En uzaktaki varlıklar

Tablo 4

		Yalın Durum	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Çıkma Durumu	Tamlayan Durumu
Yakın	Tekil	bu	bunu	buna	bunda	bundan	bunun
	Çoğul	bunlar	bunları	bunlara	bunlarda	bunlardan	bunların
Biraz uzak	Tekil	şu	şunu	şuna	şunda	şundan	şunun
	Çoğul	şunlar	şunları	şunlara	şunlarda	şunlardan	şunların
En Uzak	Tekil	o	onu	ona	onda	ondan	onun
	Çoğul	onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan	onların

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 5

		Yalın Durum	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Çıkma Durumu	Tamlayan Durumu
Yakın	Tekil	Bu Bō	Bunu	Buna Buña	Bunda	Bundan	Bunun Bunuñ
	Çoğul	bunlar bunlā bunnar	bunları bunnarı	bunlara bunnara bunlāra	bunlarda bunnarda	bunlardan bunnardan bunlādan	bunların bunnarın bunnarıñ
Biraz uzak	Tekil	şu şū	şunu	şuna şuña	şunda	şundan	şunun şunuñ
	Çoğul	şunlar şunlā şunnar	şunları şunnarı	şunlara şunnara	şunlarda şunlāda şunnarda	şunlardan şunlādan şunnardan	şunların şunnarın şunnarıñ
En Uzak	Tekil	o u	onu unu	una oña	onda unda	ondan undan	onuñ unuñ
	Çoğul	onlar unnar unnā	onları unnarı	onlara unnara	onlarda unnāda onlāda	onlardan unnādan	onnāñ unnāñ

burē (1/4) < bu-ra-y-a, bundan (1/11), *şurē* (4/47) < şu-ra-y-a, *unu* (5/13) < onu, *buna* (7/36), *şunu* (14/124).

İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması:

İşaret zamirlerinin edatlara bağlanması tıpkı kişi zamirlerinde olduğu gibi ilgi hali yardımcıdır.

bunun için (9/45), *unun için* (10/9), *bunnālan* (13/3).

3.3.4. Soru Zamirleri

Soru zamiri, değişik kaynaklarda, yerini tuttıkları adı soru yoluyla belirten; soru şeklinde temsil eden, varlıkların soru şeklinde karşılığı olan, onların soru halinde yerini tutan zamirler olarak tanımlanmıştır. (Banguoğlu, 1990, s. 367; Ergin, 1998, s. 277). Bunlar kim, ne, hangisi kaç vb. zamirlerdir. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da çeşitli örnekleri vardır.

kime (4/36), *kimle unnā?* (7/30), *nerē gidcēk* (7/31), *ne* (9/69).

3.3.5. Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler(i)

Kişileri ve varlıkları belirsiz olarak temsil eden zamirlere; varlıkların belirsiz bir şekilde yerini tutan zamirlerdir. Aslında sayıları oldukça azdır ancak soru zamiri, belgisiz sıfat ve zarfların iyelik almış şekilleriyle karşılanır (Korkmaz, 2003, s. 433; Ergin, 1998, s. 279). Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ses olayları haricinde aynı şekilde kullanılmaktadır.

herkes (3/23), *birisi* (10/39), *hepsini* (14/24), *hepsi* (2/35), *kimse* (11/12), *birinden* (14/190), *herkez* (3/14), *öteberi* (1/27).

3.4. Sıfatlar

İlk olarak Yunancadan çevrilen sıfat teriminin çeşitli dil bilgisi kitaplarında çeşitli tanımları vardır. Sıfatlar genel olarak niteleme veya belirtme görevinde kullanılan sözcüklerdir (Aksan,1998, s. 95). Adların önüne gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Sıfatlar ad soylu sözcüklerdir. Bir varlığın bir tek adı vardır ama aynı varlık birden çok sıfatla nitelenebilir veya belirtilebilir. Buna rağmen anlam açısından isimler o varlığı tümüyle ortaya koyabilme özelliğine sahipken sıfatlar sadece belirli bir yönü öne çıkarırlar. Yani adların ortaya koyduğu ya da karşıladığı varlığın çeşitli özelliklerini tek tek gösterirler. Sıfatlar genel itibariyle niteleme ve belirtme olarak ikiye ayrılırlar. Niteleme sıfatları, varlıkların rengini durumunu, biçimini yani genel itibariyle nitel yönlerini ortaya koyarlar. Belirtme sıfatları ise varlığı işaret, sayı, soru ve belli belirsiz olmak şartıyla belirtirler.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da sıfat genel Türkçe içindeki kurallarıyla bulunmaktadır.

3.4.1. Niteleme (Vasıflandırma) Sıfatları

Niteleme sıfatları canlı veya cansız varlıkların renk, şekil, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek gibi çeşitli iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2003, s. 361).

meşûr yemeK (1/49), *uzun birēnde* (1/54), *böyük Tuz* (7/23), *güccük hocanıñ* (14/89), *kısa mesafeden* (14/138), *goca doñuz* (14/143), *gızıl toPrağ* (10/9), *ıfak hayvan* (12/26), *ğara tiren* (9/15).

3.4.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar varlığın kendi içinde bulunan bir özelliğini göstermez ama çeşitli yönleriyle belirtirler. Varlıkların yerine işaret ederek, sayısını göstererek, soru yoluyla ya da belirsiz bir şekilde ifade

ederek onları belirtirler. Bu belirtme yönleriyle belirtme sıfatları işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belgisiz sıfatlar olarak dört gruba ayrılır. Ayrıca sayı sıfatları da kendi içinde asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme (paylaştırma) sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olarak beşe ayrılır (Ergin, 1998, s. 247).

3.4.2.1. İşaret Sıfatları:

İşaret sıfatları varlıkları yerlerini işaret ederek belirten sözcüklerdir. Bunlar asıl olarak tek başlarına kullanıldıklarında işaret zamiri olan sözcüklerdir. *Bu, şu, o* sözcükleridir. Bunun yanında eski metinlerde rastlanan *ol, şol* ve *işbu* sözcükleri de vardır.

Yazı dilimizde olduğu gibi Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da aynı özellikte yani varlıkların yerini göstererek belirtme göreviyle kullanılırlar.

bu köyün (1/5), *bu yörük aleminin* (4/15), *şu görü* (6/2-3), *şu yeni cāminin* (14/43), *u arkadaş* (1/45), *u dolmuşla* (3/9), *u gün* (4/7), *u zaman* (12/12).

3.4.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları varlıkları sayılarını bildirerek belirten sözcüklerdir. Bu sıfatlar aslında birer sayı adı iseler de adların önüne gelerek sıfat halini almışlardır. Sayı sıfatları varlıkları yalnızca adet olarak, dereceli olarak, eşit bölümlerde, belli bir oran içinde ya da topluluk biçiminde belirtirler. Bu yönleriyle asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olarak adlandırılırlar.

3.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayısını tam olarak gösteren ve belirten sıfatlardır. Aslında bu sıfatlar sayıların kendi ismidir. Bunlar tek sözcükle (bir öğrenci) veya birden fazla sözcükle (on iki kitap) karşılanabilir. Bir dışındaki bütün sayılar çokluk bildirdiği halde bunların önüne geldikleri isimler çoğullanmazlar.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarındaki kullanım örnekleri ise şöyledir:

bir- *bi şey* (1/10), *bir yer* (4/43), *bir ay* (9/82),
 iki- *iki Parmaklı* (1/56), *iki kişi* (2/26), *iki sıfra* (7/42), *iki göneke* (8/11),
 üç- *üç sene* (2/1), *üç gün* (2/18), *üç aylık* (4/49), *üç çift yemenisi* (6/2),
 dört- *dört yörük kövü* (9/38), *dört Tene* (9/48), *dört sıfra* (13/16),
 beş- *beş para* (14/36), *beş gurus* (14/70), *beş hane* (1/6),
 altı- *altı ay* (4/17), *yirmi altı dömlü* (11/15),
 yedi- *yedi gün* (4/46), *yedi hane* (6/13),
 sekiz- *sekiz sene* (4/26), *sekiz Tene* (4/31),
 dokuz- *dokuz sene* (14/8), *dokuz hane* (4/12),
 on- *on Tene yumurta* (4/37), *on kişi* (7/30), *onbeş yaş* (14/103),
 yirmi- *yirmi paralı* (14/51), *yüz yimbeş* (koyun) (14/158),
 otuz- *otuz hane* (1/2), *otuz ay* (4/18),
 kırk- *kırk paraya* (9/80), *kırk gün* (2/31),
 elli- *elli gram* (12/23), *elli para* (14/37)
 a'mış- *a'mış* (koyun) < altmış (14/158),
 yetmiş- *yetmiş üç yaşına* (4/2),
 seksen- *seksen sayı* (9/77),
 doksan- *doksan yedi kişi* (2/5),
 yüz- *yüz lira* (7/47), *yüz asırlık* (9/25).

3.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Varlıkları sıralayıp derecelendiren sıfatlardır. Sıra say sıfatları varlıkların veya derecesinin adedini değil, kaçınıcı derecede olduğunu gösteren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatlarına +(I)ncI ekinin getirilmesiyle türetilirler.

Yöremiz ağızlarında da aynı kurallar geçerlidir.

sekizinci alay (2/4), *birinci bölük* (2/6), *sekizinci - dokuzuncu aylada* (9/58), *dördüncü gün* (10/1), *beşinci ayın* (14/9).

3.4.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlıklar arasında bir bölme, ayırma, paylaşırma ve dağıtma ifade eden sıfatlara üleştirme sayı sıfatları denir. Asıl sayı sıfatlarına +(ş)Ar ekinin getirilmesiyle yapılır.

Yöremiz ağızlarında üleştirme sayı sıfatları yapılırken sondaki -r ünsüzünün düştüğü ve kendisinden önceki ünlüyü uzattığı görülür.

birē tePsi (14/18), *birē kekiç* (14/107) < birer çekiç, *beşē yūz lira* (7/47), *birē ğat donlan* (8/11) < birer kat donla, *onsekizē yaş* (14/99).

3.4.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

Bu sıfatlar varlıkların parçalarını ve bu parçaların bütüne oranlarını belirtirler. Bunlar genellikle birden fazla sözcükle karşılanır ancak $\frac{1}{2}$ anlamına gelen yarım ile $\frac{1}{4}$ anlamına gelen çeyrek sözcükleri de kesir sayı sıfatı olarak kullanılmaktadır.

yūzde yetmiş beş (insan) (7/18-19), *yūzde seksen işciliK* (10/11), *yarım şişe* (14/42).

3.4.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Belirttikleri varlıklar arasında bir yakınlık, bir birlik, olduğunu gösteren, bir varlık topluluğu ifade eden sayı sıfatlarına topluluk sayı sıfatları denir. Asıl sayı sıfatlarına +Iz ekinin getirilmesiyle türetilirler.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında yapılan araştırmada elde edilen en çok kullanılan ve baştaki ses değişimiyle dikkate değer olan *ekiz* < (ikiz) sözcüğüdür.

3.4.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denilmektedir. *Hangi, kaç, ne, nasıl* gibi sözcükler bu sıfatlara örnektir.

kaç Tene (4/31), *kaç araba* (11/22), *kaç sefer* (14/46), *ne hâvadisi* (6/5), *nasıl yama* (14/60).

3.4.2.4. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatlar(ı)

Varlıkları belirsiz olarak belirten ve *bir, bütün, başka, bazı, her, kimi, çoğu, çok, hiç, falan, filan, az, fazla* gibi sözcüklerin kullanıldığı sıfatlara belgisiz sıfatlar denir. Bu sıfatlar varlıkların dış niteliklerini, özellikle de sayılarını veya miktarlarını belirsiz olarak ifade eder.

bi âvı (1/46), *bi insan* (1/54), *bi yana* (1/59), *bi şē* (1/65), *bütün Kõşulā* (13/25), *çok saman* (14/34–35).

3.5. Zarflar

Arapça bir sözcük olan zarf sözcüğü fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin hâle getiren sözcüklerdir (Korkmaz, 2003, s. 451).

Kısacası sıfatların isimleri niteleyip belirttiği gibi; fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve eş görevli sözcükleri (zarfları) çeşitli yönlerden etkileyen sözcüklere zarf denilmektedir. Zarflar kendi içinde etkiledikleri duruma göre zaman zarfları, yer-yön zarfları, durum (hâl) zarfları, azlık-çokluk (miktar) zarfları ve soru zarfları olarak sıralanabilir. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da bu özelliklerini korumaktadırlar.

3.5.1. Yer -Yön Zarfları

Yer-yön zarfları boşlukta bir yer ifade eden yer adlarıdır. Fiildeki iş ve oluşun yerini ve yönünü belirtirler. Sayıları çok fazla olmamakla beraber genellikle hepsinde bir yön belirtme durumu vardır ve bu yönleriyle fiilin yönünü gösterirler. Bunlar *ileri, geri, aşağı, yukarı, içeri, dışarı* vb. zarflardır.

aşşarı (14/162), *yoKarı* (14/164), *dışarı* (13/17), *gersin gere* (14/130) < gerisin geri vb.

3.5.2 Zaman Zarfları

Zaman zarfları, zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir. Bu zarflar bir iş ve oluşun zaman içindeki yerini bildiren, yani fiillerin, sıfat-fiillerin, zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, kısıtlayan ya da kesinleştiren sözcüklerdir. Başlıcaları ise *bugün, yarın, sabah, akşam, öğleyin, sabahleyin, geceleyin, artık, sonra, yine* vb. zarflardır.

āşama (12/27), *böyün* (14/31-161, 6/14), *dāa* (14/10), *evel* (6/15), *ğāli* (2/19, 3/8, 5/27) < gayrı (artık, bundan sonra, bundan başka), *gine* (1/33), *hemen* (14/129), *hinci* (8/7) < şimdi, *ikindin* (12/14), *nehayet* (14/150), *kızın* (14/127), *lān* (14/88) < öğleyin, *sabālen* (4/40, 13/24), *sōna* (4/47, 5/7), *şimdi* (6/11), *şincik* (5/48), *şinci* (8/4), < şimdi, *yine* (5/48), *gece* (4/13).

3.5.3.Durum (Hâl) Zarfları

Zarfların büyük bir çoğunluğunu oluşturan durum zarfları iş ve oluşun niteliğini, nasıl yapıldığını ve ne durumda olduğunu gösteren zarflardır. Bu zarflar kendi içinde niteleme zarfları ve durum zarfları olarak ikiye ayrılır. Niteleme zarfları eylemin niteliğini bildiren zarflardır. Durum zarfları ise eylemin ne durumda olduğunu gösteren zarflardır.

pek gözəl olurdu (8/10), *bəle* (9/45), *barabar gid əsin* (3/9), *eyi olurdu* (8/7), *eyce bilemecən* (14/20–21), *şəle bakdı* (14/151), *bəle* (3/13) < *şöyle, yengəgdan* (3/21) < *yeniden*.

3.5.4. Azlık - Çokluk (Miktar) Zarfları

Azlık-çokluk zarfları bir sıfatın, zarfın ya da fiillerin gösterdiği durumun miktarını, ölçüsünü ve derecesini gösteren zarflardır. Sayıları çok fazla değildir ama kendi aralarında bir sınıflamaya tabi tutulabilir ve eşitlik zarfları, üstünlük zarfları, en üstünlük zarfları, aşırılık zarfları olarak adlandırılabilirler.

pek çekdiK (8/1-2), *pek uymaz* (4/16), *çok olurdu* (6/14), *çok zordu* (7/28), *çok çalışmış*, *az harcamış* (7/48), *olyo biraz* (9/36), *birəz* (4/23).

3.6. Fiiller

Tespiti Aristo'ya kadar dayanan bu sözcük bir oluş, bir kılış ya da durum bildiren sözcüklerdir ve dilin sözvarlığında önemli bir yer tutarlar (Aksan, 1998, s.98).

Fiiller hareketleri karşılayan sözcüklerdir. Ancak hareket sözcüğü en geniş anlamı ile belirtilmektedir. Yani varlıkların zaman ve mekân içinde her türlü yapma etme, olma ve durma şekilleri için kullanılmaktadır. Varlıklar canlı, cansız, maddi, manevi bütün nesneler ve kavramlardır. Hareketler ise varlıkların zaman ve mekâna bağlı olarak yer değiştirmeleri, oluşları, kılışları, duruşları ve her türlü faaliyetleridir (Ergin, 1998, s.280).

Bu tanımlara göre iş, oluş, hareket ve durum bildiren sözcüklere fiil (eylem) denilmektedir. Fiiller dilbilgisinde çok önemli bir yere sahiptir. Fiillerin oluşu ve adlara etkisi bunun ön önemli göstergelerinden biridir. Türkçe cümle kuruluşunda çeşitli biçimlerde çekimlenmiş bir fiilin tek başına kullanılabilmesi de güzel bir örnektir. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ses olaylarındaki değişikliklerle birlikte fiilin kullanım özellikleri geçerlidir.

3.6.1. Kişi Ekleri

Kişi ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan kişi anlatmak için kullanılan eklerdir. Bir başka deyişle fiilin bildirdiği işi, oluşu, hareketi kişilere bağlamak için kullanılan eklerdir.

1. Tip Kişi Ekleri

Bu ekler zamir kaynaklı eklerdir ve öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek kipi ve gereklilik kipinde kullanılırlar; görülen geçmiş zaman, şart ve emir kipinde kullanılmaz (Ergin, 1998, s. 282).

1. tekil kişi: -Im	1. tekil kişi: bilür men (ben)
2. tekil kişi: -sIn	2. tekil kişi: bilür sen
3. tekil kişi: -	3. tekil kişi: bilür ol
1. çoğul kişi: -Iz	1. çoğul kişi: bilür biz
2. çoğul kişi: -sInIz	2. çoğul kişi: bilür siz
3. çoğul kişi: -lAr	3. çoğul kişi: bilür olar

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ise kullanım şekilleri şu şekildedir:

1. tekil kişi: -m, -n, -ñ
2. tekil kişi: -sIñ
3. tekil kişi: -
1. kişi: -z
2. kişi: - sIñIz,
3. kişi: -lAr, -lA, -lĀ

1. Tip 1. Tekil Kişi Ekleri

dâvet edem (9/30) < davet edelim, *gidmeyon, görmeyon* (8/7), *öşur alcen* (10/35), *tarımlan uğręşyon* (9/2), *ben sene ęvvele bi mani sölęcęñ* (9/4-5), *gidemiñ* (7/60) vb.

1. Tip 2. Tekil Kişi Ekleri

gözme yapcęñ (7/34) < gözleme yapacaksın, *ıslatırsın gözē ıldırsın* (5/19), *dâvşannı'ya gidesiñ* (7/18), *bi dâ alırsın* (14/83) vb.

1. Tip 3. Tekil Kişi Ekleri

unu demek isteyō (14/102).

1. Tip 1. Çoğul Kişi Ekleri

çayımızı içyoğ (4/40), *ev beklēyoğ* (1/13), *sâvurcağ* (1/32), *burē beyenmişiz* (9/44) vb.

1. Tip 2. Çoğul Kişi Ekleri

elmayı atāsiñiz (9/20), *terezide dartāsiñiz* (9/21), *dâvşannı'nın tarihçesini biyoñuz mu* (7/53) vb.

1. Tip 3. Çoğul Kişi Ekleri

enişberlik yapālā (1/9), *seymen olurlā* (2/15), *evine alırlā, götürilē* (2/27), *haşeş ekēlē* (5/2), *çapa çapalālā, ęve getirilē, yemek yidirilē* (5/4) vb.

2. Tip Kişi Ekleri:

İkinci tip kişi ekleri iyelik eki kaynaklı olup, günümüzde görülen geçmiş zaman ve şart kipinin çekimlerinde kullanılan kişi ekleridir.

1. tekil kişi: -m

2. tekil kişi: -n

3. tekil kişi: -

1. tekil kişi: -m

2. tekil kişi: -ñ

3. tekil kişi: -

1. çoğul kişi: -k, -k
2. çoğul kişi: -nIz
3. çoğul kişi: -lAr

1. çoğul kişi: -mIz, -k
2. çoğul kişi: -ñIz
3. çoğul kişi: -lAr

(Ergin, 1998, s. 286; Şahin, 2003, s.58)

Kişi eklerinin birinci ve ikinci tip olarak ayrılması zamir kaynaklı ve iyelik eki kaynaklı olmalarının dışında ünlü ve ünsüzle biten gövdelere eklenmelerinde de kendini göstermektedir.

Yöre Ağızlarında şu şekildedir:

1. tekil kişi: -m
2. tekil kişi: -n, -ñ
3. tekil kişi -
1. çoğul kişi: -k, -k, -K, -K, -ğ
2. çoğul kişi: -ñIz
3. çoğul kişi: -lAr, -lĀ

2. Tip 1. Tekil Kişi Ekleri

sekiş Tene Kazandım (4/31), *indim gıyü dibine* (5/33), *görmedim* (10/24).

2. Tip 2. Tekil Kişi Ekleri

bindirdiñ (2/26), *unnāri geddin* (7/23) < onları getirdin, *ğaTTırdıñ* (14/74) < ittirdin, *bilyōsañ* (4/43).

2. Tip 3. Tekil Kişi Ekleri

yākādı (1/34) < yıkardı, *bāhđı* (3/3) < bağıldı, *ārırsa* (7/14) < ağrırsa.

2. Tip 1. Çoğul Kişi Ekleri

binēdiK (1/15), *teslim etdiK* (2/7), *oynādıK* (3/33), *yaTTıK* (4/46). *bāsedcēsek* (4/2) < bahsedeceksek vb.

2. Tip 2. Çoğul Kişi Ekleri

boş geldiñiz (4/51), *dânşannı dediñiz yer* (7/59), *ñi vëdiñiz adına* (8/25).

2. Tip 3. Çoğul Kişi Ekleri

beni ğaldırdılā (14/21), *gençle dāıldı* (1/12), *ğonşulā yüzdüle* (14/80).

3.6.2. Fiil Kipleri

3.6.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri

3.6.2.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman (-mİş)

Bu ek hem şekil hem zaman anlatan bir ektir. Şekil olarak bildirme, zaman olarak ise görülmeyen, başkasından duyulan, öğrenilen geçmiş zamanı anlatmaktadır. Başka bir deyişle fiilin bildirdiği işin, oluşun hareketin içinde bulunan zamandan daha önceki bir zamanda gerçekleştiği ve konuşanın bunu görmediği, bilmediği veya buna şahit olmadığını başkasından öğrendiğini, duyduğunu gösteren şeklidir. Bu ek ayrıca farkında olmadan yapılan işlerin de anlatımında da kullanılmaktadır. Bu ekin Eski Türkçede düz ünlülü şekilleri kullanılırken gümüz Türkçesinde *-mış*, *-miş*, *-muş*, *-müş* olarak da kullanılmaktadır. Birinci tip kişi ekiyle çekimlenebilir (Ergin, 1998, s. 301; Korkmaz, 2003, s. 601).

Yöremiz ağızlarında kullanım şekli şu şekilde gösterilebilir:

1. tekil kişi:	-mışım, -mişim, -muşum, -müşüm
2. tekil kişi:	-mışsın, -mişsin, -muşsun, -müşsün, -mışın, -mişin
3. tekil kişi:	-mış, -miş, -muş, -müş, -ımış, -imış, -mışmış, -mişmiş, -mışmış, -mişmiş
1. çoğul kişi:	-mışız, -mişiz, -muşuz, -müşüz
2. çoğul kişi:	-mışsınız, -mişsiniz, -muşsunuz, -müşsünüz, -mışınız, -mişiniz, -mışsınız, -mişsınız, -mışsınız

3. çoğul kişi: -mışlar, -mişler, -muşlar, -müşler, -mışlā, -mişlē, -muşlā, -müşlē

demoş (14/82), *çöalmış* (1/2), *varmışmış* (2/3), *çıkalamış* (4/10), *şılarmış* (5/48) < şıla- (parla-), *varımışmış* (6/13), *beyenmişiz* (9/44), *yimişin* (14/190), *yaralamışın* (14/137) vb.

3.6.2.1.2. Görülen (Kesin) Geçmiş Zaman (-DI)

Öğrenilen geçmiş zaman gibi bu ek de hem bildirme hem de zaman anlatan bir ektir. Hareketin geçmiş bir zamanda ortaya çıktığını belirten şekil ve zaman ekidir. Başka bir deyişle fiilin bildirdiği işin, oluşun, hareketin daha önceki bir zamanda olup bittiğini anlatan ve konuşan kişinin olaya bizzat tanık olduğunu gösteren şeklidir. Eski Türkçede *-tı, -ti, -dı, -di* olarak kullanılan bu ek günümüzde *-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü* olarak kullanılmaktadır. Bu ek de birinci tip kişi ekleriyle kullanılır (Ergin, 1998, s. 298; Korkmaz, 2003, s. 584).

Yöre ağızlarındaki kullanımı şu şekilde gösterilebilir:

1. tekil kişi: -dIm,
 2. tekil kişi: -dIn, -dİñ
 3. tekil kişi: -dI
 1. çoğul kişi: -dIk
 2. çoğul kişi: -dInIz, dİñIz
 3. çoğul kişi: -dılar, -dılā, -dilē

bekledim (4/21), *indim* (5/33), *bindirdiñ* (2/26), *gelirdi* (1/14), *saradı* (10/22), *buluvedin* (7/45), *geldiñiz* (7/51), *ni vediñiz* (8/32), *gıTTilē* (14/66), *saTTılā* (14/93).

3.6.2.1.3. Şimdiki Zaman [-(I)yor]

Hem şekil hem de zaman anlatan eklerden biridir. Bu ek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirmektedir. Yani fiilin gösterdiği işin, oluşun, hareketin bulunulan zamandan önce başladığını ama bulunan zamanda yani konuşma sırasında da

devam ettiğini, belirli bir süre daha devam edeceğini gösteren ektir. Konuşmayla hareket eşzamanlıdır. Belirli bir zaman gösteren kesin bir bildirme ekidir. Birinci tip kişi ekleriyle çekimlenmektedir (Ergin, 1998, s. 295; Korkmaz, 2003, s. 610).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında -r ünsüzü ve -u ünlüsü bir hece olarak düşmektedir.

1. tekil kişi:	-(I)yom, -(I)yon
2. tekil kişi:	-(I)yon, -(I)yoñ
3. tekil kişi:	-(I)yo,
1. çoğul kişi:	-(I)yoz
2. çoğul kişi:	-(I)yonuz, (I)yoñuz
3. çoğul kişi:	-(I)yolā

geçinyölā (1/12) < geçiniyorlar, *beklēyož* (1/13), *bilmeyon* (2/10), *bitiyō* (2/21), *bilyoñuz* (7/53), *uğreşyoñ* (9/2), *yakamızı ğurtarameyoz* (9/53), *bilyoñ* (14/31), *ğyyō* (11/24) vb.

3.6.2.1.4. Gelecek Zaman (-EcEk)

Şekil ve zaman anlatan eklerden birisidir. Gelecek zamanı ifade ederler yani hareketin gelecek zamanda olacağını belirtir. Henüz gerçekleşmemiş bulunan ancak fiilin gösterdiği iş ve oluşun gelecekteki bir zaman diliminde gerçekleşeceğini bildiren eklerdir. Eski Türkçede gelecek zaman eki -ğay, -gey idi. Anadolu Türkçesinin ilk zamanlarında ise -ecek eki yerine -iser (-ısar) eki kullanılmaktadır. Günümüzde ise -ecek, -acak ekiyle sağlanmaktadır. Birinci tip kişi ekleriyle kullanılmaktadır (Ergin, 1998, s. 302; Ediskun, 1999, s. 180; Korkmaz, 2003, s. 623). Ayrıca -mAktA (-mekte, -makta) eki de şimdiki zaman anlamı vermek üzere fiil kök ve gövdelerine eklenen bir çekim ekidir (Çotuksöken, 1991, s. 74).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ise aynı ek aynı fonksiyonlarıyla kullanılmaktadır, ancak ses açısından kelimelerle birleşirken baştaki ünlünün ve sondaki -k ünsüzünün düştüğü görülmektedir.

1. tekil kişi:	-cem, -cen
2. tekil kişi:	-ceñ, -cěñ
3. tekil kişi:	-cek
1. çoğul kişi:	-cez
2. çoğul kişi:	-ceñiz
3. çoğul kişi:	-ceklē

sölecēn (9/5), *biřirceñ* (7/34), *alcen* (10/35), *olcēñ* (14/122) *yapcēñ* (7/34), *gelecek* (16/3) < gelecek, *alcēmiz* (4/38), *bakcēñiz* (14/190) vb.

3.6.2.1.5. Geniş Zaman (-r)

Bu ekler filin geniş zamanda ortaya çıktığını veya çıkacağını gösteren eklerdir. Geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki iş ve oluşları içine alan geniş zaman kavramı her üç zamanda ulaşılabilen bir esnekliğe sahiptir. Bütün zamanları kapsayan ana zamandır da denilebilir. Bu yüzden sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet haline gelmiş, her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan iş ve oluşlar bu zamanda anlatılır. Yani fiilin bildirdiği iş ve oluş geçmiş zamanda yapılıyordu, şimdiki zamanda da yapılmakta ve bundan sonraki yani gelecek zamanda da yapılacak. Eski Türkçede -r, -ar, -er, -ur, -ür şekliyle kullanılan geniş zaman ekleri günümüz de -r (-ar, -er) ile belirtilmektedir. Diğer haber kiplerinin aksine geniş zamanın birinci tekil ve çoğul kişiler hariç olmak üzere -mez ekiyle sağlanmaktadır (Ergin, 1998, s. 292; Korkmaz, 2003, s. 637).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da kullanılan bu ekin özellikle ikinci ve üçüncü kişi çekimleri olmak üzere bazı çekimlerde düştüğü görölr.

1. tekil kişi:	-rum, -rüm, -arım, -erim, -ırım, -irim, -urum, -ürüm
2. tekil kişi:	-ırsın, -ırsın, -arsın, -ersin, -ursun, -ürsün, -āsiñ, -ēsiñ
3. tekil kişi:	-ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür, -ā, -ē
1. çoğul kişi:	-arız, -eriz, -uruz, -ürüz
2. çoğul kişi:	-arsınız, -ersiniz, -ursunuz, -ürsünüz, -āsiñiz, -ēsiñiz

3. çoğul kişi: -arlar, -erler, -urlar, -ürler, -ālā, -ēlē

tâvuk *kesTirîsin* (9/78), yemek şu bu *toPlā* (12/30), *ziyaret edē* (10/18), *çıkarız* (10/4), *şûrda oda önü deriz* (12/29), *yourd saTarız* (11/18), *terezide dartāsîmız* (9/21), *gidēlē ūrda yemē yapālā* (12/26) vb.

3.6.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Bu kipler fiilin olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart veya gereklilik kavramları içinde yer veren kiplerdir. Haber kiplerindeki gibi bildirme özellikleri yoktur. Ancak tam olarak zaman kavramından bağımsız değildirler ve dolaylı olarak belirsiz bir gelecek veya şimdiki zaman anlamı taşımaktadır denilebilir (Korkmaz, 2003, s. 647). Eski Türkçede bu kiplerin ayrı ayrı belirtilmesi oldukça güçtür. Aynı ek çeşitli şekillerde kullanılabiliyordu (Gülsevin ve Boz, 2004, 131).

3.6.2.2.1. Emir Kipi

Bu kip tekil ve çoğul ikinci ve üçüncü kişilerden ibarettir. Kişi kendi kendine emir veremeyeceğinden dolayı birinci kişi çekimleri yoktur. Çeşitli anlam özelliklerinde böyle bir durum söz konusu olursa kişi kendisini ikinci kişi yerine koyar (Banguoğlu, 1990, s. 473). Yalnız şekil bildiren ektir. Tasarlanan hareketin emirle yapılmasına işaret eder (Ergin, 1998, s. 304).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında emir kipleri şöyledir:

1. tekil kişi:	Ø
2. tekil kişi:	fiilin kendisi (eksiz)
3. tekil kişi:	-sIn
1. çoğul kişi:	Ø
2. çoğul kişi:	-In, -InIz, -İñ
3. çoğul kişi:	-sInlAr, -sİñlĀ

ölmesin (14/83), *üsen boşalt* (14/117), *atsınla* (9/10), *dartısınla* (9/11), *baksınla* (9/13), *eylèvesin* (14/68).

3.6.2.2.2. Şart Kipi (-sA)

Bu ek de yalnız şekil anlamı vermektedir. Hareketin şart şeklinde olduğunu veya tasarlandığını anlatmak için kullanılır. Fiilin bildirdiği iş veya oluş bir şarta bağlandığını belirtmektedir. Eski Türkçede *-sar*, *-ser* olarak kullanılan bu ek günümüzde -r ünsüzünün düşmesiyle *-sa*, *-se* olarak kullanılmaktadır. Diğer kiplerden belirgin olarak ayrılan özelliği ise diğerlerinin tak başlarına cümle kurabilmesi fakat şart kipinin tek başına cümle kuramamasıdır. Sonradan gelen bir cümleye bağımlılık gösterir (Ergin, 1998, s. 309).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da aynı işlevle kullanılan şart kipi ekinin kişilere göre çekimi şöyledir:

1. tekil kişi:	-sAm
2. tekil kişi:	-sAn, -sAñ
3. tekil kişi:	-sA
1. çoğul kişi:	-sAk, -sAz
2. çoğul kişi:	-sAnIz, -sAñIz
3. çoğul kişi:	-lĀsA

ölürsem (9/22), *getcēkseñ* (3/9) < getireceksen, *dēvēseñ ya* (5/37) < söylesene, *adam parayı atāsa* (9/75), *neṣman çıkāsa* (10/32), *istēse gidiyō*, *istemeṣse gīTmiyōlā* (1/47), *kesilcēse* (2/21) < kesilecekse, *vāsa* (9/49), *bāsedcēseke* (4/2) bahsedeceksek, *götürūsez* (5/12) < götürürsek, bulabilirlēse alırız, bulamazlāsa (13/39) vb.

3.6.2.2.3. İstek Kipi (-E)

Yalnızca şekil anlatan bir ektir. Tasarlanan hareketin istendiğini göstermektedir. Başka bir deyişle bu kip iste, niyet veya arzu kavramları veren bir dilek kipidir. Eski Türkçede *-ğa*, *-ge* olarak kullanılan bu ek günümüzde *-a*, *-e* şeklindedir (Ergin, 1998, s. 310; Korkmaz, 2003, s. 648).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında istek kipi ekinin kullanımı şöyledir:

1. tekil kişi:	-en, -AyIm
2. tekil kişi:	-AsIn
3. tekil kişi:	-A
1. çoğul kişi:	-AlIm, -(y)Am, -(y)AmIn
2. çoğul kişi:	-AsIn, -AsIn
3. çoğul kişi:	-AlAr, -AlĀ

yolma yolam (8/18–19), *bi govan bal alam* (8/19), *ünā bi baken* (8/28), *gidemiñ* (14/165), *vuramiñ* (14/165), *bakam* (14/174).

3.6.2.2.4. Gereklilik Kipi (-mElİ)

Sadece şekil anlatan gereklilik kipi eki tasarlanan hareketin gerekliliğini göstermekte ve işin yapılmamasının olumsuz sonuçlarını belirtmekte kullanılan bir ektir. Gereklilik kipinin çekiminde de birinci tip kişi ekleri kullanılmaktadır. Gereklilik kipinin eki *-meli*, *-malı* ekidir (Ergin, 1998, s.312).

Yöremizde gereklilik kipinin kişilere göre kullanımı ağız özellikleriyle birlikte şöyledir:

1. tekil kişi:	-meliyin, -malıyın
2. tekil kişi:	-melisiñ, -malısıñ
3. tekil kişi:	-meli, -malı
1. çoğul kişi:	-meliyiz, -malıyız

2. çoğul kişi: -melisiñiz, -malısıñız
 3. çoğul kişi: -melilē, -malılā

Metinlerimizde geçmemesine rağmen derleme çalışmaları sırasında tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

gelmeliyin, gelmelisiñ, gelmeli, gelmeliyiñ, gelmelisiñiz, gelmelilē
bakmalıyın, bakmalısıñ, bakmalı, bakmalıyız, bakmalısıñız, bakmalılā

3.6.3. Ek Fiil

Eski Türkçe de *er-* olarak kullanılan fiilin zaman içinde *-r* düşmüş ve *e>i* değişimine uğramıştır ve günümüzde *i-* fiili olarak adlandırılmaktadır. Ek fiilin görevi ad soylu sözcüklerin cümle de yüklem olarak kullanılmasını sağlamak ve basit zamanlı kiplere ikinci bir kip eki olarak eklenerek birleşik zamanlı fiiller meydana getirmektir. Ek fiilin şimdiki zaman anlamı veren geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere dört adet çekimi vardır (Ergin, 1998, s. 314; Korkmaz, 2003, s. 702).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da bu ekleri görmek mümkündür.

esgiden fakırdı (2/10), *bāludı* (3/3), *üsenā vardi* (3/18), *otuz aydı* (4/18), *vārımış* (11/11), *pażarcısıdı* (14/45), *vuvam çalgıcıdı* (14/66) < babam çalgıcıydı, *yaşımdayın* (14/85), *yaşlamdayın* (14/103)

çalışkanın, çalışkansın, çalışkan, çalışkanız, çalışkansınıñız, çalışkanlā.

3.6.3.1. Hikâye Birleşik Zaman

Ek fiile görülen geçmiş zaman eki (*-DI*) eklenmesiyle oluşan ve geçmişte olup bitmiş fiilin bildirdiği durumu anlatmak, hikâye etmek için kullanılan bir birleşik çekimdir. Kullanımda genellikle *i-* ek fiili düşmektedir ya da ayrı yazılarak gösterilebilir. Emir kipi hariç bütün kiplerin hikâye birleşik zaman çekimi vardır. Bu

kiple çekimlenmiş fiillerin adlandırılmasında öncelikle ilk kip eki söylenir ve daha sonra -nIn hikâyesi şeklinde tamamlanır.

düven hoşadıK (1/29), *oyun oynaladı* (1/41), *yağ alırdıK* (4/38) (geniş zamanın hikâyesi) erleri olyödu (1/26) düvennēleñ süryöduK (3/19) (şimdiki zamanın hikâyesi) vb.

3.6.3.2. Rivayet Birleşik Zaman

Ek fiile öğrenilen geçmiş zaman eki -mİş getirilerek sağlanır. Geçmişte olup bitmiş bir olayın başkasından aktarılması yönüyle kullanılır. Yani adını aldığı gibi bir rivayete dayandırılır. Emir kipi ve görülen geçmiş zaman çekimleri yoktur. Bu kiple çekimlenmiş fiillerin adlandırılmasında öncelikle ilk kip eki söylenir ve daha sonra -nIn rivayeti şeklinde tamamlanır.

çandarma okulu varmışmış (2/3), *bura bursaya balmışmış* (3/27), *burlara çıkālāmış* (4/10), *ureyā gönāmış* (6/6) (geniş zamanın rivayeti), *göbel demişmiş* (7/6) (öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti) vb.

3.6.3.3. Şart Birleşik Zaman

Asıl fiilin karşıladığı işi ya da oluşu şart şeklinde ifade eden, yani fiilin gerçekleşmesi şarta bağlayan birleşik çekimdir. Ek fiile –sā şart kipi ekinin getirilmesiyle sağlanır. Emir kipi, şart kipi ve istek kipinin şart birleşik zaman çekimi yoktur. Bu kiple çekimlenmiş fiillerin adlandırılmasında öncelikle ilk kip eki söylenir ve daha sonra -nIn şartı şeklinde tamamlanır.

bi parça kefsiz olursañ (7/13-14), *on ğayme veryōsa* (7/40), *gurban bayramıysa* (10/17-18), *otuz kilo buldēy kaldırdıysañ* (10/35-36), *ġafandan ne geçyōsa* (13/43) (şimdiki zamanın şartı) vb.

3.6.4. Birleşik Fiiller

3.6.4.1. Kurallı Birleşik Fiiller

3.6.4.1.1. Yeterlik Fiili –(y)Abilmek

Bu fiiller asıl fiile –(y)A zarf-fiilinin üstüne bil- yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılan fiillerdir. Asıl fiilin bildirdiği işi yapabilme güç ve yeterliliğini yani o işe muktedir olduğunu gösteren, ya da asıl fiilin bildirdiği duruma olasılık anlamı veren fiillerdir.

olabilir (4/28), *yapabiliyorsañ* (7/41), *satabilirsek* (13/31), *bulabilirlese* (13/39) vb.

3.6.4.1.2. Tezlik Fiili –(y)Ivermek

Bu fiiller –(y)I zarf-fiil eki almış bir asıl fiilin ver- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşmaktadır. Bu şekilde birleşen fiillerde, asıl fiilin anlamının hızlı bir şekilde, ansızın veya kolayca gerçekleştiği belirtilir.

değererñ (5/31) *söyleyiveririm*, *assılve* (14/185) < *asılıver*, *eylèvesin* (14/68).

3.6.4.1.3. Sürerlik Fiili -Ekalmak, -Edurmak, -Egelmek, -Ekoymak, -Egörmek

Bu fiiller –(y)I, –(y)A veya –(y)Ip zarf-fiili almış bir asıl fiilin dur-, kal-, gör-, gel-, -koy yardımcı fiillerinden birini almasıyla meydana getirilir. Bu şekilde oluşturulan fiillerde asıl fiilin anlamın belirli bir süreç içinde ilerleyen, devam eden veya duraklayan bir nitelik kazanmasıdır.

bakādurnıduK (14/11), *dövüpduru* (14/131), *yapādur* (10/33), *yamanıPdurun* (14/148), *uyurKılır* (7/15) vb.

3.6.4.1.4. Yaklaşma Fiili –Eyazmak

Asıl fiile eklenen –E zarf-fiilinden sonra yaz- yardımcı fiilin getrilmesiyle sağlanmaktadır. Esas fiilin anlamına sonuca yaklaşma ama gerçekleşmeme anlamı katmaktadır.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da aynı işlevini sürdürmektedir. Metinlerimizde geçmemesine rağmen derleme çalışmaları sırasında tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

düşeyazdım, düşeyazdın, düşeyazdı, düşeyazdık, düşeyazdınız, düşeyazdılar vb.

3.6.4.2. Yardımcı Fiillerle Oluşmuş Birleşik Fiiller

Et-, eyle-, ol-, kıl- gibi yardımcı fiillerin ad soylu sözcüklerle birlikte kullanılarak onları yüklem yapmasıyla oluşan birleşik fiillerdir.

işte ûnnalâ kenîmiñi idare edediK (13/33), bulamazlâsa sen devam edesiñ (13/ 39-40), idare olurduK (1/67), lâv oldu (2/4), bayram namazı Kılarız (1/18) vb.

3.7. Fiilimsiler

3.7.1. İsim-Fiiller

-mAk

Eskiden beri fiilden isim yapma eki olarak kullanılan bu bütün fiil kök ve gövdelerinde kullanılabilir bir niteliktedir. Fiilin bildirdiği hareketin ismini karşılamakla görevlidir. Bu ekin alan fiiller artık fiil değil, o fiilin ismini karşılayan isim olmuşlardır (Ergin, 1998, s. 184).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da aynı görevle kullanılmaktadır.

dāṭmak (5/28), *yaşamak* (7/28), *görmek* (9/37), *Paṣara gīTmek* (10/21).

-mA

Bu ek de bütün fiillerde kullanılır. İsim - fiillerin bütün özelliklerini yansıtır. Diğer ekten ayrı olarak daha çok iş isimlerini karşılamaktadır. Olumsuzluk ekiyle karıştırılmamalıdır. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında kullanımı ise şöyledir:

çalışmā (3/6) < çalışmaya, *aḵTarma* (3/21), *yaşama* (4/53), *çevirme* (5/19), *işletme* (7/31).

-İş

İsim-fiil özelliklerini taşıyan bir ektir. İşteşlik ekiyle karıştırılmamalıdır. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında kullanımına sadece bir örnek bulunabilmektedir.

alış veriş (14/37),

3.7.2. Sıfat – Fiiller

Yabancı dillerde partisif olarak adlandırılan sıfat –fiillerin asıl işlevi isimleri zaman kavramı taşıyan hareket ve özellikleriyle nitelemektir. Gerçekte sıfatlarda isim soylu sözcüklerdir ancak cümle içindeki görevleri ile ayırt edilirler. Mastar ekleri öncelikle hareket ismini oluştururlar, sıfat-fiil ekleri ise geçici özelliklerle fiillerin hareket özelliklerini niteleyen kelimelerdir. Sıfat – fiiller için ortaç sözcüğünü kullananlarda vardır. Kısacası fiillerin aldıkları eklerle artık fiil olmaktan çıkıp, isimlerin önlerine gelerek, onların çeşitli hareket özelliklerini karşılayan sıfatlara dönüşmesidir (Üstüner, 2000, s. 15). Sıfat-fiille kurulan yan cümlecik adından da anlaşılabilceği gibi artık sıfat görevindedir (Hepçilingirler, 2005, s. 291).

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da rastlanılan eklerdir.

-An, -Ası, -mEz, -Ar, -dIk, -EcEk, -mİş

saklayan taraf (9/75), *bayramlaşmadıK insan* (3/14), *Kaldırdıñ* (7/24) < kaldırdığın (ürün), *ilaca yaracék bi şe* (8/12), *geycék* (14/122) < (elbise), *yidñi* (11/13), *denenmiş* (14/115) < tartılmış (yük) vb.

3.7.3. Zarf – Fiiller

Yüklemin hareketinin zaman, ölçü, durum, neden çeşitli yönleriyle sınırlandıran veya tanımlayan zarf-fiiller kısaca cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, kişi ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelime gruplarıdır. Bir başka deyişle fiillerin aldıkları eklerle, yüklemi çeşitli anlam özellikleri açısından belirten zarflara dönüşmesidir. Zarf-fiiller için ulaç ve bağ-fiil terimleri de kullanılmaktadır.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında kullanılan başlıca zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a, -e, -p, -erek, -arak, -kan, -ken, -kana, -kene(ekin yapısındaki –a, -e bir pekiştirmedir) (Taşcı, 2003 s. 13) , *-ınca* (Eski Türkçede bu ek *-ğınca, -gince* olarak kullanılmaktadır.) (Tiken, 2004, s. 144), *-ince, -ışın, -işin, -uşun, -üşün, -nek*

çıkarıKana (2/23), *gençle asgere gidéken* (5/22), *düün olmeyınca* (9/29), *bırakıp*(11/8), *alıp gelyō* (13/9), *varıKan* (14/128), *gersin gere çevirince* (14/130), *veriken* (14/173), *derkene* (14/175), *bittineke* (8/19) < bittiğinde - bittiği zaman – bitince.

3.8. Edatlar

Asıl olarak Arapça bir sözcük olan edat sözcüğünün anlamı alet, vasıta demektir. Dilbilgisindeki yerini belirtirken sözcüğün bu özelliğini de dikkate almak

gerekmektedir. Bir dil bilgisi kavramı olarak edatlar tek başlarına anlamı olmayan ancak cümle içinde sözcükler ve sözcük grupları arasında çeşitli anlam ilgileri kuran sözcüklerdir. Bu bakımdan cümlelerin harcı da denilebilir. Görev bakımından isim çekim eklerine benzemektedirler. Ayrıca soyut bir kavram olarak ele alındığında çekime gelmeyen donmuş, kalıplaşmış bir özellik gösterdiğinden dolayı da isim çekim eklerine yakındırlar. Bundan dolayı Türkçede edatlar isim çekim eklerinin bazı görevlerini üstlenmiş ancak onlardan daha zengin ve söyleyiş özelliğine veya farkına sahip sözcüklerdir denilebilir. Bazı dillerde örneğin Arapça, Farsça İngilizce, Fransızca ve Almanca da edatlar aynı zamanda isim çekim ekleri durumundadır ve bu dillerde ayrıca isim çekim ekleri yoktur. Edatları isim ve fiillerden ayıran en önemli iki özelliği tek başlarına anlam taşıyamamaları ve çekime girmemeleridir (Hacıeminoğlu, 1992 s. V). İlgeç sözcüğüyle de karşılanmaktadır.

3.8.1. Sorma Edatları

Tek başlarına anlamı olmayıp, ancak cümle içinde görev ve anlamı çıkan ve soru bildiren sözcüklere soru edatı denilebilmektedir. Türkçemizin soru kuruluşunda en çok kullanılan şekli de mi soru edatıdır (Hacıeminoğlu, 1992 s. 275).

hana (2/10, 9/45)

3.8.2. Gösterme Edatları:

Gösterme edatları sıfat ve zamirden farklı olarak isimleri, kişileri ve eşyayı değil hareketleri işaret yönüyle gösteren sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992 s. 306).

aba (1/11, 5/41), *işte* (7/36-59, 10/12), *de ha* (14/96) vb.

3.8.3. Cevap Edatları

Bunlar cümle içinde başka kelimelere bağlanma gereği duymadan tek başlarına bir kavram ifade edebilen sözcüklerdir. Bazen bir cevap edatı bir cümle yerine

geçebilmektedir. Özellikle karşılıklı konuşmalarda cümle olarak sayılması çok sık rastlanan bir durumdur (Hacıeminoğlu, 1992 s. 290).

peki (7/52).

3.8.4. Birliktelik veya Vasıta Bildiren Edatlar

Belirtilen durumun sırayla gerçekleşmesidir.

Konşularlan (1/8), *hayvacılıklañ* (2/13), *hocelan* (3/13), *fincannālan* (3/34), *tuşlan* (4/38), *senleñ* (4/44), *mānilelen* (9/23), *yabalarman* (1/58) vb.

3.8.5. Denkleştirme Edatları

Bu edatlar eklendikleri kelimelere nispet ve denklik açısından uygunluk gösterirler. En çok kullanılan *göre* edatıdır (Korkmaz, 2003, s. 1074

süredik yerine göre (3/26).

3.8.6. Karşılaştırma Edatları

Bir tür bağlama edatıdır. Belirtilen özelliklerin karşılaştırılması söz konusudur.

vallahi ya dokuz ya on (14/63), emme *baña vedile parayı emme ikisi öleşdile* (14/93–94).

3.8.7. Son Çekim Edatları

Çok kullanılan bir edat türüdür. Başlıcaları şunlardır:

İçin

Genellikle amaç gösteren bir edattır. Yalında durumdaki ya da tamlayan durumundaki isimlerle veya zamirle, sıfat-fiillerle tamlama biçiminde kullanılır.

oldüm için (4/21), *okūdüm için* (4/24), *çoşlara dātmaq için* (5/28) çocukar > çocuklar > çoşlar, *kötāyā'ya gidip gemek için* (7/26), *arazıya oldū için* (9/44).

Gibi

Birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme veya karşılaştırma anlamı katan bir son çekim edatıdır.

aba bizim gibi (1/12), *düün ęvi belli ösuñ gibi* (4/3), *esgisi gibi del* (4/49), *olak sürüsü gibi her taraf dāvşan* (7/56), *bilmece gibi* (9/70).

Kadar

Anlatıma karşılaştırma, nitelikte benzerlik, aşağı yukarı, şöyle böyle olma anlamları katan bir edattır. Tavşanlı ve yöresi ağızlarında ses değişimine uğramasıyla görülmektedir.

taTile ğadā devam edē (2/19), *bi kilo ğadā* (9/82), *Ėlēne ğadā* (10/6), *ęvelki ğadā del* (14/29), *dekerleri otüreñē ğadā* (14/116).

3.9. Bağlaçlar

Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da tümcelerini birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir. Bu sözcükleri edatlardan ayıran en önemli fark şudur: edatlar sıfat tamlamaları ya da zarf öbekleri kurabilirler. Bağlaçlar hiçbir zaman sıfat tamlamaları ya da zarf öbekleri kuramazlar.

konşulā iki Tene vürmuşlā emme, *köpeklē yetersiz ğelyō* (14/54-55), *ya Ėle veyad da Taş da olabilir* (4/28), *bi ğün anamla uvam ayvallya düüne ğzTTilē* (14/66), *veyad* (4/28), *veyabutda* (7/43) *emme* (14/109-170), *eyer* (4/30), *eyē* (12/11), *çunķu* (7/29), *meyēsem* (14/128). vb.

3.10. Ünlemler

Bunlar her türlü duygu ve heyecanı belirtmek için kullanılan edatlardır. Kaynak ve yapı bakımından genellikle doğadaki seslerin taklidi ya da duyguların yorumlanmasıyla ortaya çıkan sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992 s. 293). Tavşanlı ve yöresi ağızlarında da görülmektedir.

amanñ (8/21), *hadi* (14/68, 14/76, 14/121), *hade* (14/108).

3.10.1. Seslenme Ünlemleri

Bunlar isimlerden veya unvanlardan önce gelerek hitap anlamı veren ve bundan başka anlam içermeyen ünlemlerdir. Seslenme edatları daha çok konuşma dilinde kullanılırlar (Hacıeminoğlu, 1992 s. 285).

ay olum (8/3), *a deliğanlı* (9/17), *bak bi* (3/33), *lən* (14/103), *len* (5/31), *ey* (14/160).

SONUÇ

Anadolu ağızları, ayırıcı ve belirleyici özellikleriyle ses, şekil ve söz dizimi özellikleri açısından ele alındığında Doğu Grubu Ağızları, Kuzeydoğu Grubu Ağızları ve Batı Grubu Ağızları olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Batı Grubu Ağızları da kendi içinde dokuz alt gruba ve bu alt gruplar da her biri kendi içinde ikinci derecedeki alt gruba ayrılmaktadır. Tavşanlı ağızları ise, gösterdiği karakteristik özellikler açısından Kütahya ve yöresi ağızlarının da bulunduğu Batı Grubu Ağızları içerisinde yer almaktadır. Batı Grubu ağızları en geniş yayılma alanına sahip ağız grubu olarak göze çarpmaktadır. Tavşanlı ve yöresi ağızları, bu bölgede yaşayan çeşitli oğuz boylarının etkilerini göstermektedir. Bu durum ağız gruplarının ayrılmasında da belirleyici bir özellik olarak göze çarpmaktadır.

Tavşanlı ve yöresi ağızlarında görülen ayırıcı özellikler şu şekilde özetlenebilir:

1) Çeşitli ses olaylarının sonucu olarak birkaç ünlü çeşidi görülmektedir. Bunlar: â, a, â, e, u, û ünlüleridir (*şâvk* < *ışık*, *erķam* < *erkân*, *bobâ* < *baba*, *evlaTlâ* < *evlatlar*, *mahsul* < *mahsûl*, *unnâ* < *onlar vb.*).

2) Tavşanlı ve yöresi ağızlarında asli ünlü uzunluklarının yanında ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlüler de vardır: â, ē, ī, i, ū, ū, ō, ō (*āşam* < *akşam*, *ētiyar* < *ihtiyar*, *çalışīyōdum* < *çalışıyordum*, *ğâvūrīdīķ* < *kavururduk vb.*).

3) Yazı dilimize göre düzlük - yuvarlaklık uyumu daha etkindir. Yöre ağzında özellikle a ünlüsünden sonra gelen dudak ünsüzü (b, f, m, v) barındıran kelimelerde bu özellik görülmektedir (*ğalbir* < *kalbur*, *hamır* < *hamur*, *dâvıl* < *davul*, *sabın* < *sabun vb.*).

4) Yöre ağızlarında ünlü uyumuna aykırı ekler yazı dilimizdeki gibidir (*gelyon* < *geliyorum*, *āşamlen* < *akşamleyin vb.*).

5) “k->g, k-> ğ ve t->d-” değişimleri görülmektedir (*duz* < *tuz*, *ğız* < *kız vb.*)

6) Eski Türkçedeki nazal n’in (ñ) yöremiz ağızlarında korunduğu görülmektedir (*yeñice*, *doñuz*, *biñ*, *deñiz vb.*).

7) Bazı ünlülerin yumuşarken bazı ünlülerin de kalınlaştığı görülmektedir (*terezi* < *terazi*, *misir* < *mısır*, *ataş* < *ateş*, *hana* < *hani*).

8) 1. tekil kişi eki -m yerine genellikle -n ile gösterilir (*gelen* < *geleyim*, *yapçen* < *yapacağım*, *okurun* < *okurum vb.*)

9) Çoğul ekinin (-ler,-lar) sonundaki -r harfinin düştüğü ya da baştaki -l harfinin -l > -n değişimine uğradığı görülür (*yapālā* < *yaparlar*, *gidēlē* < *giderler*, *unnā* < *onlar*, *sorannā* < *soranlar vb.*).

10) Ön türemelere de rastlanmaktadır (*ilazım* < *lazım*, *enişber* < *rençper*, *örüzgar* < *rüzgar*).

11) Türkçede bulunmayan Arapçadaki hemzenin (') karşılığı olan tonsuz, gırtlak, patlayıcı ünsüzüne yöremiz ağızında rastlanmaktadır (*e'mē* < ekmeğe, *dā'h* < tatlı, *e'li* < etli, *ā'mışdan* < altmıştan vb.)

Ağız incelemeleri günümüzde çalışılması zor bir alan haline gelmiştir. Değişen ve gelişen dünya şartlarına insanların ayak uydurması konuşulan dili de etkilemektedir. Teknolojik gelişmelerin en küçük yerleşim yerlerinde bile kullanılması, televizyonların, radyoların, gazete ve kitapların çok yaygın hale gelmesi yerleşim yerleri veya bölgeler arasındaki ağız farklılıklarını etkilemektedir. Ağız bölgeleri arasındaki farklar yok olmaya yüz tutmakta ve konuşulmakta olan ağızlar günümüz “Standart Türkiye Türkçesine” yaklaşmaktadır. Toplumların tarihi ve insanların düşünce sistemi hakkında bilgi veren, dilin zenginliğini ortaya koyan, dilin yaşayan bir varlık olduğunu gösteren, kültürel değerlerin korunması ve yeni nesillere aktarılmasını sağlaması açısından önemli olan bu tür araştırmalar da bizlere şunu göstermektedir: Bölge ağızlarımız teknolojik gelişmelere bağlı olarak son zamanlarını yaşamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

I-

<i>Konuşan</i>	Veli KAPTAN
<i>Yaşı</i>	74 (1933)
<i>Mesleği</i>	Emekli İşçi
<i>Derleme Yeri</i>	Bozbelen Köyü - TAVŞANLI

1 bozbelen kövü yaşıım biñ doķuz yüz otuz üç dōumlu. kövümüz esgiden otuz 2
 hane – ğırk hanemiş. ğuruluşunda undan sōna işte bōle çōalmış, üremiş. yedi yüz 3
 senelik zatēn ğuruluşu da yine bilyōn ben otuz hanemiş ğuruluşunda. kövüñ adı 4
 esgiden bozbeylē vāmiş. burē gēmiş, burada yerleşmiş, ğurulmuş ūndan sōna ileri 5
 gelenleri ğāmiş bŭrda u Ķapıcōllar, hocaōlları, Ķapuşlā unlā bu kövün yerlisi ōmuşlā. 6 dōrt
 hane – beş hane undan üremiş. Kapıcōllarından, hocaōllarından undan üremişlē. 7 işte ōle
 ōle köv çōalmış ğiTmiş. kövümüzüñ geçimi eyi. kövümüzün geçimi ōlum 8 ş ōle
 kōnşularlan, birbirimizlen ş ōle eyi geçimimiz. ōle sen ben yoķ, yāpmāız hiç. 9

birbirimize gelir gideriz. meslek olarak enişberlik yapālā. alpa, buğdēy ekēlē, misir **10** ekēlē. esgiden ekilirdi de bırçaķ, mercimek bi şey şimdi kövde gençlē dāıldı, yaşlılā **11** ğaldı. yaşlılāñ da gücü yetmēyō. arpa, buğdēy ekyōz. bırçaķ, mercimek aħa bundan **12** geçinyolā. gençlē dāıldılā. kövden işini bulan ğıTTi. aħa bizim gibi yaşlılā kövü **13** beklēyoz. v beklēyoz.

14 bizim kövümüzde düünnē şimdi esgiden dāvul, zurna gelirdi. gelin āma **15** gidilirdi. gelinlē ata binilirdi. ata binēdiK. undan sōna gençlē seymen olurlā, dönē **16** gelirlē, atdan indirilē olan vine götürülē, teslim idēlē. şimdi adētlē yok. arabaylan **17** gelyōz, arabalānan götürüyo. taķsilēnen,

18 bayramlā da biz şimdi, bayram namazı ğılarız, bütün millet ıKTı mı tiyārlā **19** sıraya girē, gençlē de bütün tiyārlāñ elini öpē. tiyārlā da birbirinnen bayramlaşır. **20** undan sōna gideriz vlēden burē yemek getiriz. odalara, ğāvelāra her vden yemek **21** getiriz. yemekleri ğonşularnan yiriz, ieriz. undan sōna hısım aķrabaya gençlē el **22** öpmē gidēlē. gençlē birbirleniñ elini öpē vlere gidēlē. aķraba, tiyārlāñ llēni öpmē **23** gidēlē. undan sōna ocuķlāñ llēnē, torūnnañ llēnē para veriz, mēndil veriz, hediye **24** veriz. işte bōle. ũndan sōna bayramımız bitmiş olur.

25 asgerlī anķara genelķurmay da yaPTım. ũrda emirbērdim. esgiden hizmet **26** erleri olyōdu. subaylara emir verilēdi. hizmet eri yaPTım. işte unā hizmet idediK. **27** arşıdan öte beri getiriverīdiK, erzaķ aliverīdiK. odunnāni, kömürlēni ıķarverīdiK. **28** aħa işte asgerlīmizi bitirdiK geldiK.

29 ħarmanımızı biz esgiden düvennen sürēdiķ. öküzlēnen düven ğōşadıķ **30** ağāda, altında dişlē olurdu. daş, öküzlēnen dönē dönē dönē ħarmanı sürēdiK. undan **31** sōna ħarman saman öldü mu yīğadıķ. yīdiķdan sōna yabaynan örüzğar escēk de **32** yabaylan savurcāz. ũle ũle yabaynan sāvırīdiķ. tenesi bi yanna samanı bi yanna **33** ayrılır. samanını gine atādıķ. öküzlēnen saman itleri olurdu. buğdēyleri de uvallāra **34** ğuyā eşmelere götürūdüK. ğadınnā eşmelere götürūdüK. ğadınnā yākādı **35** buğdēyleri. undan sōna ğuruTurTuķ. su deymenlēnē götürūdüK. su deymenlēnde **36** ũğūdūr gelirdiK. öküz arabalāñnan, merkePlēñnen ũle yayan gidēdiK. bōle su **37**

deymennēnē eşşeklere yükleri sarādıK. deymene gidē gelirdiK. öküzlere yem 38
 üğüdürdüK. kēni yicēmizi eşşeklerden üğüdür gelirdiK işte bōle bi yaşantı yaPTıK 39 biz.

40 oyun oynādıK esgiden yassı dâvılı olurdu. yassınen aldı mıdı bire ğadā 41
 onikiye ğadā oyun oynālādı. kötāya hâvası oynālā. bizim kövlerde bildimiz oyunları 42
 oynālā, kendi kövümüzün âdetlēni oynālādı. bûrda kövün ortasında ataş yaşālādı. 43 bōle
 odun yaşālādı. unuñ şâvķında gençlē, deliĝanlılā oynālādı.

44 esgiden âva gidēlēdi. sâbâlen sâbâ namazından çıK'Tıla mı, ğağdıla mı 45
 yerlenden, u arkadaş da âvcı işte. şimdi òle âvcı yoK. esgiden çoK'Tu âvcı. dâvşan 46 âvına
 gidēlē, doñuz âvına çoK gidēlēdi esgiden. şimdiK òle bi âvcı yoK. tek tük kişi 47 vā. unnā da
 g'Tmiyōlā. cannarı istēse gidiyō, istemezse g'Tmiyōlā. esgi âvcılā yoK 48 şimdi. esgi âvcılā
 çoK gidēlēdi. şimdiK hem dâvşan yoK òle hem de giden yoK.

...

49 kövün yemekleri òmāz olur mu? kövün yemeKleri olur. kövümüzde meşûr 50
 yemeKleri, esgi yemeKlēden bizim tarna çorbâsı yirdiK. doymadıK mı e'mē yā sürē 51 unu
 yirdiK. işte bōle òlenleri belĝād yapālādı ğadınnā, belĝād âşı yirdiK. haşeş 52 ekēdiK
 yourdlādıK unnarı yirdiK. âşamları böreg yapālā, samsaklādıK, yanı başına 53 yourd
 ğuyādıK, yourdlarnan, böreglennen işte unnarı yirdik âşamları.

54 esgiden düvennelen sürēdik. öküz üstüne bi insan binēdi. uzun birēnde 55
 olurdu. ucunā nodul dağādıK. eñseriden öküzlere dürtēdik bōle. undan sōna bōle 56
 dōne dōne u ħarmanıñ üsTü inceldi mi unu iki barmaķlı dīrenle aK'Tarēdik. üsTünü 57
 altına çevirēdik. undan sōna bi daĥa sürēdik. eyce saman oldu mu undan 58
 sōna yabalarnan yıĝādıK. çıķıverēdik dört beş kişi samanıñ üstüne bütün òrüzĝā oldu 59 mu
 sâvrılır. u sâvrıldı mı tenesi bi yanna samanı bi yanna ayrılır. undan 60 sōna
 çuvallara ğuyarız. çuvallara ğuyduK'Tan sōna öküz arabaları olurdu esgiden 61 öküz
 arabalānā ğorduK. ğadınnā gidē çeşmelere götürēdüK. ğadınnā yākādı. bu 62 buĝdēyleri
 yākādıKdan sōna tekrā güneşde ğurudulur. undan sōna tekrā arabalarnan 63 veyāt atlarnan
 deĝirmenlere öĝütmē gidēdiK bu buĝdēyleri.

64 bazara esgiden atlarnan dâvşanı'ya gidēdiK. işte urlādan esgiden bu şu 65
 yoKdu. esgiden hiç bi şe yoKdu. buĝdēy vāsa buĝdēy, esgiden nōhōt ekilirdi. nōhōt 66 fazla

oldu mu nōhōt satādıK. buğdēy fazla oldu mu buğdēy satadıK. ûnnadan 67 yā, duz alırdıK. çocuklara üs-baş ayakğabı alır gelirdiK işte 68 ile idare olurduK. 68 ayakğabı da bulamazdıK da esgiden ölen sīrlā olurdu ûnnadan kesēdiK. merkePleñ 69 gönnēnden 70 çarık yapādıK, 70 çarık geçeydik biz esgiden. ... esgiden yamalı pontul 70 geçēdik. yalınayaK gezēdik. şimdi şu gideciK delik olyō da yamamēyōlā da yaqyōz, 71 atveyōz.

II-

<i>Konuşan</i>	Hasan DAYSAL
<i>Yaşı</i>	80 (1927)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Çıkrıcak Köyü - TAVŞANLI

1 biñ doqıuz yüz yirmi yedi dōum. asgerlī çanaKğale’de yaPTım. üç sene. 2
 çanaKğale’nin kepez kövü vā ûrda yaPTıK iki sene bi sene de aşşā endiK u balıkesir 3
 gışlasınıñ üstünde çandarma okulu varmışmış esgiden urē indıK. ûrda tamamladıK. 4
 ûrdan şindi garşıyaKa’da ada vādır. adada yirmi sekizinci alay vādı. ora lāv oldu. 5 şeye
 göTTük. anKara çankaya’ya doqısan yedi kişi bi ombaşı, bi başgedikli bi de ben 6 muhâvız
 olarak. çankaya’nın işte köşkün işesine löbetçi olereK, birinci bölük olereK 7 teslim etdiK.
 ûrdan geri döndüK. gene tekrar istambol’a geldiK. istambol’da galdıK 8 bi gece. ordan
 gene yeni geri döndüK alayımıza geldik. vapıra bindik. aha asgerlīñ 9 şesi bo.

10 bu kövün guruldūnū ben bilmeyon hana dōrusu. esgiden fakırdı, çoK fakırdı. 11
 şindi gene nisbeten eyi oldu. fakırlıK çoK çekdik. benim bobām genç öldü. biz bāyā 12 bi

faşırılıK gördük. undan sōna aqlımız başımıza geldikten sōna düzelT*Titik acık 13 işleri,
 eyi oldu. hayvacılıKlañ, inekcilikleñ vaqđımızı geçirdik. besicilik yaPTım ben. 14 biraz aşşā
 yoşarı on sene - ombir sene falan yaPTım. şimdi daħa gıyneşemeyōn 15 ayaKlādan
 aħa undan.

16 düünleri esgiden bizim düünle şimdi şöl olurdu. ata binēlēdi, gelini ata 17
 bindirīdik. goşu yapālādı yoKarda u şimdi doldurdulā da urası harman yerīdi, 18
 harman galdırīdıK ūrda. orda goşu yapālādı. cirt oynālādı, çomaş atālā. üç gün dāvıl 19
 çalınırđı. dāvul perşenbe gün taTīle ğadā dēvam edē. şimdi ğālī şē yoK bi güne 20 endi.
 bi gün de dēl de bi āşama ēndi. akşām bi ē'lence yapılır, sābālen sünneT 21 kesilcēse
 sünneT kesilir, gelin alcēkse gelin alınır, ūlēye ğadā bitiyō. ... ğız 22 çıkarıKana
 kövlü, goşu toPlanır. seymen olurdu esgiden gençlēden, 23
 ēvlenmediKlēden on – ombeş kişi kövde ni ğadā vāsa, sağdan soldan dāvetlēsiñ, 24
 çağırısıñ kövlēden unnā gelir. unnāñ içinden gençlē falan toPlanırsıñ seyni yapāsıñ 25 bōle
 dizesiñ gelin alırKana. gelin ēvine varır, ūrda dāvıl çalā, oynālā, ūrda gelini ata 26 bindirdiñ
 mi iki kişi çekē biri başından biri de gelinin yañı başından düşē müşē 27 deyereKden
 yardım olereK, dōru ēvine alırlā, götürülē. bōle şelē olyō da ... şindi 28 yoK ğālī

29 iki ēvlīdi benim bobām. çoK zerūceliK çekdik.

30 ... āmeđ demiş seniñ diplomañı veremeyiz. sōna buradan dāvşannı'ya şē 31
 etTik. ğırk gün – ğırk beş gün okudu.

32 kövün geçim ğaynaı çifcılıklē , malcılıK, sığır. şindi keçi çoKTu esgiden 33
 orman yasaş edincē ğadā keçi vādı, ğoyun ekseriyetle vā. enişberlik yapıyoz. benim 34
 olanın biri de ğuruçey'de enişberlik yapıyō. TirekTör vā, araba vā ekme maşinesi 35 vā,
 Kaz ayağı vā hepsi vā.

III-

<i>Konuſan</i>	Ramazan TEPE
<i>Yaşı</i>	79 (1928)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Çobanköy - TAVŞANLI

1 ramazan tepe çobankövlü. çoK esgiden bi çoban durmuş bureya, çoban gēmiş 2
bureya, buradan çukurköv'e giTmiş, birisi ya bure çoK gēmiş adı da çobanköv 3
demişlē. esgiden yüz hanedi, yüz elli de geçTi şindi. deveKayası da bure bāldı 4
uzman.

5 geçim arpelā, buğdeylā, nōhōtlā, mercimeklē, bırçaqlā aha ūnnalān sađlanıyō. 6
urē burē çalışmā gidyolā.

7 düünne esgiden bizim bûrda içgi içēlēdi genşlē, ētiyarlā içmezdi. şindi ūnna 8 da
gağdı gāli ūnna yoK. dāvulla, düünne, çalgılā olyō işte. kövün arabaları toPlanır, 9
yabandan gelennē de olur. u dolmuşlā, taşsilē; yabandan getcēkseñ, ūnnalā barabar 10
gidēsīñ alır gelirsīñ. gayınteylā, gayınna alır getirilē. dāvet olur. olan ēvi dāvet edē 11 kövü.
perşembe gün başlā tadil gün gelini getiriz. ...

12 bayramlā eyi olur. bayramda baḡ bi cāmimiz dolā arḡıdeṣ, ûndan 13
 sōna cāmide insan arama. zaten cāmide evelâ bi hocelan bayramleşırız, hõle 14
 diziliriz, herkez bayramleşır. bayramlaşmadıḲ insan ḡamaz. ûndan sōna çocuklā el 15 öpmē
 çıḡā. etiyaḡlā ḡayınna, ḡayıntēlānıñ eḡlēni öpmē gelirlē.

16 esgiden doñuz âvına gidēdik. biz sürüm yapadıḲ. âvcılā da nerden geccēk 17
 urē tikilirlēdi. ûrdan vurālādı. ... esgi âvcı iminām vardı, ḡalibram çâvıṣ vardı,
 18 hacabdullah vardı. üsenā vardı.

19 şindi esgiden düvennēlēñ süryōduḲ. beygiren, öküzlen, dombeylen. şindi 20
 arḡıdeṣ ḡarman yerinde düven vādır. unu öküzleñ ardına bālāsıñ, sapları yayāsıñ 21 undan
 sōna sürēsıñ. aḲḲTarma zamanı geldi mi bi aḲḲTarısıñ. yengagdan bi dā sürēsıñ 22 ñle ñle
 ḡarman oldurūsuñ. şindi ûnna ḡaḡdı hep. şindi döverbiçēlē vā. herkes 23 ḡaylezlā
 gidyō ḡālī. hep ḡaylaz olduḲ sâten de mi? şindi döverbiçēlere veryōz, 24 ḡazırcana
 buḡdēyleri anbarlara getiryōz. balyalāmızı da samallā atyōz, ḡayḡısı bu. 25 ...esgiden eñ
 fazla sürsēñ, eñ eyi sürsēñ beygırlēle iki bucuḡ dölüm , iki dölüm, bi 26 dölüm yer sürēdiḲ
 yerine ḡöre. şindi motorlā dee dūñya yer süryōlā. ...

27 kötāyaya gidēlēdi. yalıñız bizim bura bursaya bālımıṣmıṣ. arabalālā, 28
 gidēdik, eşşeklēle gidēdiḲ, merkeplēle gidēdiḲ, dâvşannı'ya, kötāyā'ya gidēdiḲ. ... 29
 saman saT, odun sat, kömür sat, ni satāsañ sat. yoḲsa pareyla gidēseñ alıṣ veriṣiñi 30 ḡörē
 gelirsıñ. eḡe ne etiyaḡsa unnānı alır geliriz ḡālī. yaḡ, duz, şeker, yicēk şēlē. 31 esgiden
 ḡazyā vādı u da ḡıTıTı u da ḡaḡdı. şimdi elektrıklē vā...

32 esgiden televizyon yoḲdu, radyo vādı. odalā da oturuduḲ eḡlere daḡılırdıḲ. 33
 ramazannā da baḡ bi dâvul gezēdik, dâvul çalādıḲ, undan sōna oynādıḲ. işte u ḡadā. 34
 yüzük oynādıḲ fincannālan, ombeṣ – onaltı kiṣi olurduḲ, ikiye bölünürdüḲ. aḡa 35
 ûrdan yüzū kim dēvērise çay yaPTırı yâvut dâvet idē.

IV -

<i>Konuşan</i>	Salih GÜMÜŞ
<i>Yaşı</i>	74 (1933)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Üyücek Köyü - TAVŞANLI

1 biñ doqıuz yüz otuz üç tevehhıdliyiñ. üyücek kövünde doğdum. üyücek 2
kövünde yetmiş üç yaşına girdim. undan sōna düünnēden bāsedcēsek, şindi düün 3
başlācēñden bi hāvta önce bayraq dikeriz evin öñüne, yani düün evi belli ōsuñ gibi. 4
undan sōna bi hāvta sağdan soldan düüncüleri çağırız, kövlüleri okuruz, ūnna düne 5
gelirlē. düünnemiz bu şekilde divam idē yani. daħa önceleri bizim çocuqlūmuzda üç 6 gün
olurdu düün, perşembe düün olurdu, perşembe gün gelin çıkādı. çarşamba gün 7 gelirdi
düüncülē, u gün yatā, perşembe gün yatā, ta cuma gün gidēdi. şindi yirmi dört 8 sāt olyō.
...

9 şindi bu kövün gıruluşu şöle; bu kövlē gezicimiş önce, yörügüz biz ya, yazın 10
burlara çıkālāmış, gışında aşşā memniketlere manisa, salihli mıntıkalāna 11
gidiyōlāmış. bu sırada āmeđ vefık paşa deye birisi çıkmış, gezmek yasağ demiş. 12 herkes
oldū yerde gālcēk demiş. burē bu köv doqıuz hane gēmiş. daħa çoqmuş da 13 kimisi gece
gece kaçmış. u memliketlere kaçmış, işte doqıuz hane bûrda gāmış. şu 14 anda yüz elli hane
ōmuş. bûrda dēl de dāvşannı'da göç'idenlē yüz elli hane vā 15 diyōlā yani. bu kövün

isyānı (iskān) bu şekilde ömüş. şimdi bu yörük aleminiñ **16** adêtləri diyer kövlere pek uymaz.

17 asgerliği samsun'da, istambol'da yaPTım altı ay undan sōna samsun'a **18**
giTTım. ben otuz ay yaPTım asgerli, uzman ben jendermaydim otuz aydı uzman **19**
asgerlik.

20 şu anda meslēmiz neşberlik. kendim ben orman işletmesinē girdim. emekli **21**
oldum. şûrda bi tel sâası vâdı urē bekledim. şimdi ise emekli oldüm için pek fazla işē **22** de
demeyon kendime ölüm vā, TîreKtörümüz vā, olan işte ufağ tefek enişberlik **23** falan
yapyō. inekcilik bōle bişelē yapyō. ben birēz de imamlık da yaPTım. şimdi üç **24** sene bu
kövde imamlık yaPTım. hoca bulunmadı, ben birāz oğūdüm için beni bûrda **25** üç sene
imam duTTülā, ûrdan sōna çıkırcēk kövüne giTTım beş sene de ûrda **26** imamlık
yaPTım. sekiz sene de köv imamlım vā. ...

27 esgiden yüzük oynālādı. şimdi çoraPları toPlālā; mendil, çoraP bi şelē, hani **28**
mililē vâdı ya bōle veyād da daş da olabilir, para da olabilir. iki grup olur bōle beş – **29** altı u
yanda beş – altı bu yanda mendillēñ altlāñā, çoraPlān içlēñe unu saqlālā bōle. **30** şimdi unu
ğarşı taraf unu ğaldırcēk. eyer şimdi bi dene veya iki dene ğaldı mı **31** çıkıvērse bu
tarafTa grup kaç dene ğāmiş? sekiz dene ğāmiş. sekiz dene ğazandım **32** dir yani. bōle bōle
oynālādı.

33 ğāvemiz yoK kövde odamız vā. odalāda oturulyō.

34 esgiden biz dāvşannı'ya af buyur biz merkeplēnen gidēdik. para da **35**
olmādiñdan, birāz yumurta, olurdu. faşırdı bu kövle her taraf faşırdı. sade bura dēl. **36**
ğurçay götürū buradan odun satādı. biz kime saTcēz odunu götürdümüz zaman **37**
merkePlēlen? bi dene ıki dene tâvuK TutādıK, beş – on Tene yumurta olurdu. ne **38**
alcēz? duzlan; şōle ufağ şişele vā ya ğazoz şişeleri unnālān yağ alırdıK. alcēmiz bu. **39** sâbā
ğarşı gece çıkādıK sāt dōrtde çıkādıK, sāt gece ombir – onikilede burē **40** dönēdiK
merkeplēle. şimdi sabālen ğākyōz, çayımızı içyōz, ğāvēltimizi yapyōz, **41** binyoz arabē
dāvşannı'ya. sāt üç buçuK - dōrTTe burē dönyōz. esgiden bazara **42** giTmemiz bōledı.

43 bŕle dŕvir gēmedi. bu dudēş dersi vā bilyōsañ, arķıdeşin biri dedi ki bene **44**
 senleñ deymene gidem dedi öküž arabelannan. dördē çuval sardıK. buradan giTıTık. **45** üç
 dene deymen vā. üç Tene deymene vādıK dolu. şindi bi gün giTıTıK, beş gün de **46**
 deymende yaTıTık, bi günde geldiK yedi gün... yedi günde deymenden geldiK. şindi **47** ŕle
 dēl aha yem arabası, undan sōna un arabası geldi şurē. hemen ğapınıñ önüne **48** dayçyōz
 arabayı, buğdēyleri atyōz arabeya, unları ēve alyōz, yem icab etdiĝi zaman **49** iki aylıK – üç
 aylıK versi de veryōlā. bu dŕvir çoK eyi, esĝisi gibi dēl.yalıñız esĝiden **50** milletin birbirine
 sayĝısı, sevgisi vādı. u gün yoK. sayĝı, sēvgi büyük güccük deye **51** belirsiz. ōlan bobâsın bile
 boynēymēyō. esĝiden biz böyüklēmizi sayādıK, sevēdiK. **52** bıraK ben bobâmıñ ĝyında
 ciāra içemezdim, ayaKlāmı uzaTāmazdım. şindi u **53** adētle ĝaKdı. ēvlaTlā bilāder gibi,
 genelde bŕle. bu dŕvrin u yönü āvāre, yaşama **54** durumu çoK eyi tabi.

V-

<i>Konuşan</i>	Hafise KUTLU
<i>Yaşı</i>	54 (1953)
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı
<i>Derleme Yeri</i>	Şenlik Köyü - TAVŞANLI

1 burası çelâ ablımdı, şindi şennik deyölâ. şennik gondı bizim kövün adına.

2 pancar ekêlê bizim kövde, haşêş ekêlê şindi pek ekilmeyô da, arpa ekêlê, 3 buldêy ekêlê, meci götürüz pancarlara, ğarlâ ödünç yapâlâ, moturlâlâ götürülê olanlâ, 4 çapa çapalâlâ, çve getirîlê, yemek yidirîlê, pancar çıkarız. arpa ekeriz, buldêy ekeriz, 5 biçerlêle biçêlê ekini, römöklâlâ getirîlê, esgiden öküzlênen sürêlêdi. esgiden tabi zor. 6 aQTarcêñ, çevircêñ, şindi moturlañ geldilê mi âşama öğüdyölâ çve getiriyölâ şindi daâ 7 basit. dilberim evde hem yemêñi yi, hem çayınî iç, hem dinleñ undan sôna giT a'ge bi 8 römuk iki römuk sap öğüd âşama geti. şindi dâ göyleştî her şê. bi de patozuñ, biçerîñ 9 oldu mu dâ göley.

10

düünnere perşenbe gün başlâlâ. perşenbe gün gideriz ğızın başına kına. 11 perşenbe gün gideriz ğızın başına kına yaqarız. perşenbe gün kövü toParlarız. köve 12 yemek verilê. u gün varılâ ğızın başına bôle bi zini ğadâ eşya götürûsez, başından 13 aşşâ ardâlâ unu. ardma deriz biz ûnâ. varannâra yemek verilê uzman başına kına 14 yaqâlâ. u gün gere dönê geliriz. ertes'gün de genclê ğeyinirlê, ğuşanirlâ, oynâlâ kına 15 gecesi. geliniñ başını yaPTırılâ gelirlê. undan hâteş yaqâlâ ertes gün hâteş önünde 16 oynâlâ. dâvul, zurna gelir. gelini götürülê, hazırlâlâ ertes gün de çıkarılâ aha bôle 17 düün oldu bitti.

18 vā vā. nōhōt aşı, yŭkā yapāla yŭkā bōrē yapālā ūnnan keşgek bişirilē, et 19
 Pişirilē, et mēşur, pilāv, hoşaf... çevirme çorbâsı yapālā. ıslaTırsın gözē ılıdırsın 20
 nōhōdu sālāsıñ, gözē ılıK sŭlā bişirisiñ. ūñā miyāne deriz biz. miyānesini da ğatāsıñ 21
 miyānelēn ğoyuldursuñ, indirisiñ, yālāsıñ. nōhōt âşī olur güzelcemene.

22 şindi gençlē asgere gidēken toparlanyōlā. beş – on Tene işē çalgıcı getiryōlā, 23
 bŭle asger kınası yaPyōlā, gençlē oynāyō. duyan gelyō duyan gelyō, hateş yerinde 24
 oynēyolā oynēyōlā asgere uğurleyōlā bunnārı. hateş yeri de bŭle olyō asger 25
 uğurlaması.

26 bayramlāda bi gün çvelâ arfe günneri loşum ederiz bi bayrama hazırılıK. 27
 baqlāva yaparız. gideriz harç düzē geliriz. şeker, ğâveñi canın ne isTēsē ğālī. şeker 28
 çoşlara dāıtmaş için. bayram harcı düzēlē gelirlē. biz de ę'mek yaparız, baqlāva 29
 yaparız bayramda unnārı dāıdırız. ęl öpmē gelirlē, bayramlaşmā gelirlē, hep gelene 30 yemek
 ğoruz, dā'lı ğoruz, çay yaparız, içiriz, mohobbet ederiz, gidēlē. üç gün divam 31 edē ğālī sen
 ūñā gidēsıñ u saña gelir akrabalā. ğızlā debildek çalā. len bi şē dēvērēñ 32 baş:

33 indim ğuyu dibine

34 baqđım suyun rengiñe

35 a ğız seniñ ğâvur anañ

36 vēmedi mi dengiñe.

37 dēvēseñ ya ğız...

38 çvel zaman içinde ğalbır saman içinde dēve tēllal, keçi berberken deñiziñ 39
 dibine ğum saymā ğiTmişlē. eşşek şaşmış, bekTeş düşmüş.

40 ğış geldi mi tŭfē sarınan gidē āşamā baqāsıñ herkes beş – on Tene sallā gelir. 41
 dāvşan, doñuz, tilki eliñe ni geçēse aha ŭle vurālā gelirlē. dāā ğar yoK, ğış yoK. ğar 42 yādī
 zaman.

43 dâvşannı'ya gidyölā nōhōt saTālā, arpa saTālā, buldēy saTālā, ğurbannıķ 44
 ħayvan saTarız. dana, düve saTarız öle bızā. para ōsā her şe alcēz geým ğuşam, 45 altın,
 bilezik...

46 bizim çocuğlūmuzda idare yaķalādı. Őle dā lambalı dēl de bi de unuñ ufā ğaz 47
 yā guyālādı. güccük yumruķ ğadā ũnā fitil daķālādı, çaputlādan evin içinde 48
 şılārımış. lamba vādı bizim çocuğlūmuzda şincik yine vā ya cēranna gidişik yaķyöz, 49 löküs
 yaķyoz. ...

50 kövde kaç Tene buñar vā? ... bizim zamanımızda oķul vādı, şepta oķul 51
 uzman pek meşur dēldi. ... misir ğaldıryöz.

VI-

<i>Konuşan</i>	Süleyman ÖZÇELİK
<i>Yaşı</i>	76 (1931)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Yörgüç Köyü - TAVŞANLI

1 dâvşannı'nın yörgüç kövünden süleyman özçeliK. esgiden faşırđı millet. oñ 2
 kişiniñ üç çift yemenisi olurdu. hankısı evelâ gākāsa u geýē gidēdi. esgiden bizim şu 3 goru
 vā şûrda, deyneklēneñ gezēdik. çatal deynē şe yapādıK da öle gezēdiK. 4
 gübürlüklere ayaqlāmızı gömēdiK. dâvşannı'ya gidilcek ō'du mu hâvadis sormā 5
 varıdıK âşemlēn, dâvşannı'da ne hâvadisı vā, aha böle kördü millet. ...

6 bizim burası yörüklē geçēmiş. şûrda yörük gönā deriz, ureyā gönāmış, üç gün 7
 hayvannarı diñleñdirimiş ûrda, Ğle geçēmiş. u yörük hayvannanı çalmışlā. bûrda 8
 eylenmē gēmez demiş, yörü geç demiş, onun ûrdan da yörgüç ismi gāmış.

9 enişberliK yapādıK. öküzlēnen çift sürēdiK. bi öküz arabası sap getirisiñ u 10
 aşema gadā anca ōmaz bile acık yaş olvēdi mi. bi ay oraK biçēdik, bi ay harmanda 11
 durādıK. çalı kes başam, çalı geti başam, hayvanlara çalı geti. çalı çoKTu. şimdi 12
 moturlā gōmādı ya.

13 esgiden yedi hane varımışmış bûrda. esgiden düünne muhabbetli olurdu. deve 14
 yapālā bayramlāda, düünnede cingen oyunu oynālā, muhabbet çoK olurdu. böyün 15 geldi
 mi ertes gün sabālen gidēdi. iki gün çalādı iki gün – üç gün evel kına serilirdi. 16 domanıç
 oynālādı. şindi oynayōlā da sēreK.

17 dâvşannı'ya gidēdiK. nōhōt, harman geldi mi eşela nohoduñu süresiñ undan 18 sōna öküzüñ nalını, mihını, urğanını, şununu bununu hepsini saT'TıK mı alır geliriz. 19 başka yoK'Tu. harmanı öküzlelen süredik. u zaman motur yoK'du. ā'mışdan bu yanna 20 çıktı moturlā.vādı da sērekdı. alamazdı millet fakirlikten.

VII-

<i>Konuşan</i>	Halil USLU
<i>Yaşı</i>	80 (1927)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Göbel Köyü - TAVŞANLI

1 adım halil uslu, biñ doKuz yüz yirmi sekiz dōumlu. asgerlīmī erzurum'da 2
yaPTım otuz ay. ğırk yedi – ğırk sekizde ğıT'Tik. elliñin undan sōna ekim ayının 3
ombeşinde tēris olduK. urlāda yaPTıK asgerlī.

4 nehayet bu kövün ğuruluşunu dēvēren de ben kısaca aha buraya bu köv 5
guruldū zaman, molla halillēñ evleri denilen evlē yapılmış ilk defa, ñle duyarız 6
ētiyārladan. esasında bu kövün adı göbel dēmişmiş. hamamıñ bu tarafında ūrda bi köv 7
vāmişmiş. ğalafat kövü, ğalafat derlēmīmiş buraya. sōnadan göbel ōmuş. ovanıñ 8
ortasında göbek isminde göbel demīşlē. biz u günñēde ayāmızda yoK, sırtımızda yoK 9
allah ne vēdiyse ōlmicēk ğadā loKma, doñmicēk ğadā hırka aha ñle geldiK bu güne 10
geldik şindi. u günñē tabi tarih oldu. yalnız insanlā sıhhatlīdī u günñēde. tarna 11
çorbâsını yir, turşulān pancar bekmezini küTledirsīñ; başım āriyodu, vay efendim 12
mıdem āriyodu, şeker hastası, şerbet hastası bilmeyōduK. şeker, şerbet şinci çıK'Tı 13 gālī.
şûrda on – ombeş – yirmi senedir her taraf hasta oldu çıK'Tı. bi parça kēfsiz 14 olursañ,
undan sōna başıñ āırır bi sirke çalverilē, çocuk çırır bi haşēş yā çalverilē 15 ğayve
ğaşıñnan uyurK'alır çocuk aha bo. toKdur moKdur yoK ... dâvşannı'da bi 16
doKdurumuz vādı. hōkūmet tabibi denilen, bi de ezzanemiz vādı. yımirtacılāñ eski 17
binada essan ışıK dirlēdi. ...

18 bazara merkePlēnen aħa burdan dāvşannı'ya gidēsiñ. unu da yüzde yetmiş 19
beşimiz güzden güze senede bi sefer. bi teneke ğazyāğı, bi yük duz, birāz de kil. 20 şöle
şöle duz. unnāñ dövcēñ, sürtcēñ de undan sōna yēmē ğadcēñ. öteki killeri 21 dövcēñ
çamaşırlañā ekcēñ ğazannā ğaynādırKana. ğaz yāinnā da bi idare teneleden 22 ğandil, ocāñ
başına asāsīñ. ocaKlıK derlē evveli aħa ūrda ħle yanā şâvk olcēk ğadā. 23 başka bi şē yoK.
unu da işte güzden güze unnarı geT'Tiñ mi büyük duz, bi teneke ğaz 24 etiyaç bitti. öküzün
ğaldırdınnan ğālī belġād, bulgur, tarna, yükā, böreK, haşeş 25 yağınnan aħa bħle
geçinirdiK. dāvşannı'da bile yoKdu bizim çocuġlümüzda 26 vesayid. kötāya'ya gidip
ġemek için esġı hafızın arabası dērlēdi hafızā'nıñ. yollāda 27 ġalırsın gidip gelemesñ. ... u
depeciġöv falan yoK.

28 esġiden yaşamaġ çoK zordu, ħlēkene millet aylaġ durmazdı, çoK çalışırdı. 29
beş ğayme ğazansa birini ħarcandır, dördünü saġlādı, nölur ōmaz deye. çunġu 30
memleket ħarbden çıġmış. ... şcherde beş – on kişi, kimlē unnā? toPraġ sahipleri, 31
unnāñ ğarmı toġ , eyni pekdi. gere tarafı iş saası yoK, işletme yoK nerē gidcēk, 32
napcēk perşan? sırtınā çırpı getirilēdi yaylecik dāndan. şimdiKi ħastanenin oldū 33
yerlēden ğadınna çırpı getiri, odun getiri ħle geçinirlēdi. ... zoba yoK, ocaK başında 34 u
odunu yaġcēñ unda çorbāñı bişircen, aħa unun ūsTünde gözmē yapcēñ ... sabın 35 yoK.
çapıt parçasınnāñ ġaleylēverilē ġaPları bu şekilde geçimlē vādı. ...

36 evvelden senin hālīñ vāġdiñ eyise aħa işte bunā bu ħacı ħassōniñ ōlu derlē 37
bunun sünedinde gördüm ben ħamır baġlāva nasıl yinir, nasıl olyō. berī tarafımız 38 düün
edennē üç – beş senede bi düün çıġā, üç – beş kişi birden birleşirlēdi hālī vāġdı 39 eyi olan
düüncü başı olur, dāvul, dümbek paralānı u veri. geri tarafına yamaġ 40 dēvērİLē,
yamaġ olur. u on ğayme veryōsa, sen de iki buçuġ ğayme verisiñ 41 dāvulcuya. sen
de eşiñē dosduña dāvet yapāsıñ, en yaġın aġrabalañā yapabilyōsañ bi 42 sıfra iki sıfra bħle
kövcēk çoluġ çocuġ ōmazdı. ... bħle çeşitli ġaP ġacaġ da yoK. 43 aħa yer sufrasında tird,
ēkeç etinden ē'mek tirdi veyāhutda yükālari ġırālā zinilere 44 yükālāñ üstüne ēkeç eti
dökēlē aħa unu yirsiñ. pilāvından, çorbāsından öyleydi. āma 45 baġlāvalā, salatalā bilmem
ne yoK. turşu buluvēdin mi meted.

46 esgiden deyōz beş gaymenin birini ħarcasāñ dōrdünü saqladıñ. şimdi beşē 47
yüz lira mayış alyōn ben, ġuruduyōz kasenin dibini görencē ġadā. bi de borca giryōz. 48
bütün bu millet çoğ çalışmış, az ħarcamış bubalāmız, dedelēmiz ...

49 burse'ya ben doĖdura ħasta göT'Tüm. ulucami'niñ âvlusŭñă vādıĖ. abdes 50
aldığ ūrda durduğ, çay içyōz. vâķıt bekleyōz. aĖ saķallı bi etiyār u da abdes āmış 51 geldi.
“- evladlā ħoş geldiniz. siz taşradandansıñız heralde” dedi. ne demek oldünŭ 52
annayamoz emme yabancısıñız dedi. -evet dedim. -dâvşannı'dan dedim. -peki dedi. 53 -
dâvşannı'nın tarihçesini bilyoñuz mu? dedi. duymadığ, bilmeyōz. baķ dedi. padişah 54
sultan māmud âva çıķālāmışmış domaniç yaylasına, uludān depelēnē, urlara, urlarda 55
âvlanırlāmış. sizin o tâvşanlı yaylacıķ dediñiz yönlere dōru ġidmişlē bi ġün dedi. 56 olaķ
sürüsŭ gibi her taraf dâvşan. çoĖ dâvşan vurmuşla padişah sultan māmūd'uñ 57 erkānı.
aradan vâķıt geçmiş bi dā ġine uraya çıķcēķ ōmuşlā âva.

58 -padişahım nerē ġidcēz?

59 - işte u dâvşanı bol olan yer vā ya, dâvşannı dediñiz yer, dâvşanlı yere 60
ġidemiñ âva demiş. dedi.

VIII-

<i>Konuşan</i>	Hasibe AÇIKGÖZ
<i>Yaşı</i>	78 (1929)
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı
<i>Derleme Yeri</i>	Yağmurlu Köyü - TAVŞANLI

1 işledik. malda yaPTıK, sırtımla da giTTim, eşşeklē de giTTim ölüm. pek 2
çekdik. kövün ni bilen nasıl guruldūnu. aha ōle alıřa alıřa guruldu. eniřberliK 3
yaPTıK. arpa ekdiK, buğdēy ektiK öküzlēnen. öküz önüne düşTüK ay ölüm. düven 4
sürdüK. depesine binēdik de uyikliye uyikliye. çiftcilik pek zordu. şinci pek göley her 5 řelē.
biçilirdi ūrdan, dırmış çekediK, gâvram gâvram yolma yoladıK. bi ay alı 6 azadıK
löp löp goca nacēklānan.

7 düünnemiz pek eyi olurdu. hinci ālī ciritlēyōlā da ben gidmeyon, görmeyon. 8
ēveli bizim günümüzde pek gözē oynānırdı. kēñimiz ıġırıldıK teflēnen, üş gün 9
dâvulcu durādı. yemeklēmiz keşgek olurdu, pilâv olurdu, yŭkâ yapādıK, tepesine 10
dökēdiK. baġlā yapādıK. pek gŭzel olurdu ēvveli. hinci de vā da ēvelki gibi dēl. 11 ēveli
bi řē yoKdu. iki gŭneklen gelin olduK, birē at donlān. şinci önnēne bařlāna 12 geilcēk
dēl. ilaca yaracēk bi řē de dēl. batıryōlā olan ēvi de ız ēvi de. ben 13 görmōyon
emme.

14 bayramlāmız pek güzel olurdu. ocuġlāmız cāminin önüne dizilirlē. ūrdan 15
geyinirlē, uřanırlā; anaları arşıdan seyre baġā, adamlā şeker dāıdır. ēv ēv 16
böyükleñ ēllēni öpēlē.

17 alıdan gelir, oynadıK, yolmadan gelir oynadıK. ā bu bizim trkleri duysan
18sen deli olursuñ. ...

19 bi kurtla tilki, ayı ęardeş muşlā. gidēkē gidēkē lum acıkmışlā. bi yolma 20
yolam da demişlē, bi de bi govan bal alam demişlē, yiyem demişlē yolma bīTīnek. 21
yolma yolākan tilki demiş ki:

22 - amanıñ demiş. ltim dourcėkdi demiş.

23 bala başlamış gēmiş.

24 - neñiz vā?

25 - lumuz vā.

26 - ni vēdiñiz adına?

27 - başlantır.

28 acık dā durmuş.

29 - ortanca ltim ģamilēdi ũñā bi baķen geleñ demiş.

30 ũñā da giTmiş balı yarı etmiş gēmiş.

31 - neñiz vā?

32 - ęızımız vā.

33 - ni vēdiñiz adına?

34 - yarlantır...

35 bi dā giTmiş. unu da gāli govanı yimiş, dėvirmiş.

36 - nōldu?

37 – dėvlentir...

IX-

<i>Konuſan</i>	Ahmet YAVUZ
<i>Yaşı</i>	74 (1933)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Çakıllı Köyü - TAVŞANLI

1 akıllı kövünden biñ doğuz yüz otuz üç dđumlu mümin ölü âmeđ yâvuz. ben 2
kendimi sorâsañ tarımlan uğreşyoñ. yaşıım yetmiş üç, otuz üç dđumlu. gonşu da 3
hayvancılığ, tarımla uğreşyo. kövümüzün geçimi bö. başka bi uzun boylu geçimimiz 4 yoğ.
tarım, hayvancılığ bunnān devam etyoz. şimdi bunnādan sōna ben sene evvele 5 bi mani
sölēcē:

6 durna geldi gölünñüze
7 selam sölēn ilinñize
8 hele hoş geldiñiz
9 sefa geldiñiz kövümüze.

10 elmayı atsinlā
11 terezide dartsinlā
12 bugün türkiye’de
13 benim bu manime baksinlā
14 dee haaaaaaaaaaaaa!!

15 ğara tiren öT’Tü mü
16 vagununu dökdü mü

17 a deliganlı bu manilēden

18 sen memnun olduñ mu

19 dee haaaaaa!!!

20 elmayı atāsıñız

21 terezide dartāsıñız

22 arkedeşliK bi zaman için ben ölürsem

23 bu mānilēlen beni hatırlasıñız

24 yetē ğāli.

25 kövümüzün ğuruluşu aşşā yoKarı yüz asırlıK, bilemeyon ben ya ētiyārlādan 26 duyuşumuz ĩle. başka ne decēñ? bûrda dağın başında büyük kēlemelelen mesela bi 27 diyer gurbetlere gidip de bi ticaratlan şûnnan bûnnan uğrēşmemiz yoK. sade arazi, 28 tarımlan, hayvancılıKlan aħa bunnālan uğrēşyoz.

29 emmi düünnemiz ne bilen ben düün olmēyınca senē nasıl añnadcēn. düünnen 30 birinde biz seni dāvet edem o zaman māni ğıyametini görçēñ. düün olēyleri nasıl 31 olyō. yörüklē nasıl gēmiş, nasıl geçmiş bunnārı u zaman olcēk, şimdi nası annadēn 32 ben. düünümüzün ādēdi esgiden çarşambaya, perşenbeyēydi. çarşanba ğünü düüncü 33 toPlanır, perşenbe ğün gelin alırlādı. şindi deışdi işlē, bazara döndü. gene aynı usul. 34 cumartes ğün düüncü toPlanır. bazar ğün gelin alırlā bēle. seyman dutālā, bayrak 35 mayrak bizim törelēmiz. biraz televizyonda falan yayım olyō. ğeñiş ğidiyō oā 36 kövleri ğibi deil. tantanala çoK ğidiyō işlē. manzaralı olyō biraz. silah ğullanır 37 ğençlē, seymen dutālā, ğardeş, sādıç gelirlē. ğötürülē. ğörmek ilazım bi şeyi.

38 biz bûrda üç – dört yörük kövüyüz. ikibaşlı, üyüçēk, çıķırcēk aynı yörelēmiz, 39 törelēmiz. esgiden gelen osmannı ğününden beri bēle dēvam ēdē ğeyim – ğuşam, 40 uzun etek ğeyelē çoK zamanna. şindi deışdi emme.

41 emmi bura ta esgiden ğayı araziyasıymış, bu köv işkan olmadan araziyāmış. 42 bu ğördüñ yerlē kövün bure araziyeyi iskan alma ğaranı gēmiş. āmēd rafıķ ğününde 43 herkes oldü yerde biz de yayladeymışız, başka bir yerde. siz de bir yer beyencēñiz 44

demoşlê. biz bure beyenmişiz, geöen nesillê, ebelê, dedelê arazîya oldû için  akılı 45 denmiş
bu köve, darlalâda  akıl olur hana, bunun için  akılı demoşlê. b le duy adı . 46 köv n bu
ismi buradan gely , arazîya içine gönd nd n.

47 bayraml mız şenniKli ge y . odal mız v dır her ma allede  ş dene – d rt 48
dene bayram namazından geldik mi c mide bayramlaşırız. undan s na herkes 49
ma alle ma alle, guruP guruP odasına  ı  a dadlı, duzlu ne v sa bayram şekerı 50
d dırıl . odal da bayreml şırız tekr  b le oda sahiplennen, b y kl nen b le.  şama 51 yakın
gene hazırlı  yap  herkes, oda sahibi odasını yak , gelen irefikl l  bayramını 52  d . dı a
gid ek e e dosta kövlere gid  bayreml şm .

53 biz do uzdan yak amızı g rtamey z, g vereleri alamadı  bu yıl misirleri 54
n   tları parampar a etdi.  v l g n  va gi Ti g n ul  iki dene vurmuş a emme, 55
k pekl  yetersiz gely , k pek yo .

56 bazar alışveri   millet cuma g n gid , mesela c mertes g n gid , isteyen 57
cuma g n y , yourd g t r l , undan s na p nir; al  ek g veri olan alır. bizde şincik 58
g ver bulunmey  yaz ayl nda sekizinci – do uzuncu ayl da yiyecik g d  kendimiz 59
yeti diryo . undan s na g ş basdı mı g r   ld ryo hepsini. ekseriyet d v annı'lan, 60 ba ka
i   madı dan s na d v annı'ya gideriz emme bi m keme gibi a ır i  olursa 61 k t y 'y 
emed'e gid .

62 g d nna şindi  ba dey l , dı  lara d nd . bıll  d rd K biz esgiden, 63
b y kl mize, g d n millette. mesela sen  b   a bıll  dersin.

64 g ş gecel nde odal  hep  alışy . g yvemizde v  ufa  yollu, orta taba al  65
g yvede toPlantı yapı ; az etiy rl  guruP guruP odal da. gelen g den mis vir olursa 66
g r p g amaz yine mis viri se eriz. ...

67 bizde esgiden etiy rl  ayla  ı zamanı masal ayd r l dı: masal masal malı ı, 68
d rn  v  on iki d rl di. bunu bil. s z m yabana do uza yor l dı bunu, on iki d rna  69 unda

olurmuş. dam üsTünde deri serdim, ayaklānı gere serdim. bu ne bil dērlē, **70** bilmece
gibi bu nēmiş kiremit.

71 esgiden yūsük oyunu yapālādı bizim. yūsük oynālā, seksene bālālā, seksene **72**
kim başa aldı, o ğarşıda ğalana yeñilēne hamırsız yaPTırı, erik hoşafı ğaynaTTırı. **73** şindi
çay vā. yeñilen çay sövleyō. on dene taĝga ğorlā, bunā adam beş ğayma para **74** ğor. bi taraf
ĝaldırıcı olur, bi taraf saĝlayıcı olur. destegül dērlē, eyē destegüle **75** vāmadan adam
parayı atāsa cēza sayālā unā, bu taraf saĝlayan taraf bunu aynı **76** şindiKi gibi oyunun
beñzeri bir iki deye. sen kaçda ĝāmīşin? seksende ĝāmīşin zāten **77** başta sōlēlē seksene bāl
deye. sen seksen sayıyı aldıñ mı ğarşı tarafa sen çay **78** yaPTırīsın, hamırsız
yaPTırīsın, bi şelē yāPTırīsın, yahut tâvuĝ kesTırīsın bōle bōle **79** dēvam edē.

...

80 çırēlā ĝıTTımız ĝünneri bilyon ben. alcēmizde ne, ĝırk paraya iki kilo duz **81**
alırısın, iki kilo daş kil alırısın, anañ bûrda ğayada ezē unnarı undan sōna çameşırlanı **82** yākā.
ōle tenekelen falan yā yoĝ. bi kilo ĝadā alırısın bir ay idare ettirilē unnā.

X –

<i>Konuşan</i>	Kerim ÖZDEMİR
<i>Yaşı</i>	75 (1932)
<i>Mesleği</i>	Nakliyecisi
<i>Derleme Yeri</i>	Kızılçukur Köyü - TAVŞANLI

1 evelce düünne üç gün üç gece dâvıl çalınırdı esgi düünnede. dördüncü gün 2
ikindin namazından sōna gelin çıkā. gidē gelini evinden alırsız, olanıñ evine yad ederiz. 3
dolaşdırı geliriz mezarlıqlān yannanā, undan sōna dâvul biter. aqşam yassı 4
namazından sōna damadı alırsız cāmiye, cāmiden çıkarız evine götürüz, gıyārız. 5
şindiki düünne aqşam başlā, sabālen bitē; yirmi dört sāt. bi gün evvel kına gecesi 6
yapılır. sabālen ūrda bi dâvıl çalınır ūlene gadā, ūleden sōna dâvıl biter, gene aynı 7
vazyēTTe gelin çocūnu evinden alırsız, dolaştırı damadın evine götürüz.

8 yedi yüz sene ōmuş bura gurulāl. bu kövün adı būrda gızılıçık ağacı çoqmuş 9
unun için gızılçukur denilmiş. bi de bura çukur oldū için gızıl topraq, toprā baqmışlā 10 en
önemli toprağı görmüşlē gızılçukur deye u ismi vemişlē.

11 bu kövün geçimi yüzde sekseni işçilik. mahşul ekimi anca kendi idaresi 12
gadā, saTmaş yoq. meyvacılıq işte kendi idaresi gadā bağcılıq vā. bağ mesela üzüm 13 bağı
vādır.

...

14 dâvulda oynā, bura zāten çalgıcı kövü. çalgıcılıq buradan yayılma. oyunu da 15
mēşurdur.

16 bayram eyi geer. bu kv alaba old alde ble avgası, grlts yodur. 17
 bayram ite dedim gibi bayram namazı ilindi mı herkes gid grbanını kes grban 18
 bayramıysa. undan sna eini dosTunu ziyaret ed, bayramlaşır. bu mevkide halk 19
 cmiden ıka bayramlaşır. son zaman vine iTİnde eine dosTn le gid. 20
 bayramda alğı malğı yodur.

21 bazara iTmek esgiden ledi. atlarnan giddi adam. merkep eşeklennen 22
 afidersi eş sardı ykn, faslye, nht bi l yapdı. u zamanda iciliK yodu 23
 bizim oculmuzda. ...

24 ben asgerde grdm silhı. asgerden geldikden sna silhda grmedim. 25
 erzurum'da lli şde brdan iTİK, lli drdde dndK. erzurum'n dumlu kazası 26
 vdır. dumlu'da yaPTım asgerli. iki sene rda aldıK. bizim zamanımızda iki senedi 27
 asgerlik. rda ben asgerde dePpocuydum. asgeri deppoyu bekledim. ihtiyacı olanları 28
 lbise, amaşır, bi l veridiK dePpodan.

29 arman imdi mainellan srly. vvelce dven vdı, kzlnen. kzn 30
 arkasına le byk bi tta, altına daş akılı tırtılı daş, sapı meydana yaydıK. 31
 kzlnen unu dn dn eridirdik. eridi mi , tenesi ıKTı mı kllesinden yıadıK 32 unu
 rzar bekldik li. rzar nezman ıksa, yabal vdı; şrda sarıot kv v 33 yaba
 yapdura nna grgen aacından; u yabal svırdıK samanı ur giddi, tenesi 34 brda
 alırdı. alan teneyi de alburlnan alkr vallara uydıK. velce buydu 35 imdi
 mainelar var. unu da dvleT gelir şur alcen drdi. otuz kilo buldy 36
 aldırdıysa 10 kilosunu dvleT alırdı. alanını da ddırdıK vecmiz yerlere. ertes 37 gn
 uvalı vurdmuznan tvşanlı bazarın giddik.

38 sen bilmezsi arık eydik. arıkcı vdı, aramalal dvşannı'da velce 39
 aratrkl. unu da arık para vsa alırsı yosa birisi sıır kesdi mi dersini 40
 paylaşırdıK, arık dikdik ayağlara, eydik unu.  da ş gn sna delinir altı. bu 41 sefer
 ıkarısi, torbaya uydıK, yalıñayaK...

XI –

<i>Konuşan</i>	Hüseyin DURGUT
<i>Yaşı</i>	81 (1926)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Devekayası Köyü - TAVŞANLI

1 ... mesela şaşgını da var acarı da var. tabi zengini de var fakırı da var, amele 2
yapanı var. zengin az sayılır. adda deveğayası zengin, dilde şimdi de yalnız bura boş.

3 adētlēmiz eyi. herkez aşemlen, sabālen evinde. esgiden bayramı bûrda 4
yapādıK. her evden bi sovra gelirdi. toPlanırdıK beraber yir içēdiK. yani üş – dört 5
senedir bunu ğaldırdıK. herkes evinde yapyō bayramını, seyranını. mesela işi olan 6
burēya toPlanyō , ğonuşuyō, yapyō.

7 herkes tabi düüne başladı mı oğundusunu dātyō.yabancı oğuncēse oğuyō, 8
kövlü varsa oğuyō, esgiden dāvıl üş gün çalınırdı üş gün! şinci çalınıyō onda bırakıp 9
gidiyō.

10 yonan gēmiş, bayā ezyēt etmiş burē. azmış u vaķıd üç hane vāřmışmış ya; 11 tabi
hayvandır, maldır. başova'da sığır vāřmış tabi ben bilmeyon da zeytinnēle 12 ortaķmış,
de ûrda ev vā; hiç kimse gāmadı undan ya; u sīrı oldū gibi götmüş yonan. 13 yidīni yimiş,
yimedīni sürmüş gidmiş. başğa bi işē.

14 istambol silivri'de. asgerlik dört sene – dört buçuķ sene yapan oldu. ben ğırk 15
yediyiñ yirmi altı dōumlu. asgerlik bi günde indi. yirmi dört ay yaPTım ben. beñden 16

öndekinne otuz, gırk, gırk bir, otuz doḡuz ûnna dört bucuḡ sene yaPTılā. asgerlik 17
bende indi, iki sene yaPTıḡ yirmi dörT ay.

...

18 ēveli ne lazımsa unu alır yiriz. yā, yourd satarız mesela ḡayvanı olan, 19
ētiyaḡı çoḲ olan mal götürü, mal satā getirī. fazla yaḡı, yourdu olan; ben çoḲ 20
kötāyada saTdım; kötāyā'da satā. şindi gālī ũnā ētiyaḡ yoḲ. süt oldū gibi süt veryō.

21 buḡdēy, arpa, nōhōt, çāvdır. esgiden ḡarman yerine toPlādıḡ. de ura ḡarman 22
yeri. herkesiñ ḡarman yeriñde kaç araba sapı vā? mesela on araba – ombeş araba 23
getirī, yığā öküzlenen hinci dēl öküzlenen beş araba sap üş günde olursuñ. düven 24 dönē
dönē. şimdi u ḡaḡdı. herkesde pātos, motur tarlada ḡıyyō tarlada!!

25 şinci eyi parası olana, emme mazot fiyētli oldū gibi faḡır daḡımına doḡanyō 26
acıḡ. tam gününde parayı veremeyō, ḡazanamayō, buḡdēy para yapmeyō. u da 27
buḡdēyden çıḡyō, buḡdēyden ödecēk.

....

28 dē ũrda çalışyōdum bi şe geldi. apārlo gezyōlā ya. geldi señin gibi bōle ḡal, 29
vazyēt sordu. bi de türkü çağırverimiñ? dedi. kannan baş üstüne dedim. çalışyōdum 30
mala elimde bōle. ḡalā da baḡ eTrâfda āñālā ...

XII –

<i>Konuşan</i>	Ahmet DEMİRKOL
<i>Yaşı</i>	85 (1922)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Merkez Yeniköy - TAVŞANLI

1 ... yaz geldi mi damdan sırlā çıQTı mı âvlılā âmazdı. seniñ mallā benim eviñ 2
önünde, benim mallā seniñ eviñ önünde ũrda geçinirdiK, hiç birbirlēmize sen 3
demedem. hüseyñ amcam gıTıTı gıyıya, sōna efendim memed amca bu âvlıda ğaldı, 4
mustafa amca tabi ōlanları gıTıTilē gıyılara.

5 öküzlelē ğaldırıldıK. aşama ğadā turpan biç, sabā ğadā da odun geti, dağa gıT, tomruk 6
geti sōna efendime sŭlēyen ũnnalā ũrāşırdıK. esgiden çalışırdıK. şindi çalışma yoK.

7 ... harmandalı, çiftetelli unnarı oynadıK.

8 esgiden ekin ekediK. erdi mi buğdēyla turpan biçediK. arabā sarādıK. arabadan 9
harman yerine, urē indir, ğarışTır ğarışTır saman yap, sāvır, çalkā sōna buğdēy üş – 10
dörd araba buğdēy yıkādıK, deymende öğüTürTük.

...

11 düünne çalgı yoK. eyē düün yabcēkse mevlidile yapā, eye vaKdı varsa dâvılcı 12
getiri; şu kozāç'dan dâvılcı getiri; dâvıllan düün yapādıK. u zaman köv azdı. üş gün 13
gençlēñ ğonāna baKādıK, yemēne, bi gün kövlünün yemēne baKādıK. u zamana 14 ōlēdi.
şindi düüne gelyō herif, ikindin gelyō, gelini çıKaryō, aşamlen bırakıp gidiyō 15 misāvir bile
ōmoyō, kövde ğāmeyōlā ğālī. arabalā altında.

16 bazara beygirle, merkeple. gerçi gençlīmde evlenmezden evelâ odun 17
götürölēdi dâvşannī saTmā odun merkeplēnen. undan sōna ben yayan bile gıTmedim 18

dâvşannî, altımda at vâdı. sâbâlen merkebe bi yük buydey sarıverîdim unu **19**
 gönderîdim arkadeşlâlan, bûrdan ben ata binē dâvşannî'ya varîdım, saTâdım. ûrdan **20**
 merkebi gere gönderîdik. bi oğğa turb, kil, sabın, duz aha u zamanna òlēdi. **21**
 dâvşannî'da bugün mesela bōle düğğan yoKdu. herif düğğan açadı dâvşannî'da duz, **22**
 sâbın, kil, ayna, daraş ûnna vâdı, şindi dâvşannî'da fakirdi. hâla buradan millet **23**
 ekmēnî götürüdü de helvacı mîstâva vâdı, helvacı mîstıvadan elli gram – yüz gram **24** helvâ
 alırdıK, bûrdan götdümüz ekmēlen yirdiK. başğa yoK. ...

25 dede'ye gidēdiK. buradan bi millet buğdēy toPlā; keşgek yaPcēk; iki – üç **26**
 dene ufaş hayvan alırdıK, bi gün ęvela gidēlē ûrda yemē yapālā, ertes gün göca köv **27** gidē,
 ûrda gālî ahid, cümbüş, tēf urlāda oynā, çārır, āşama gelirdik.

28 şindi ramazan bayramı oldu mu herkes bayram sâbâlen namaza gidē, **29**
 namazdan çıķā bayramlaşır. şûrda oda öñü deriz, bureya herkes ęvinde ne vā helvā, **30** bide,
 yımırta, yemek şu bu toPlā, herkes sıfra olur dâdır. millet ğarnını doyurur, **31** bayramlaşır
 dâılır. ğurban bayramı geldi mi herkes herkes bayramlaşır bûrda yemēni **32** yir, yemēni
 yidikden sōna herkes ğurbanını kēsē. ğurbanını kēsdikden sōna herkes **33** etini hazırlā,
 yemēni hazırlā, āşamdan bi dā toPlanır. millet seniñ benim etim gālî bi **34** de odalā da yiriz,
 dâılırız.

35 esgiden şindi birlik barabarlıK vâdı, şindi millet zenginlence sen de sen, ben **36**
 de ben; hiç bi yere İtiyācı yoK. şindi odalara bile baķmeyōlā gālî niden? şeher oldu **37**
 kövlē...

XIII –

<i>Konuşan</i>	Murat KAHRAMAN - H. İbrahim KARAASLAN
<i>Yaşı</i>	69 (1938) - 59 (1948)
<i>Mesleği</i>	Çiftçi - Çiftçi
<i>Derleme Yeri</i>	Dutlar Köyü - TAVŞANLI

1 kövün adı esgiden dörtlēmişmiş bura dutlar ömuş, dörtlēden dutlara 2
çevirmişlē.

...

3 halk buldēy ekē, misir ekē, nōhōt ekeriz, aħa bunnālan geçim yapā, fı, başka 4
sıvar aleti falan yoK, pañçar falan ekmeyiz. esgiden öküzlēnen zordu. şincik nasıl 5
olcēk şindiki gibi sepē sürēdiK. moturlā sürdūmüz gibi öküzlē sürēsīñ, ğarasaban. 6
şinciki şēlē çıKTı, ekmē maşineleri vā, pulluñ, moturuñ arkasına ūnnan yapyoñ, u 7
zaman eñlen sepēdik, sürēdiK. allah ni vedīse unu ğaldırı yiriz. şindiK gübürlē de vā, 8
esgisinden nisbeten eyi. ħarman esgiden yabalen sāvırırdı millet yel esēse, şindiki yele 9 falan
gereK yoK. alıp gelyō de urē makine ğuryō, atyō patoza tamam ğüröl ğüröl 10 ğıTyō.

11 valla şincik düünne āşamdan sābā düün bityo. esgiden üç gündü, dāvul çalādı. 12
ĝonşulādan gelen olurdu. sādan soldan düüncülē gelirdi. üç övün yemek verilēdi, üç 13 ğün.
şincik bazar ğünneri sābālen başleyō āşam düün bityo. yemekleri loğantadan 14 gelyo.
esgiden kövlülē yapālādı. esgiden keşgek vādı, keşgek, nōhōt. esgiden yūkā 15 yapādıK. bēle
yūkā kaaat yūkā yapādıK, ğırādıK bēle etiñ suyunu dōkēdiK. üzerine 16 et dōkēdiK bēle.
burē odayı doldurūduK. üç – dört sufra yoKarlā dolā. gelen 17 misafir olursa, hāva
eyi olursa dışarı atarız. olmasa bi ğağarız, boşTa ğalan vāsa 18 ğine oturuz. keşgek, nōhōt,
esgiden ğıvrım bōreK dērdiK şimdi gol bōrē deyōlā 19 nōhōt bōrē yapālā, patet bōrē

yapālādı. şimdi ûnna bitdi. şindi loķantē yemek tenbe **20** etyō adam et üstü pilâv, çorbâ, hoşaf tamam iş bit’î. esgiden güzeldi, şindi bolluk **21** vâ, dadı yoķ ortalîn. şindi bize biz ufaķķana şeker toPlāmā çıkādıķ. bize toz **22** şeker verilēdi âvcımıza biz unnarı bōle yalādıķ. şindi şeker çoķ yiyen yoķ. unnarı **23** zebil etmezdiK baķ, yirdiK bōle yalādıķ edēdiK; şimdiKi bol u şekerleri yiyen yoķ.

24 bayram günü sabālen namazı gıldıķ mı namazdan çıkılır, bayramlaşılır. **25**
bütün gōnşulā cāmi önünde, cāmi içinde, cāmiden dāıldıķdan sōna gine herkez **26**
odaya toPlaşır. bureya yemek getirî her gōnşu evinden, ne varsa evinde, acı da’lı, **27**
çorbâsından, da’lısından getirî. bûrda yir içē dāılır. başğa bişē yoķ. misafirimiz **28** gelirse
gine odaya oturuz, çay içeriz, ğâve içeriz. eve gelirse eve getiriz, evde yir **29** içeriz başğa bi
düzenimiz yoķ yani şindi.

30 bûrdan bi yük odun sarādıķ, odun satādıķ. odunnarı saTdıķ mı işte iki **31**
buçuķ ğayme – üş ğayme ne satabilirsek ûnna, bi de tâvuk götürüdüK, gozaķ **32**
götürüdüK. tâvuk olursa afedēsiñ hayvaniñ saman torbañâ tâvî guyādıķ. unu **33**
saTādıķ. işte ûnnalā kenîmizi idare edēdiK. önce yağ alırdıķ evimize. yağ artāsa **34** ğālî
bilmeyon haşēş alırdıķ, duz, yā, kil işte ev etiyacı efendi ne olabilir?

35 yüssük oynādıķ. çoraPlāmızı çıkarıdıķ bōle unu da bōle paralı da dēl. nōhōt **36**
ġâvırıdıķ nōhōt. kim yeñilirse nōhōt getcēk bûrda sobanın üstünde nōhōt ġâvırcēz. **37**
çoraPları çıkarıdıķ mesela üş kişi bu taraftan üş kişi ġarşı taraftan sayısı çoķ **38**
olduķca deişir canım. şindi undan sōna ğurā çekeriz kim saķlıcēk evela deye, atarız **39**
sende çıkāsa sen saķlasıñ, seniñ eliñden bulabilirlēse alırız, bulamazlāsa sen devam **40** edēsiñ
bulēnce ğadā. bulduķdan sōna biz alırız. biz saķlamā başlarız. ama sen bizim **41** elimizden
bulabilirseñ alırsıñ. gine bōledir bu düzen.

42 valla bizim burlāda mantımız vādır. dâvşanni’nın mantısı mēşur. ya bunuñ **43**
e’lisi olur, nōhōtlusu olur, patētisini yapāsiñ, yani ğafandan ne geçyōsa, eviñde ne **44** vāsa
mantı mēşurdur, yapılır yani gözel olur.

...

45 burē girmemiş yūñān, ğızılçuķur u tarafından geçmiş. yeniköve gēmiş. **46**
yenikövü yaķmışlā. çetelē yaķmış ūrda efe vāmış. efe vā bûrda deye ūrda efe vāmış. **47** efe

vā bûrda deye yenikövu yaqmışlā. nalbant kövu dërle, nalbant yerleşTirmiş 48
 yonanistan nalbantcıları hayvannā esgiden olyōdu. oqşulā, oqşuları yerleşTirmiş. 49 sōna
 çete zamanı sürmüşlē deñize dōkmüşlē sulya bilhassa derē dōkmüşlē.

50 ben balıKesir edremid'de yaPTım. piyadedim. asgerlik hiç bi zaman 51
 unutulmaz. ... añañ mı tazelenir.

XIV-

Konuşan	İsmail ÖZÇELİK – Hüseyin KOCAAĞA
Yaşı	74 (1933) – 82 (1925)
Mesleği	Çiftçi – Çiftçi
Derleme Yeri	Köprücek Köyü – TAVŞANLI

1 geçim eyidir olum şēle arpa, buğdēy, misir, nōhōt vesayre bi şēlē ekilir ve bu 2
 senelēde acık fī desTeklemesi olyō, ûnnadan ekyos bi şēlē aha ēle idare etyoz. 3
 esgiden zordu ölüm, esgiden sabannan, öküzün çift sürmez, baķamazsın kēññē 4
 baķameyoñ şindi allaha biñ şükür çoq eyiyiz. şindik bu dünyada cennetdeyis. onun 5 için
 çoq eyyiz. allahdan sālīq, dēvlēTden aylīq bu bu. tuşbilek'den emekli oldum. 6 tuşbilēñ
 evvelden yer altında çalışdım, lavarda çalışdım. undan sōna ayrıldım, gāşdım. 7 ûrdan çift
 süryōduq ya, bobāmızdan acık tarla dēydi. urlā gır gālcēk deye, sondan 8 kere bi dā
 müracāt etdik. girdik de doqız sene çalışdık. asgerlī ödēdik. undan sōna 9 seksen dörT
 senesiniñ beşinci ayıñ yirmi altısında emekli olduq.

10 düünne eyidir, eyi olur. evelden dāa deşikdi. evelden düün olcēk de dāvula 11
 baqçēz deye baqādurūduq. şindi dāvuldan gāçyoz, biz düünden gāçyoz. bi hāvta 12 evēl
 başlādı. üş gün kına serilirdi, üş gün dāvullan; düün uzmandı. şindiK ēle gādā 13 aha
 hemen ne vāsa gelip geçyō. esgi işēlik daħa başğaydı. şindi u gādā da'lı dēl. 14 yemeklēmiz
 esgi yemekleri duTmeyo gālī evelden keşgek vardı, yūkā, dadlı, baqlāva 15 dērdik, şimdi
 ûnnadan yapmeyōlā. her ēvden bi tePsi baqlāva çıkādı. her ēvden bi 16 yasdıq toPlālādı
 düüncüye yakın insannādan. dāvulla her ēve varīdik. ûrdan bi 17 saman dolu içersine
 yasdıq, unu verilēdi. yasdıq toPleyoz deye gezēdik, yörūdük. 18 undan sōna ne olurdu

bilyoñ mu? birē tePsi de baqlâva yabverilēdi. unnârı
sōnâ.

19 deligannılâ aradan üş gün

20 valla kēñ dūnümüzde biz on üş kişidiK. ombir midi onüş müdü eyce 21
bilemecēñ, hatırımdan geçTi. evelâ beni ğaldırdılâ. acık ben çoK şeyiñ de, bizim 22 inişte
seniñ arkıdeş demiş evelâ unu ğaldırırñ ūrdan demiş. geldilē bi – ikişē elde 23 tüfek
atadıK, dāmaT uyandı mı çıkaşana. undan sōna dâvılcılâ ötekinnēni kaşdene 24 dāmaT
varsa hepsini ğālî dâvulla zurnala ğaldırılâdı, getiriledi. bŕle bi odaya ūnnalâ 25 sohPet
yapâdı, yirlēdi, içēdi.

...

26 bayramlâda her zaman burē bayram gün bayram namazından geldik mi 27
herkesin maħallesinde bi oda vardı. biz burē toPlanyōduK yemeklēlen. evinde 28
yımırta bişiridi, sŭtlaç bişiridi evinde ne varsa. ... gelenlēle bayramlaşırılâdı. şimdiK 29 evelki
ġadâ dēl ğālî acık fantâzi oldu. şimdi ēvlede bayramlaşyōz, gelenlē biz 30 yaşlıyız deye
bize gelyōlâ, aħa bŕle çoK şēlē geçirdik. şindi yine baħa sensiz ōmaz 31 dērlē. bōyün yine
ille götcēz dedilē. napmışlâ bilyoñ mu? iki dene göveç yaPmışlâ, 32 göveçlere et bişirmişlē,
bizim ğayınēni vâdıK ğuruķōv'e doñuzu vurmuşlâ, ta 33 aşşâda. ... seniñ inēñ ğafası
kısdı ya aħa ure ...

34 bazar alışverişine unu derseş içinden çıkāmazsıñ sen. yedi buçuķ guruşa çoK 35
saman saTdım ben, bēki yedi buçuķ guruş. guruşuñ nōldunū bēki bu sefer 36
duymuşuñuzdur. bi para, iki para vâdı ēvelden. bi para, iki para, üç para, beş para. 37 beş
parala alış veriş yaPTıķ da biz bi parē bilmeyon ben. yımırta ēlli para ... ēvelden 38 para
ġonuşulyō da ... para adı ğaķdı... bunnârı benim ōlanlara soryon da bilmeyōlâ 39 len valla
ġoşġoca müendiz. biz de santımdan bilmēyoz. oķul görmēdik ki. oķul 40 yoKduķu. ben
asgerdēdim oķuluñ yapıldında. ēvelden dâvşannıya merkeplēnen 41 gidēdiK. bazara
gidemeyoz. ben gidiyon banâ bi sepet yımırta ğuyverilēdi şūnnan 42 banâ yâ alve yarım
şişe len yüz – yüz ēlli gram, iki yüz gram yâ alırlâdı, yımırta 43 ğuyverilēdi de. şindi
dēvēyon ya cennetdeyiz. şu yeni cāminin yanına aħa urē 44 mezerliK gedŕi dēriz ure
çıkālâdı. ureya bazarcı areyō adam. valla souķda buyâdıK. 45 hasōnsenañ rāmetlik senin
ğayınnata ūnna ğālî bu şēniñ bazarcısıdı. ... araba yoK, 46 merkeplē gidēdiK. kaç sefer
merkep göçürdüm bu dâvşannı'ya gidēken kaç sefer. 47 çarıķ unu da deliK ōmassa gözē

ipleri ōsā sıyrımdan ip asāsıñ ıslandı mı u da ayāndan **48** çıķā gidē. kendirden dilyoz. ...
 ayaķķabı alameyōduķ, valla yalıñayaķ ben dörd **49** çuval saman götürüdü bûrdan.
 moymulda satā gelirdim. yedi buçuķ guruş – on **50** guruş. bûrdan bi köv ekmē guyā
 gidēdim de köv, bazardan ğırk paralıķ – yirmi **51** paralıķ alırdıķ da yolda hem eşşek
 güdēdiķ hem ğarnımızı doyurūduķ. şindi allā **52** biñ şükür gidiyoz da loķantada,
 loķantanıñ ne oldūnu bilmeyōduķ. yoķ yoķ yoķ. **53** helvācı ħalil'e gidēdik, ekmē de
 bûrdan götürüyz. kaç guruşluķ helvā alyōsaķ unu **54** yirdik yetmezse acıķ dā eklēdik. ya
 ballara girēdik. bûrdan yā götürüdüķ. bide **55** yā'lātdırdıķ. simāva yayan gidē gelirdik
 evelden biz. ben cambazlıķ yapādım hāķa **56** divam ediyō.

57 bayramlā gelir, şēle urē bi ā'da kutusu mu olur nōlur uzman ā'da kutuları vā. **58**
 tātadan unu ğor anam, ure de bi idare mum gibi u da is yapmā başladı mı elinde bi **59** ĩnē,
 ĩnnēlen ibrēne bi bas'Tırı uzman da valla görmōyo u ğaricāz, u pontulu nasıl **60**
 yameyō. şincikilē yama mı yamēmveyō? bi de nasıl yama bilyomuñ? her ğarı **61**
 hākindan gelemez. pontul yamalı düüne çıķcēz on dörd yaşımdayın annadıñ mı, **62**
 aķçālandan velā gelirdi bure bi alēca, bi ħntari alırdıķ işte. hinci va ya banā baķ su **63**
 bicamalañ iki būnnadan vā, vallahi ya doķuz ya on baķ baķ hemen bicama, entariniñ **64**
 yaķası hemen şûrdan bişey ōmā başladı mı hemen küngēye, fırına. bi günne yaşıdıķ. **65**
 erken dōmuşuz ölüm.

66 bi gün anamla uvam ayvalliya düüne giddilē. vuvam çalgıcıdı. çalgıcı **67**
 dedīsem, yanniş añleşmasıñ ēle ğaymelē yoķ, bizi aradınız gibi arkedeş gelir. bu **68** gelir
 benim misafirlēm vā, bi eylēvesiñ, tamam iş bi'TTi. ħadi emme kövün delilēni **69** oynāda
 oynāda dünyasından geç'Ti. len hiç ōmassan adamcāza bi saz balım alıvēn len **70** valla u da
 yoķ. beş guruş yoķ ambara girēdi. uzman bēle ğazanç mı vā, goca mādēn **71** vā bi. būdey
 müdey sa'Tā bi saz alırdı. bi ğırēlliliķ ğırnata alcēñ deye deye adam **72** alamadı. ħunda
 bizim ağalā vā zenginne uzmanıñ, hinci herkes ūnna gibi oldu ya, **73** bekarlā vādı
 ādırnazdan, yahuplādan ibram ō'lū ağeç getirvemiş, ayçiçē gibi unuñ **74** ödünü ğa'TTirdiñ
 mı bi ğāval. sazını de urē dayeyō vuvam, ğāval belinde ħankını **75** canı istedise, ğāvalı
 çalyō çalyō urē dayeyō unu da bizim veyislēñ ħanife gēmiş **76** anam dēzesi ya ħadi
 vuvamıñ ğāvalını basmış, ğırmış. ğāval ğaldı. ūrdan düünden **77** bāsediyoz. ayvalliya, beni de
 berberlere yeñice nişan ē'TTilē. uzman ēledi ya usullē. **78** ineklēmiz vā, öküzlēmiz vā,

unnarı güdyoz baħar gāli, baħar yenñi. ħasan’nan **79** güTTüK geldikdi, dama bālādıK. ninem baqyō bize de. sabālen vādıK, öküz ölmüş **80** bālāndı yerde össen ağılı bi şē yimiş. nēse ğonşulā yüzdülē, kimlēse derisini **81** saTvēdilē, uvama ħabar yolladım ayvallıya. acele ğēsīñ, öküz öldü dedim. vāmıslā, **82** dēvēmişlē. ne demiş bilyomuñ? anası sā ya demiş. öküz vāsīñ ölsün demiş. anası **83** ölmesin de demiş. bazar yerinden bi dā alırsın demiş. nēse geldiK. heç valla ben **84** ğayırdım ūnna ğayırmadıla. bi ağleşyoz ħasanna ayaKlāmda çariK baK on dörd **85** yaşımdayın deyon. bu barmaK bûrdan çıKıK bōle, çarīn burası delik. ħallo’nan **86** cıbil’īñ yanına ğatvēdilē. para ūnna da ūnnara vedi uvam ne vēdīse. vuvam yine **87** ğīTmeyo. simāv’a bûrdan çıKTıK, sūlye’ye vādıK, demirli’ye vādıK. demirli’ye **88** bizim mıstıfa’ya misafir olduK. ħlēn bize ūrda ğâveltı yaPTı, yidik allah berKāt **89** vēsīñ. sūlye’ye vādıK. sūlya’da güccük ħocanıñ damında ğaldıK. sabālen ūrdan **90** ğaKdıK. simāva mıradannālı eminā vā, misāvırhanesi vā bōle, bura da **91** misāvırhanedi. ure vādıK. ūrda yaddıK. sabālen oldu ğaKdıK. bazar yerine çıKTıK. bi **92** öküz alvedilē baña, bizim buradaKı öküzlē uygun bayā, bilmem vallāħa kārı ğördülē **93** kārı cıbillan ħallo ismeliñ dedesi öküzü saTTılā. baña alındı öküz emme, emme baña **94** vedilē parayı emme ikisi öleşdilē. nehayet ūrdan Tuttulā baña bi öküz dā alıvēdilē. **95** ūrdan çıKTıK çalı dibine geldiK, çalıca’ya geldik. ūrdan çıKTıK sūlye’ye geldik. **96** baña dedilē baK baK ħûrdan dedilē aKbaşıñ damınıñ yanından de ħa demirli dedilē. **97** demirli’den köve ğidcēñ dedilē. öküzü aliverisiñ ūrdan ħacāmeđ demirli’leñ köve **98** geldim. hinci bizim çocukleri baK ğocalā da vā, bizim ħasan’ın torunnarı vā, valla **99** ğetirmezlē u öküzü ūrdan ğēTmezlē. onsekizē yaşlandalā. öküzü aldıK saĝ, hinci **100** ğocaĝarı ölēdi ben, bazardan bi öküz alırdım demi? yine de vuvamıñ aKlı aKılmış. **101** biz ğayırdıK ya anası saĝ ya demiş. öküz alınyō da bazar yerinden ğarı alınmeyō **102** unu demek isteyō.

103 alabarda mādēni vā. taħa ombeş yaşlamdayın lēn. beni ure mādēn çekmē **104** yolladı. tonu beş ğayme tonu. unu da araba demir olcēk, manda olcēk. selam beş **105** ğayme alırdı. ... neyse ben de ğīTTim bûrdan ıKımız arabē sardıK. alabarda’da u **106** bekirlēñ ali mali bizim emsālla vā ya, ūnna ūrda tâvıKcı; mādēniñ işēlēni, yozlāni **107** ęllende birē kekiç aykleyōlā. baña bi yardım edyōlā, tanıyōlā, hemen arabayı **108** saryōlā. mādēn daĝda, yolu bōle dernemişlē, bōle yatsam ğidiyōdum. ħade veli’nin **109** zelvesi ğırıldı mı, veli’nin arabası bi ğelyō emme beni çīnēcēk. ħiç bende fıKır **110** etmeyon çocukluk yāv. araba baña dōru ğeldi ğeldi, arabanıñ arkası bi dōndü cayır **111** cayır ğidiyō, dereye ğeldi, çama bi vurdu oK bōle dıKıldı, ben ğaldım yalıñsız. **112** ūrdan ğīTTim mādēne ūrdan doannādan,

çivKālādan balıKöv'nen vādıK. ūrda da **113** ğargılı fazlı bey'in ölu vā. u da ğantarcı ūrda. mādēnin dōkdūmüz yerin alt yanı **114** dōke dōke yümsek oldu, üs yanı bōle zıfırdan ğıryoz. yalıñsız celaleT'in de **115** buvamın adamı. ūrdan bi arabanın denenmişi vā, sekiz yüz kilo, yoKardan ben **116** varyon. üsen çek arabañı. arabanın dekerleri otürencē ğadā, öküzle çekemencē ğadā **117** çekyoz. üsen boşalt. unu ben Tırmalē Tırmalē bi boşaltyon ūrdan çıkıyon, gece **118** mece, ğarannıkda marannıkda gelyon. mādēne bi ğün geldim di ekmeklē, **119** hayvannañ yemleri, çamın içinde dağda. aşima gelyoz ureya acık uyyoz. hayvanñarı **120** bāleyoz. ūnna diñnenyōlā. çoban ali varımış memeden barıbar ikisi ūrda benim **121** çuval ğōdüm yerde. hadi ūnnalan arkıdeş olduK. ğālī biraz mādēn çekdik ūrda.

122 hincik yicēk çoK, ğeycēk çoK undan sōna ğenç olcēñ, hemen āva ğidcēñ, **123** hemen ure dōncēñ, tūfekte deseñ ekistire.

124 ilğinç bi mazim vā. şunu dēveren de u da ilēvēli ğibi ğelir bi de belge toPal **125** saleh vā ya yenikövlü, bŭrda seniñ sādıc, bi de solak üsēñ āva ğiT'TiK ramazan **126** ğünü ölüm. şu o'luK dāi vā, ūrdan köpek doñuzu aldı, çeleme ğeçirdi. ben de **127** ramazan ğünü ğışın ğiT'Tim arkasından vādım, ūrda doñuzu dōvyō köpek. bu **128** dağdan öbür dağa ğeçirdi. ūrda da ben varıKan doñuz ğayneşdi. meyēsem **129** yeniköv'den bi Tenesi vāmış ūrda āvcı undan ğayneşmiş. hemen seyiddim öñüne **130** ğecdim. bi daha çevirdim ğersin ğere çevirince ğarşımda bi tūfek atıldı. össen u **131** adam yaralamış doñuzu ğıyıda doñuzu dōvŭpduru köpek. bende donūza tūfek atcēñ **132** deye baKyon, ğöremedim. acık ğayneşvedimdi undan tarafa aKsine öbür tarafa **133** çıK'Tı doñuz. öteki atan adam ūrdaymış, benim undan ğabarım yoK. Korkdu, **134** çamın kenarından sōna baKdım:

135 - saleh sen bŭrda mısıñ? sen misiñ tūfek atan?

136 - benim dedi.

137 - yaralamışın doñuzu! dedim.

138 hemen seyiT'Tim tekrā kısa mesafeden öñüne ğeçTim. doñuz yaralı şōle **139** bayırdan çıkıyō. çıKāKana bi atdım, bacāñı ğırdırmışın. köpek de siñirleyō ğālī. **140** köpē dōndü bi de beni de ğördü, ğulaKlāñı ğabarTdı, baKdı ben de yerden daş aldım **141** da elimde tūfek vā valla anam tūfē atamadan ben yere eğilmemle beraber nasī ğeldi **142** inan ki aKlın durā ğaram ösun. seni de süsTü ya bilyoñ ya. nasıl ğēmesinle beraber **143** ğoca doñuzun ğulaKlāndan yapışdım. bu acık ilēvēli ğelir şindi. nasıl bilyoñ mu? **144** ayaKlāmı şōle bi yüksē dayadım. doñuzun ğafası da şōle bi çuKura denk ğeldi. nasıl **145** bōle ğafasını

çuğura soğdūsam, tüfek ayāmızıñ altında, doñuzla boğuşyon valla **146** bildiñ gibi dël. mecibursuñ. bi dā bağıdım biz doñuzla boğuşyoz. sen decēn ki ufağ **147** bişē zannedcēñ. dere ğafasında emme, doñuz depinyō, ayaklāmı fırça vurdum aha **148** u şeye, boylu boyunca doñuzun sırtında yamanıPdurun ben. saleh:

149 - ismelā! dedi. bi filim mağinesi o'sedi de bi film aldırsēdiK. dedi.

150 ... nehayet geldi, tūfē aldı. ben de kendimi şōle deñledim de gere bi atdım.hemen **151** yüksē çıKTı, hemen ğağıdı. şōle bağıdı, gidiyō doñuz, goca doñuz yaralı. saleh **152** ğarnından vurmuş ben de bacānı ğırdırdım. tekrar gelyō, ğancığ doñuzmuş. u napā **153** bilyon mu? eye erkek olursa çalā ğancığ olursa ısırdı mı üğüdür. nehayeti gelyō **154** derken vurdum, yatırdım. bu acığ ilēvēli gibi gelir, bu gerçek yenikövlü saleh vādır, **155** toPal, u ōmasa bu çoğ yalan gelcēk. her bi kimse doñuzla küreşemezdi. yardığ **156** yedi mi sekiz mi potuğ çıKTı ğarnından goca doñuzun.

157 bu heğāye bi de ben devēren. kövde düün vā. ōlanlā giTmeyolā. mal **158** üccüz, yüz yimbeşde bizim ōlanıñ vā dört yüz yim beş, elli– a'mış da bizim **159** ğayınnañ vā beş yüz hayvan. üsenñen hasanāmla, cambaz mustāva gidiyō. hurē **160** anamın buñarın urē vādığ. ayvalı yolūñā doñuz yoğarı geçyō. ey! geliñ doñuzu **161** böyün hayvannarı şōle salam, doñuzu vuramıñ dedim ben. dedilēkin bizim ğoyun **162** vā biz aşşarı giTcēz. yoğara giTmecēz dedilē. giTTim. ayvallılā da bi gün **163** evelā ğaçırmişlā. bizim köve gēmişlē de misāvir olereK āva gidmişlē, ğaçırmişlā **164** doñuzu, kısıTıramamışlā. ben u gün ğaçırdım yine doñuzu. ertes gün oldu u yoğarı **165** gidemiñ, doñuzu vuramıñ dedilē öbür arğıdeşle baña. gidemiñ dedim. üş dene **166** sürüyü biribirne ğaTTığ, dağā bi geçirdik. köpeklē de ğuvvetli köpek yoğ, enik **167** altışar aylığ enik. bizim dağda ğışlādımız köpeklē gibi ğuvatlı köpek ōsa. cambaz **168** mustāva'ya dedim sen şurē dikil. öbür tarafa de urē goca çamıñ yanına da kēnim **169** giTTim. ... neyse ben de bi yere otdum. ... köpeklē hāv huv yaptı. doñuz gelyō. **170** göryon emme ūrda önümde de yol vā hōle doñuz yola çıKTı. ... diñledi, diñledi **171** yoldan yörüdü. ... beni geçti aşşarı döndü. aşşādan bunā bi yapışdırdım, doñuz yüz **172** yoğarı ğapandı. ... hasan yaTTı ya bure bilmem duryo bilmem giTTi. cevap **173** veriken bağmeyon ūñā. hasan ōTTen geldi. bağıdığ doñuza doñuz giTmiş. hasan **174** dur bağam bizi çinnē bu dedi. tedbirli gidem dedim. yaralı oldu mu ğork, yarasız **175** oldu mu ğorkma. derkene yola çıkmış yine yoldan yoldan develeñ öldü yere vāmış, **176** dığilipduru. köpeklē çevirmiş bōle malağ gibi

dikilipdurā. vādıK arkasından emme **177** ğan ğan gidiyō. sol goltūndan girmiş gurşun bûrdan küreKden çıkmış. ğırmış kürē. **178** ... tūfē dayadım daşa, hasan arkamdan ge dedim. şŕle bi keçi yolu vā patika uranî **180** çalı sı acık kısa, soba gibi ğulaqları ğabartmış da baña bakıpduru. iki santım dersi vā **181** kalınlı. ũrdan vādım āzını yüzünü bi oynatTı, baña gelvēcēni bildim. hemen tūfē **182** sıkıamlā gözlēni balı kör eden dedim, bulamasıñ beni. bi döndüm. arkamdan nası **183** girdise bacaklāmıñ arasından beni burnunuñ ũsTüne bi aldı, lap de urē vurdu. hele **184** ki hasan dedim de gersini getiremedim. neden bilyomuñ hemen atdı beni. hasan bu **185** beni çıynē, seyirci ōma goltūnā tūfē daya da assıl assılvē decēdim, len ğıyk ğıyk **186** ğıyā. tūfek gucāmda yüz aşşā bi yatdım. köpeklēden çekinyō. tūfēñ iki tarafıda **187** ğuruluğdu. ... neyse ğağdım. ... bakıpduru. ũsenā bağam bişē yaPTı mı? dedi. **188** bende de bozuyük işi yün pontolon vā; âvcı işi, çoban işi; undan sōna içimde mācur **189** işi ğışlıK vā hani bursa'dan gelyodu ya, bi de bicama vā. valla üçünü de delmiş. **190** pontulu çezdim beni yaralamış. hinci bi bağcēñiz pantola sen birinden bıçağ yimişñ **191** dērsiñiz.

XV-

<i>Konuşan</i>	Fatma EMEKSİZ
<i>Yaşı</i>	76 (1931)
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı
<i>Derleme Yeri</i>	Çaltılı Köyü - TAVŞANLI

1 añaTım gāli. başımdan bi şe geçmedi gāli. Bi dā bi dā añaTmayen oh 2
ölüm. ineK goşTum ineK, öküz. illere çivt sürveñ dērdim de sürvemezlēdi. İneklēle 3
çivt sürēdim. Bēle ineKlēle çivt sürēdim. büyük Kızımı öñüne tüşürūdüm. u öñnenden 4
gidēdi ben de çivt sürēdim. undan sōna gāli ineKlēn biri dourdu cızınıñ içine ārisı 5
vāmiş dourdu. buzāmı gucakladım geldim. iki gün durdum ertes gün biri de gine 6
gıTım. çivt sürdüm geldim. damda dourdu. bēle çakmā yatırdık, ayaklānı çaktıren 7 deye
ālādım ben bēle ineK mi koşcan deye. undan sōna ıkisi de erkek dourdu allah 8
tarafından. unnarı böyüTüm. dōrt sene ineK goştum dōrt seneden sōna danaları 9
böyüTüm, dana goşTum gāli öküz goşTum. undan sōna gāli aha ineKleri düvene 10
goşādım. düvene unnara bindim mi çekemezlēdi. üsTüne koca aķ daş godum. aķ 11 daş
düvene bindi. ben ğarıştırdım. bēle dürtēdim, çevirēdim. sōna şap geldi. bi 12 tarafı
ineK bi tarafı eşşek goşTum. aha bēle bēle harmannāmı ğaldırdım ölüm. 13 undan
sōna yaPTık mı bēle yığādık, tınaz yapādık. undan sōna elimizde yabalā olur. 14
yabayla bēle beş-altı insan bēle savıra savıra samanını bi yanna tenesini bi yanna 15
ayırēdik. aha bēle harman Kaldırēdik.

16 düün meselesi de işTe keşgek furādık buydeyden, nōhōt furādık alfāt hoşafı 17
furādık undan sōna cāzım yūķā yapādık. bēle bi insan ayrı böreK yapādı. bēle yirmi 18
tepsi böreK yapadık. unnarı seymannara yidirēdik. sareylı dā’lı ıslādık susamdan. 19 dā’lı
ıslādık aha bēle yimek yidirēdik. undan sōna cumartes gün gelinimizi kınalādık 20 Bazar gün
çıkārēdik ertes gün el öpēdi gelin. düün de bēle savılırdı.

21 bayramlāda da bēle harmannāmız olurdu. harmannara toPlanırlādı. urlāda 22
halım bovası oynalādı, tāta oynalādı. herkez neyi sevyōsa unu oynālādı. çurlunguç 23
ğurādık, çurlunguça binedik. aha bēle direk dikēdiK. uzun aĝeç bēle bi insan bi 24

yanna bi insan bi yanna binēdi. bi biri yassılırdı aşşā, bi biri yassılırdı. bi biri yoḡarı **25** bi biri aşşā bēle binēdik. u dē urda ḡurdulā da bindilē.

XVI-

<i>Konuşan</i>	Bedriye TEPECİK
<i>Yaşı</i>	68 (1939)
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı
<i>Derleme Yeri</i>	Kargılı Köyü - TAVŞANLI

1 harmanı yayadık böyle öküzleri goşadık. düvenimiz vâdı hõle çaķmak 2
daşları çaķadık, õle unnan ince ince sürdürüdük bi havta bõle. undan sõna yıgadık 3 bõle
özgâr gelecek de savırıdık bõle savırcaķla tenesi bi yanna saman bi yanna bõle 4 atadık a
guzum. he bi de oraķlan biçedi. bu ğadâ oramız olur. aha unnarı bõle 5 toPladık
elimizlen. bõle yaPTık a guzum. u güne giTsiñ giTsiñ de gemesiñ emme. 6 bizlere
daķıldı u günne, bizlê bõle gördük. yalıñayaķ başı ğabaķ, aç susuz. hinci hepsi 7 de vâ, para
çok huzur yok, sa'lık yok

8 üş gün yemek ğaynaTırdık. davullâ çaladık, üş gün sürêdi a guzum 9
esgiden. hinci millet bi loķantacı getiryõ, düünüm vâ deyõ, bi günde bityõ. pilâv 10
bişiridik, fasıye bişiridiK, nõhõt bişiridiK, keşKeK bişiridiK. yûkâlâ bõle böreKlê 11
açadık. hinci u yok acık da siz diñeñ.

12 adetlêemiz õmaz mı çocukķana? esgiden bayram namazından çıKdıK mı 13
tüfeklê atılırdı. bõle gomşulâñ, büyükleñ evlêne el õpmê varıdıK. üç lire beş lire 14
verilêdi avcıñıza saKlañ derlêdi.

15 aha enişberliK başKâ bi şemiz yok. fabrıķamız yok bi şemiz yok. aha 16
tarlaları ekêlêse eKyõlâ, eKmeyince de eken yok. bütün millet hep emekli.

17 davşannıya gidêdiK. afidêsiñ aha õle mallâla gidêdiK esgiden. hinci ğali 18
ê'miziñ önüne gelyõ ğali. esgiden öyleydi. çalışırlâdı beylêemiz deymesaz'da 19
çalışırdı. kilêlêne guyâlâ gelirlêdi bõle domatis... bu da benim ğardeş da hana fazla 20
bilemeyon guzum aha bõlêdi kövümüz bõle geçindik giT'ik.

21 esgiden afidêsiñ sözüm burdan soñ doñuz, davşan bi şelê vardı. şindi 22
yine doñuzları govloyõlâ bosTannâmızı yiyõ da...

XVII-

Konuşan	Mustafa KARATAY
Yaşı	67 (1940)
Mesleği	Emekli
Derleme Yeri	Madanlar Köyü - TAVŞANLI

1 ğarasaban, sabannalā gidē, öküzlele gidē sürediK aylerca, arabalan 2
 getirdiK. ħarmana toPIA, düvennen ħarman sürēdiK. tabi şindi u devirlē geçTi. hep 3
 şindi motor emrinde iş. maşanele işlisiñ, maşanelen getirisiñ, verisiñ patoza rahat üş 4
 günde - beş günde yalnız masraf birez ağır olyō köylük yerde. verimsiz yer. bōle bōle 5
 gidē.

6 esgiden düünne üç gün süryōdu. şindi üş gün sürmeyō düünne. herkesin 7
 vasıtası oldūndan gelen bi sāt tutyō geri ertes gün bi dā gelirse gelyō gelmezse... düün 8
 adetleri çalgıydı esgiden mēşur. içki de vādı. emme şindi yok, hemen hemen ğākdı, 9
 ğalmadı. yemek dörT – beş çeşit yemek olur biz de. pilāv, nōhōt, komposto, tatlı...

10 balıķesir burħaniyeye giTTim. urdan izmire kursa giTTim. kurstan 11
 sarıĶamışa giTTim. on sekiz ay sarıĶamışda ğaldıķ.

12 bayramlar eyi geçer. bayramda herkez bayremlaşırlar. bayramımız 13
 cāmide bayramleşiriz. cāmının içinde geliriz, herkes orda yaşına göre böyüKTen 14 başlar.
 en küçüğüne ğadā bayramlaşırılar sırayla. ondan sōna yaşlı olursa evlere 15 gideriz.

16 geçim ğaynağı hemen hemen öldü. önceden maldı. şimdi enişberliē 17
 döndü. neşberliKTen de şu durumda sıfıra çaķmış durumda.

XVIII-

Konuşan	Nuriye AÇIKGÖZ
Yaşı	65 (1942)
Mesleği	Ev Hanımı
Derleme Yeri	Arifler Köyü - TAVŞANLI

1 öküzlënen toPlādık. arabalarnan öküz arabalarinnan ħarman yerine 2
 getiridik. demet bālādık. ħarman yerine getiridik. unu daıdırdık, yeniden düvennen 3
 sürëdiK. tınaz yapādık, yığādık, savırıdık. bi de örüzgā da yabalarnan tenesini 4
 samanını ayırıdık, samannığa guyādık. urdan tenesini ayırıdık, ambara guyādık. arpa, 5
 buğdey başKa bi şē yok.

6 üç gün sürëdi bizim kövün düünü. bi gün eveli, perşembe gün alınırđı 7
 gelin. çarşanba gün düüncü toPlanırđı. bi gün önce davul gelirdi. bayraklar tikëlëdi 8 eviñ
 üstlëne. üç gün sürëdi. bi gün kövleriñ düncüleri toPlanırlādı. āşama ġadā gelen 9
 davılcıylan ġarşılarlardı, toPlanırđı. ertes gün de gelin alınırđı āşama ġadā. daħa 10 ertesı
 günde bi davullan gene düün dolaştırılādı eviñ eTraflanda dürü getirenler 11 hediye
 getirenler, aħa undan sōna daıırlādı. üç gün sürëdi. kövlëde yemek bizim 12 işTe et, pilāv,
 nōhōt, fasıye bişirilëdi. aħa ĩle şëlë çorba yaparlardı. tarna çorbası 13 bişirirdi eveli. yũkā
 yaparlar, et keserler unuñ üsTüne eT dökerler. çorba bişirilë. 14 undan sōna nōhōt, fasıye
 bişirilir.

15 bayramlā ĩle kövde şāşalı ōmaz. aħa eşe dosta bayramlaşmā varılā çoluğ 16
 çocuk. bizim kövlerde herkez ħayvana gider. kimi sūra gidë. kövde evde insan olur 17 ōmaz,
 çoluğ çocuk olur. adamlā kövde ġalır hana namaz ġılcez şē etcez, ġadınna 18 hep dāa gidë.
 eveli bizim çoudu ħayvan.

19 gençlë oynarlar. bizim kövde ĩle dümbek yokTur da bağır çalarlar. 20
 güğümlëden çalālā, ĩle şëlë çalālā gençlë. esgere gidëken ġonu ġomşu toPlanır 21 duvā
 edelë de çalgı malğı yapmazlā.

22 şindi aklıma ġemeyō da bi serbes zamanda düşünürsün aklıña gelirde...

Konuſan	Döndü SARI
Yaşı	55 (1952)
Mesleği	Ev Hanımı
Derleme Yeri	Hamitabat Köyü - TAVŞANLI

1 ben dörT tane çocuk oĸuT'Tum. dördünü de ğaz lambasınnan oĸuT'Tuĸ. 2
 bazara gidēdik mesela istasyondan burē ğadā elimizde getiridik çanteyi. çameşır 3
 yıķamā gidēdik killi mesela suyumuz yokTu. elekTirēmiz yokTu, yolumuz yokTu. 4 ſinci
 allā ſükür hepsi var. ona keza daĸa biz ĸayvan yapādık, ĸayvanna geçim sālādık. 5
 ĸayvanımızı mesela evimizi, damımızı olan düzenimizi ĸayvanna yaPtık çoluĸ çocuk. 6
 ſinciye baķecek olur, ſinci her ſey göley. göley oldū ĸalde dahi ĸastalıklar iſkayetler 7 bol.
 daĸa ona baķecek olursañ ſinci eyi olması lazım. o zamandan bu zamana çok eyi 8 bizim
 zamanımızdan yannız sālık konusunda u zaman eyidi. moĸaPPeT'Ten, 9 sevgiden
 baķecek olursañ u zaman çok eyidi. ſindi noĸsanlık vā her ſēde. sen ben 10 tanımōn, ben
 seni tanımōn ĸapıya gelmēnce. düün olceK, bayram olceK hısıım 11 aķraba taniceñ. onu
 da dargın dēlseñ taniceñ, dargınsañ u da yok. çevre esgiden yüz 12 kiſi varsa ſindi yirmi kiſi
 var. herkesin ōle bi benim dēl. mesela biz ilasTık babıç 13 giyēdiK esgiden, ayaĸĸabı
 giyēdiK. hinci öbür çeſit çeſit ayaĸĸabı beyenilmeyō. 14 her düünde bi ayrı daķım, her
 düünde bi ayrı Taķım. tabi yokluĸ, ĸıTlık bundan 15 biraz gelyō yani gelmō deil. ſōle
 baķTıñ zaman güllük gülistanlık ama içine girdin 16 zaman kimisi asyō kendini, kimisi
 sıkıntıda, kimisi borçTa kimisi panĸada bunna da 17 birinci olerek ğadınnādan ilere gelyō.
 ben ğadın olarak buna ſahit olurun. 18 ğadınnādan ilere gelyō neden? senin ēve
 varyōn ben perde göryōn benim de ōsuñ 19 āſama adamıñ baſınıñ etini yiyoz. ertesı gün bi
 ayaĸĸabı göryōz, en zenginde varsa 20 benimde olcek ondan. neden benim olmeyō?
 adamları ĸoca ĸapıdan içere ĸuyduĸ 21 mu ĸaſleyōz. kesin bundan yani, yalan bi ſē yok. ee
 dıſTan baķyō erkek emme 22 sıkıntısı var. ortak olanlāñ ayrılması, mesela ortak iſ
 yapıyōz veyaT'Ta bi ĸayveciliK 23 yapıyōz, fırıncılık yapıyoz. bütün ğadınnādan ĸaynaĸlanyō
 bu memleketiñ ayrılık 24 olması bōle iſ yörüTememesi, fabrika ĸuramaması, ĸurup
 hemen ayrılması. bence 25 bütün ğadınnādan ilere gelyō. ğadınnā birbirine dosT olyō bi ſē
 göryō o onu fiſleyō, 26 o onu fiſleyō ertes gün ĸardeſ ĸardeſe silah çekyō. bu yalan deil.
 onun için ĸayınıñ, 27 ĸardeſiñ, aķrabañ, kısımın acık bi fazla malıñ oldu mu acaba nerde
 buldu ku? 28 ĸazinemi buldu ku? nerden oldu bu? ĸayınnasından, ĸayınvuvasından mı

geldi ki? **29** kimden geldi ki? halbusam deil. herkesiñ anasından buvasından gelmeyō. biz dā'dan **30** kıl çulun altından geldik mesela, kıl çuluñ altından geldik. allā şükür şinci eyiyiz **31** yüzde yüz eyiyiz. yalıñız eyi oldūmuz halde şikayetçiyiz bu duruma şikayetçiyiz. ne **32** bilēn gālī Allah ilerimizi hayretsiñ. çünkü bu yokluk, gıtlık şurdan başlasañ **33** davşannıya ğadağ varsañ hangi çöp tenekesine giTseñ, gidēm, açām hep ekmek ğırī **34** var. ama yāmur neden yağmō? duvā ediyoz ama kabul olmō. duvayı önce biz bi **35** kēnimizi alıştırcaz, bi yola getircez, ondan sōna olcağ. gidēm istese şōle baķām, **36** hepsi ekmek ğırī. kövlüsü de şeherlesi de āşamdan ğalanları çöplüğe atā. biz eveli **37** dā'da odun getirdik ölüm odun getirdik, gozağ getirdik, bōle geçindiK. şindi **38** hepimiz isTamboldan fazla hanım olduk. bu seniñ bobañ bunuñ bobası hacı **39** kamilā hacca giTTi zaman urdan bahseden bağ eyi hatırladım şindi. yerde yaTmasıñ **40** nurda yaTsiñ. bobanıñda çok ekmēni yidik. biz bu ğadağ bu ğadağ çocūduğ. odun **41** getiriyōduğ. hacca giTTi bobası hacı kamilā. hinci herkes hacıya giTTi mi hemen **42** geldi gün āşam dōrT kişi – beş kişi ağırleyō. ğonu ğomşu cūmbūr cemaat sabālen **43** kimse duymō yok. siziñ esKi eviñiz vādı aşşāda. sen de biliyōndur. orda soķān bi **44** başını bōle tabla vardı, evela bōle otel motel mi vādı? bōle her şe mi vādı? esgiden **45** bōle salon mu vādı? yōudu. dedeñ Allah rahmat eylesiñ yerde yaTmasıñ nurda **46** dedeñ Allah rahmat eylesiñ yerde yaTmasıñ nurda yatsiñ soķān başında ucuna ğadağ **47** aşşākı soķān ucuna ğadağ tabla yaydı. mapsanede kim var, belediye de kim var faķır **48** aş yiyemēnler, zengine zaten yiğiPduru aş, unna hergün yiyō. unnarı toPladı. **49** cezaevinden izin aldı. u zaman u zaman cezaevinde kaç kişi var? elli kişi – yirmi kişi **50** u zaman ben on dōrT yaşımda – ombeş yaşıdayın oldū gibi bilyōn. dernedi, toPladı, **51** geldi. kaç candarma, pulus var ıķı yaķadan bugün çevre olarak ne varsa unu bulur **52** hepsini ağırladı. yoldan geçen çöpçüleri ağırladı. yoldan geçen faķırları ağırladı. **53** davşannıda kaç faķır vā uzman hepsini getirdi ağırladı. u zaman zengine haķķaten şe **54** yapıyōdu, yani faķır gelirden benim sovrama oturū da benim gururumu aşşā düşürcek **55** gibi yaPyōdu. bi de dedeñe allah rızası için dediñ mi veridi. hanımı erken öldü birez. **56** seniñ yengenin hatırına baķam birez şunu acıķ ucuz ve zebzeci ya. yengenin adını **57** anmañ ben size veren dērdi. yani cieri parçalanırdı. demek ki ayle u ğadağ **58** TuTKunmuş birbirine u ğadağ sevgiliymiş, u ğadağ saygılıymiş. hem de sevgiliydi, **59** bōnkü gibi bilyōn. bōn gibi gözümün önünde. sōna baba tarafı çok disiplinli. **60** kalPTen gelen bişēdi ayle durumu. hindi nerde, adam sabālen gızını çıkarıveyō **61** āşama ğadağ gelicē mi deye yolunu gözleyō. bi de bobasına tâvra atyō gız.

XX-

<i>Konuşan</i>	Döndü AKDAĞ
----------------	-------------

<i>Yaşı</i>	62 (1945)
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı
<i>Derleme Yeri</i>	Dümrekulu Köyü - TAVŞANLI

1 üş gün sürēdi. Salı gün gelirdi davılımız, çarşanba gün ayşema ğadağ 2
çalādı. perşenbe gün gelin çıkarıdık. gidēdi ayşem ezenine. salı günden başlar oyun 3
perşenbeye ğadağ oynālādı. gelin çıkāsıya ğadağ oynālādı. ağıtla atālar, deyişleme 4
söylēler, her şēler söylēler. ağıt falan yapālā da ben bilemem. sen ęnkini ğastalara 5
çıkarcacāñ, televizyonlara çıkarcacan de mi? çeyizlerimizi develere sarādık, çeyizi 6
develēle götürūdük. eşşeklerimiz olurdu. türkü sölēlēdi, şarkı sölēlēdi. şu sölēvesiñ.

7 eviniñ önü alan
8 ata vuralā golāñ
9 selamualeyküm bizim ağalar
10 geri ğalan.

11 el vurduğ yapıñıza
12 gene geldik ğapıñıza
13 selamualeykum ağalar hepiñize

14 bōle şēlē çok da ölüm ben bilmōn

15 binme gelnim binme
16 mindin ise inme
17 on Keçi yirmi goyun
18 bi olan bi ęv vēmēnce inme

19 ovaların ovası
20 guyularıñ govası
21 hoş geldiñ yörükleriñ ağası

22 çok laflā da bilemeyōn gālī ben. esgiden ölüm Keçimiz vādı, goyunumuz 23
vādı, sırımız vādı. dā'larda duryōduğ, çadırlāda duryōduğ, ğara çadırlada. burlāda bi 24

şēmiz yoķ adamlāmız çalırsısa yiyecez, çalısmazsa bi şēmiz yoķ. tarlamız taķkamız **25** yoķ. esgiden bayramlar eyi olurdu. tabi bayram geldi mi havyan kesersin ğurbanda. **26** oruĉ bayramı olur. birbirinin evine gidēsın. bōyüklēnin elini öpēsın. güccüK çocuklā **27** gelir, şeker daıdırsın. bizim de olyōdu, dā'lāda olunca bizim olmō mudu **28** bayramımız? aşlar bişiriz, gelenlere yemeK ğoruz.

29 ölüm bazarda hindi bazar gibi bazar alırdık. evelden yoķTu ölüm. **30** evelden tomatis, biber yōudu. bazardan patetis alyōduķ, sovan alyōduķ. hamır **31** yapādıķ. çıra satıyōduķ. odun, ğozak satıyōduķ aç mı duralım dālarda? evimiz **32** yōudu, tarlamız yōudu. dā'lādan sırtımızlā çıra getiriyōduķ, odun getiriyōduķ, **33** satıyoduk. şehirde satıyōduķ. her şe alyōduķ da yiyōduķ. parasına dālāda bi şēmiz **34** yoķTu baķ benim ev a'mışTa yapıldı, baķ benim evime baķ.

35 düünde fasılye, nōhōt, eT; pirinĉ mirinĉ yōudu evelden. pirinĉ olurda **36** sütlü çorba bişiridik, pirinci sütlü aş bişiridik. en meşhur yemek eT, fasille; fasille, **37** nōhōt, hoşaf. ölüm ğazannarı vurādıķ, bōle ğazannarı dizēdiK. ğarlā Pişiridi. **38** hindiki gibi loķanta mı var? aşcı mı var. en çok aşcı ben idim aş bişiridik.

39 asger uğurlamaları evelden bōle asger mi vādı? dālādan gidip varyölādı **40** çocuklā trene mindirvedin mindirivedin. benim adam kimse mindirvemedi. ben **41** mindirivēdim ğiT'Ti vādı.

42 esgiden dālāda daşlāda gezyōduķ. erezillik varıdı, kepezelik varıdı. **43** üstün başın bōn yıķasın temiz tertemiz sabālen geyēsın. ayşema ğadaķ çamırın içi **44** sāki bi havta sanarlar. öyleydi çamırın çapān içinde duryōduķ. hindi şükür alāmıza **45** eyyiz. ayşem oldu mu ocāmızın başına oturyōz. yemēmizi yapyōz. emme dālāda **46** yidiñ belli dēl, içdiñ belli dēl. ōledik dālāda Taşlāda biz...

a'ge: al gel (5/7)
ā'da kutusu: ağda kutusu (14/57)
a'mıṣ: altmış (14/158)
acık : azıcık (2/12)
adamcāṣa: adamcağız (14/69)
adētlē: adetler (1/16)
afidesin: af edersin (16/17)
ağēç: ağaç (14/73)
ağıl: zehirli (14/80)
ağleşyoṣ: ağlaşıyoruz (14/84)
aḥa: işte (1/12)
aḳṛabalā: akrabalar (5/31)
aḳṬaridıḳ: aktarırdık (1/56)
alcemiṣ: alacağımız (4/37)
alırKana: alırken (2/25)
alfat: bir tür meyve (15/16)
alḫa: arpa (1/9)
altlāñā: altlarına (4/29)
anañ: annen (5/35)
añnadçēn: anlatacağım (9/29)
arabaylan: araba ile (1/16)
arabalānan: arabalar ile (1/17)
ardālā: sererler (5/13)
arfe: arife (5/26)
apārlo: hoparlör (11/28)
arkedeṣ: arkadaş (14/68)
arkıdeṣ: arkadaş (3/12)
arḫelā: arpayla (3/5)
aşgerlī: askerliği (1/25)
asyō: asıyor (intihar ediyor) (19/16)
āṣam: akşam (19/42)
aşima: akşama (14/119)
aşşā: aşığı (4/10)

atādıḳ: atardık (1/33)
ataṣ: ateş (1/42)
atveyōṣ: atveriyoruz (1/72)
avcūñṣa: avucunuza (16/14)
ayaḲlādan: ayaklardan (2/15)
aydırılādr: (masal) anlatırlardı (9/67)
ayırıldıḳ: Ayırdık (18/4)
ayḳleyōlā: ayıkılıyorlar (14/107)
aylaḳṣı: işsiz, güçsüz (9/65)
ayle: aile (19/57)
aylervā: aylarca (17/1)
ayşema: akşama (20/1)

- B -

bacānı: bacağı (14/152)
baḳlā: baklava (8/10)
bālāsın: bağlarsın (3/20)
bāldr: bağlı idi, tâbi idi (3/3)
balım: bari (14/69)
barabar: beraber (3/9)
barıbar: beraber (14/120)
başlācēñden: başlayacağından (4/2)
bāsedcesek: bahsedeceksek (4/2)
bayā: bayağı, çok (2/11)
bayramleşır: bayramlaşır (3/14)
bayır: yokuş (14/139)
beḳlēyoṣ: bekliyoruz (1/13)
belḡād: bir tür makarna (1/51)
berḳat: bereket (14/88)
beyencēñiṣ: beğeneceksiniz (9/43)
billā: abla (9/62)
burḳaḳ: burçak (1/10)
bırēnde: büyük örtü, çadır (1/54)

bıṣā: buzağı (5/44)
bicamalañ: pijamayla (14/63)
bi dā: bir daha (7/57)
bilāder: birader (4/53)
bildīmiṣ: bildiğimiz (1/42)
bilyōn: biliyorum (1/3)
biñ: bin (7/1)
binediK: binerdik (1/15)
birē: birer (8/11)
bişirisiñ: pişirirsin (5/20)
bo: bu (2/9)
bobām: babam (2/11)
bōle: böyle (1/2)
bōñkū: bugünkü (9/59)
böyüklemiş: büyüklerimizi (4/51)
böyün: bugün (6/14)
bubalāmıṣ: babalarımız (7/48)
buğdēy: buğday (1/9)
buldēy: buğday (5/4)
buñar: pınar (5/50)
būnnār: bunları (5/24)
burē: buraya (1/4)
burse: Bursa (7/49)
buvamıñ: babamın (14/115)
buyadıK: üşürdük (14/43)

- C -

cambaṣlıK: hayvancılık (14/55)
cāndarma: jandarma (2/3)
cannar: canları (1/47)
cēranna: cereyan (elektrik) (5/48)
cızımıñ: çizinin (15/4)
ciāra: sigara (4/52)

cieri: ciğeri (19/57)
cingen: çingene (6/14)
cirt: cirit (2/18)
cümbüş: bir tür çalgı aleti (12/27)

- Ç -

çalkār: eler (ele-) (10/34)
çameşırlañ: çamaşırlarını (9/81)
çaput: bez parçası (5/47)
çarık: bir tür ayakkabı (1/69)
çārır: çağırır (12/27)
çarşanba: çarşamba (9/32)
çāvdir: çavdar (11/21)
çāvıṣ: çavuş (3/16)
çeleme: çelme (14/126)
çevincēñ: çevireceksin (5/6)
çezdim: çözdüm (14/190)
çımrısa: ağlarsa (7/14)
çıkārıKana: çıkarırken (2/22)
çıkırcēk: Çıkrıcak (köyü) (4/25)
çırēla: çırayla (9/80)
çırpr: yakacak (7/33)
çñecēk: çiğneyecek (14/109)
çivt: çift (14/3)
çivtetēlli: çiftetelli (12/7)
çōalmıṣ: çoğalmış (1/2)
çocuklañ: çocukların (1/23)
çomaḳ: odun parçası (1/18)
çoşlara: çocuklara (5/28)
çurlunguç: bir tür oyun aracı (15/22)

- D -

daā: daha (5/6)

dā'a: dağa (18/18)
dāıldılā: dağıldılar (1/12)
dā'lr: tatlı (5/30)
dam: ahır (14/79)
dāvl: davul (1/40)
dāvşan: tavşan (1/45)
dāvşannr: Tavşanlı (2/30)
debildek: dümbelek (5/31)
dēl: değil (4/14)
deker: teker (14/116)
deliganlhlā: delikanlılar (1/43)
denenmīş: tartılmış (14/115)
depelēnē: tepelerine (7/54)
depinyō: tepiniyor (14/147)
dēvē-. söyle- (14/82)
dēvērise: söyleyiverirse (3/35)
dēye: diye (4/50)
deymen: değirmen (1/34)
deymesaz: Değirmisaz (16/18)
dēze: teyze (14/76)
dinnenyōlā: dinleniyorlar (14/120)
dīren: tarım aracı (1/56)
divam: devam (4/5)
diyer: diğer (4/16)
domatis: domates (16/19)
dombey: manda (3/19)
doñūz: domuz (1/46)
dōrusu: doğrusu (2/10)
dōumlur: doğumlu (1/1)
dölüm: dönüm (3/25)
duvā: dua (18/21)
dümbek: dümbelek (7/39)
düünnē: düğünler (1/14)

- E -

e'lisī: etlisi (13/43)
e'mē: ekmeğe (1/50)
e'tiyāç: ihtiyaç (11/20)
enişberlikē: rençperlik (1/9)
ekēlē: ekerler (1/9)
ekistire: ekstra (14/123)
ekyōz: ekiyoruz (1/11)
eminā: Emin Ağabey (14/90)
emmi: amca (9/29)
emme: ama (9/40)
endiK: indik (2/2)
enki: gösterme zamiri (20/4)
enikē: yavru (14/163)
eñseri: ekseri (1/55)
entari: bir tür giysisi (14/63)
esgiden: eskiden (1/1)
essan: İhsan (7/17)
etiýārlā: ihtiyarlar (9/25)
eyce: iyice (1/57)
eyer: eğer (4/30)
eyr: iyi (1/7)
eylenmē: oyalanmaya (6/8)
eylēvesiñ: eğlendiriversin (14/68)
ezen: ezan (20/2)
ezyēt: eziyet (11/10)
eẏẏane: eczane (7/16)

- F -

fabrîka: fabrika (16/15)
fakır: fakir (2/10)
fakırlık: fakirlik (2/11)
fasılla: fasulye (20/36)
fasılye: fasulye (16/10)
filim: film (14/149)
fıncannâlar: fincanlarla (3/34)
fışleyô: kışkırtıyor (19/25)
fiyâtli: pahalı (11/25)
furâdık: vururduk (pişirirdik) (15/16)

- G -

ğadâ: kadar (17/14)
ğadağ: kadar (19/33)
gağdâ: kalktı (3/22)
ğâlî: gayrı (artık) (2/28)
ğâmadî: kalmadı (10/12)
gandik: kandil (7/22)
ğaşîñnan: kaşığıyla (7/15)
gayve: kahve (7/15)
gaşyâ: gaz yağı (3/31)
geçinyolâ: geçiniyorlar (1/12)
gelennê: gelenler (3/9)
gehîyôç: geliyoruz (1/17)
gemiş: gelmiş (1/4)
gençlê: gençler (1/10)
gene: yine (2/7)
genşlê: gençler (3/7)
gere: geri (5/14)
geyediK: giyerdik (1/69)
gidediK: giderdik (1/36)
gidişik: gidince (5/48)

gine: yine (1/33)
ğonâ: konağı (6/6)
gön: deri (1/69)
gönêkên: bir tür giysi (8/11)
gôrê: görür (3/30)
götürülê: götürürler (1/16)
götürüseç: götürürsek (5/12)
göveç: güveç (14/31)
gövere: yeşillik (sebze) (9/53)
gözê: güzel (8/8)
gözêk: güzel (8/10)
gözme: gözleme (7/34)
gucâmda: kucagımda (14/186)
ğurbannık: kurbanlık (5/43)
ğuyâdık: koyardık (1/53)
güccük: küçük (5/47)

- H -

habar: haber (14/81)
hacabdullah: Hacı Abdullah (3/18)
hacâmêd: Hacı Ahmet (14/97)
hacıya: hacca (19/41)
hâkından: üstesinden (14/61)
halbusam: halbuki (19/29)
hâlî: hali (gücü) (7/38)
halibram: Halil İbrahim (3/17)
hamır: hamur (7/37)
hana: hani (2/10)
hankısr: hangisi (6/2)
hasönsenañ: Hasan Hüseyin Ağabeyin (14/45)
haşêş: haşhaş (1/51)
hateş: ateş (5/15)

bâvasr: havası (1/41)

bâvadis: haber (6/4)

bâvta: hafta (4/3)

haylezhâ: haylazlığa (3/23)

beç: hiç (14/83)

bediyye: hediye (1/23)

beḳâye : hikâye (14/157)

hincî: şimdi (8/7)

hincik: şimdi (14/122)

bindî: şimdi (19/60)

hocelan: hocayla (3/13)

bökümet: hükümet (7/16)

bḩle: işte şöyle (3/13)

bûrdan: şuradan (14/96)

- I -

ıldırısın: ılıştırırsın (5/19)

ısladıḳ: ıslatırdık (15/18)

ıssırdı: ısırdı (14/153)

- İ -

içeledi: içlerdi (3/7)

içleñe: içlerine (4/29)

idare: bir tür kandil (5/46)

idelê: ederler (1/16)

ilasTik: lastik (19/12)

ilazım: lazım (9/37)

ilere: ileri (19/17)

ilêveli: ilaveli (14/143)

illere: ellere (yabancılar) (15/2)

iminâm: Emi Ağabeyim (3/17)

inêñ: ineğin (14/33)

irefiklêlê: arkadaşlarla (9/51)

isdêse: isterse (5/27)

ismet: İsmail (14/93)

istambol: İstanbul (2/7)

isyânı: iskânı (4/15)

- J -

jendermaydim: jandarmaydım (4/12)

- K -

ḳâat: kağıt (13/15)

Ḳâvêltimişî: kahvaltımızı (4/40)

Ḳayımvua: kayınbaba (19/28)

ḳêfsiz: keyifsiz (7/13)

ḳekiç: çekiç (14/107)

ḳêleme: kelime (9/26)

ḳenî: kendi (1/38)

ḳesilcêse: kesilecekse (2/21)

ḳesTirşinî: kestirirsin (9/78)

ḳeşgeḳ: bir tür yemek (12/25)

ḳırî: kırığı (19/33)

Ḳonşularlan: komşularla (1/8)

Ḳovloyôlê: kovalıyorlar (16/22)

ḳoḳak: kozalak (19/37)

ḳötaya: Kütahya (1/41)

ḳöviî: köyü (1/1)

KüccüK: küçük (20/26)

ḳüñge: toz (14/64)

ḳüreşemezdi: güreşemezdi (14/155)

- L -

lokantê: lokantaya (13/19)

lokum: haşhaşlı çörek (5/26)
lôbetçi: nöbetçi (2/6)
löküs: aydınlatma aracı (5/49)

- M -

mācur: muhacir (14/188)
mākeme: mahkeme (9/60)
mallā: hayvanlar (12/2)
māmud: Mahmut (7/54)
mānilelen: manilerle (9/23)
maṣsane: hapishane (19/47)
mayış: maaş (7/47)
mecî: imece (5/3)
mecibursun: mecbursun (14/146)
memniket: memleket (4/10)
merkep: eşek (1/36)
meşûr: meşhur (1/49)
meẓerliK: mezarlık (14/44)
mıb: büyük çivi (6/18)
mıstâva: Mustafa (12/23)
min-: bin- (20/16)
mîdem: miğdem (7/12)
milî: bilye (4/28)
misâvir: misafir (9/65)
misir: mısır (1/9)
mohobbet: muhabbet (5/30)
moturlâlâ: traktörlerle (5/3)
muhâvîẓ: muhafız (2/6)
müendiẓ: mühendis (14/39)

- N -

nacēklânâr: nacaklarla (8/6)

nehayet: nihayet (7/4)
neñîẓ: neyiniz (8/31)
nerē: nereye (7/58)
neşberliK: rençperlik (4/20)
neẓman: ne zaman (10/32)
ni ğadâ: ne kadar (2/23)
niden: neden (12/36)
noduk: çivi (1/55)
nôbôt: nohut (1/65)

- O -

oâ: ova (9/35)
ocan: ocağın (7/22)
odunnânı: odunlarını (1/27)
okūdūmr: okuduğum (4/24)
okundur: davetiye (11/7)
olanlân: oğlanların (19/22)
olereK: olarak (2/27)
olyōdu: oluyordu (1/26)
ombeş: on beş (2/23)
osmannı: Osmanlı (9/39)
otdum: oturdum (14/139)
oynadıK: oynardık (1/40)

- Ö -

ö'leýe: öğleye (2/21)
ö'lü: ödlü (14/73)
öğütme: öğütmeye (1/63)
öküzlenen: öküzlerle (1/33)
önnene: önlerine (8/11)
öpē: öper (1/19)

öpmē: öpmeye (1/22)
örüzgâr: rüzgâr (10/32)
össen: herhalde, galiba (14/80)
ötder: öteden (14/173)
özgâr: rüzgâr (16/3)

- P -

pançar: pancar (5/4)
panKa: banka (19/16)
parē: parayı (14/37)
pareyla: parayla (3/29)
patet: patates (13/19)
patetis: patates (20/30)
pēnir: peynir (9/57)
perşan: perişan (7/32)
perşenbe: perşembe (9/33)
pontuk: pantolon (1/69)
potuk: yavru (14/156)
pulus: polis (19/51)

- R -

rafık: Refik (9/42)
ramazannā: ramazanlarda (3/33)
rāmetlik: rahmetlik (7/45)
römÖklālā: römorklarla (5/5)
römuk: römork (5/8)

- S -

sā'lık: sağlık (16/7)
sāās: sahası (4/21)
sābalen: sabahleyin (1/44)
sabın: sabun (7/34)

sade: sadece (4/35)
sākē: sanki (20/44)
saleb: Salih (14/135)
samsaklādıK: sarımsaklardık (1/52)
sanarlar: sınırlar (20/44)
santım: santim (14/39)
sarādıK: sarardık (1/37)
sāT: saat (4/7)
sāten: zaten (3/23)
sāvırıdıK: savururduk (1/32)
savurcāz: savuracağız (1/32)
sēreK: seyrek (6/16)
şēvta: siftah (5/50)
seyiddim: koştum (14/129)
sıfra: sofra (7/42)
sokār: sokağın (19/47)
sōna: sonra (1/2)
sovan: soğan (20/30)
sovra: sofra (11/4)
sōlen: söyleyin (9/7)
sōvleyō: söylüyor (9/73)
sūrēdiK: sürerdik (1/29)

- Ş -

şāşāl: gösterişli (18/15)
şāşım: fakir (11/1)
şāvkinda: ışığında (1/43)
şeber: şehir (7/30)
şelē: şeyler (2/27)
şennik: şenlik (5/1)
şılarmış: parlarmış (5/48)
şimdiK: şimdi (1/46)
şindī: şimdi (2/4)

şöle: şöyle (1/7)

şurê: şuraya (14/168)

- T -

tadil gün: pazar günü (3/11)

taşsilenêr: taksilerle (1/17)

tarna: tarhana (1/50)

tâta: tahta (10/30)

tâvê: tavuğu (13/32)

tenbe: tembih (13/19)

tekrê: tekrar (1/62)

terezî: terazi (9/11)

teris: terhis (7/3)

tevêllid: doğum (4/1)

tîcarat: ticaret (9/27)

tîkilirlêdî: dikilirlerdi (3/17)

tokdur: doktor (7/15)

tomatis: domates (20/30)

torûnnañ: torunların (1/23)

turpan: tırpan (12/5)

tuşbilek: Tunçbilek (14/5)

tüfêñ: tüfeğin (14/186)

- U -

u: o (1/5)

uğreşyoñ: uğraşıyorum (9/2)

uğurleyolâ: uğurluyorlar (5/24)

ufâ: ufağı (küçüğü) (5/46)

undan: ondan (1/2)

unlâ: onlar (1/5)

unnâ: onlar (1/47)

unnârr: onları (1/52)

ununñ: onun (1/43)

ura: orası (11/21)

urê: oraya (2/3)

urgan: ip (6/18)

urlardan: oralardan (1/64)

uyikliye: uyuklaya (8/4)

uzman: o zaman (3/4)

- Ü -

üğüdüñ: öğütür (1/36)

üremişlê: çoğalmışlar (1/6)

üsenâ: Hüseyin Ağabey (3/18)

üş gün: üç gün (8/8)

- V -

vâ: var (19/53)

vagun: vagon (9/16)

vakî: vakit (7/50)

vâmîş: varmış (1/4)

vapır: vapur (2/8)

vazîyêT: vaziyet (10/7)

vemence: vermeyince (20/18)

verîç: veririz (1/23)

versî: veresiye (4/49)

vesayid: vesait (araç) (7/25)

veyât: veyahut (1/63)

vuramîñ: vuralım (14/165)

- Y -

yâ: yağ (7/14)

yâdî: yağdığı (5/42)

yakâdr: yakardı (1/34)

yālāsīñ: yağlarsın (5/21)

yalññ: yalnız (3/27)

yalññsıñ: yalnız (14/111)

yanna: yana (1/32)

yanmıñ: yanlış (14/67)

yapālā: yaparlar (1/9)

yassıl: eğil- (15/24)

yaşlulāñ: yaşlıların (1/11)

yāvut: yahut (3/35)

yemeni: ayakkabı (6/2)

yemeñi yi: yemeğini ye (5/7)

yengagdan: yeniden (3/21)

yımırtacı: yumurtacı (7/16)

yım beş: yirmi beş (14/158)

yiriñ: eriz (1/21)

yoķar: yukarı (2/14)

yonar: yunan (11/10)

yörü: yürü (6/8)

yūkā: yufka (5/18)

yümsek: yüksek (14/114)

yüssük: yüzük (9/71)

- Z -

zerüceliK: fakirlik (2/29)

zıfırdan: sıfırdan (14/114)

zini: sini (5/12)

zoba: soba (7/33)

zebzeçi: sebzeci (19/56)

TAVŞANLI ve YÖRESİ AĞIZLARINDA KULLANILAN DİĞER KELİMELELER*

-A-

A'ah	: Hayır
Ağartı	: Aklık
Ağmağ	: Sarkmak, kaymak, sarkarak uzanmak.
Arık	: Zayıf
Avkalamağ	: Hırpalamak.
Avlı	: Bir yapının ortasında kalan, üstü açık, duvarla çevrili alan.
Azık	: Yiyecek

-B-

Baddiğ	: Küçük
Balenma	: Bağlanma.
Bali	: Bari
Batır	: Durmak.
Belermeg	: Donuk donuk bakmak.
Bekitmek	: Kapatmak.
Bereñarı	: Hemen, şöylece, üstünkörü.
Bıdırdamak	: Usul usul konuşmak.
Bıdlamağ	: Yenilmek.
Bıkrınmak	: Burkulmak
Bicama	: Pijama
Billör	: Cam bardak
Börddürmeğ	: Haşlamak, kavurmak.
Buymağ	: Çok üşümek.

-C-, -Ç-

Cabsınmağ	: Çekinmek, sakınmak.
Car	: Siyah örtü
Cavlamak	: 1- Çok konuşmak 2- Fark etmek, farkına varmak.

* Burada kullanılan kelimelerde Fevzi Coşkun “Tavşanlı’da Zaman” kitabı ve Mehmet Erden “Tavşanlı Ağzı” adlı bitirme tezinden yararlanılmıştır.

Cımbıldağ	: 1- Sıvı 2- Karışık
Cıvıg	: Bir şeyin üstünde çok duran, olgunlaşmamış insan.
Conbuldamak	: Çok gürültü çıkarmak.
Curu	: Sıvı
Cuscuru	: Çok sulanmış.
Çungurgeç	: Urganlı salıncak

-D-

Dada	: Bebek
Dalak	: Ayakkabı yerine ayağa dolanan bez
Daraba	: Avlu duvarı üzerindeki ağaç, perde
Dayağ	: 1- Destek 2- Kilit
Dayışmek	: İnat etmek
Dene	: Tane
Densiz	: Beceriksiz - arsız
Dombey	: Manda
DübekTaşı	: Bulgur dövülen taş
Düleg	: Kavun
Dürlenmek	: Büzülmek, düşmek.

-E-

Ėmsiz	: Beceriksiz
Eñgas (ingas)	: Aslı olamayan, şaka
Eñgücü	: Nasıl olsa
Ėnki	: O
Eñseri	: Çivi
Esbab	: Çamaşır, giysi
Essah	: Gerçek, sahi
Ėtiyar	: İhtiyâr

-F-

Fasdağ	: 1- Kabarıklık 2- Herhangi bir şeyin ortadan bölünmesi
Fer	: Güç, kuvvet

Fireng : Kilit
 Firengöcā : Maltız

-G-

Ğabcığ : Mısır koçanını saran yaprak
 Ğacırdamak : Zorlamak
 Ğāle : Gayrı
 ĞañırTmağ : Zorlamak
 Ğarmağ : Hamur karmak
 Ğavgımağ : Hoplamak, zıplamak
 Ğayrağ : Tırpan bileme taşı
 Ğeçinti : Tahıllardan elendikten sonra kalan yabancı otlarla karışık kısım
 Ğımbırgıp : Keyfi yerinde
 Ğıpreşmek : Davranmak, kaynaşmak
 Gidişmek : Kaşınmak
 GöreK : Asma kilit
 Gözer : Kalburdan daha büyük eleme aracı
 Ğulö : Hindi
 Ğungurcuk : Salıncak
 Ğurna : Musluk
 Gün isimleri
 Pazartesi : Gümüş
 Salı : Emet
 Çarşamba : Tuşanba
 Perşembe : Perşembe
 Cuma : Cüme
 Cumartesi : Cümertesi - Bazar
 Pazar : Gıree

-H-

Hanön : Salon
 Hanandı : Ah keşke
 Herfene : Yapılan bir masrafta o işe dahil olanların payına düşen ücret

Hıldırdamak	: Kaynaşmak, ses çıkarmak
Hişdamma	: Ses çıkarma, konuşma.
Hodala	: Küçük ekmek
Hora geçmek	: Makbule geçmek
Horanta	: Ev içi, aile fertleri
Horta	: Laf

-I-, -İ-

İkıldamak	: Yük altında inlemek
İngiraz	: Hastalık, maraz
İngirazlı	: Hastalıklı
İrılmağ	: Kenara çekilmek
İrgalamağ	: Alakalı olmak
İsmiğ	: Tutuk, çekingen, hareketsiz, korkak
İrayet	: Ağırlamak
İzmirli	: Maşrapa, işlemeli elbise

-K-

Kalın sālilā	: Sağlıcakla kalın, Allah'a ısmarladık.
Kepenک	: Dükkân vitrinini örten tahta kapaklar
Қındır don	: Bir tür şalvar, giysi
Kosa	: Tırpan
Köfün	: Küfe
Külünk: Kazma	
Künk	: Büz

-L-

Langaroz	: Çok çene çalan
Löküs	: Lamba, aydınlatıcı
Lömbürddeg	: Göçecek, yıkılacak
Lömbüdek	: Tepeden inme, aniden, beklenmeyen şekilde söylenen söz.

-M-

- Madırğa : İki tabanı düz toprak
 MakeT' : Sedir
 Manalye : Manivela
 Maşşag: Çizgi
 Meddavul : Davul sesi
 Mekirdetmek : Sürüklemek
 Melki : Yenilebilir bir tür mantar
 Meyesem : Meğer ki, meğerse
 Mezbere : Pislik dolu olan yer
 Mıxırdatmağ : Sesini kesmek
 Misve : Odalarda oturmak için yapılmış yüksekçe bölüm.
 Musandıra : Odalardaki dolapların üzerinde, tavanla dolap arasında kalan boşluk.
 Mücüre : Küçük sandık (kilitli)

-N-

- Naha : Hadi
 Nâyēt : Nihayet
 Nemuruñ : Bana ne, beni İlgilendirmez (ne umurum)

-O-, -Ö-

- Oğdurgece Osman: Kurucu meclis
 Osmundan : Bir şeyden bir şey yokken
 ÖselemeK : Ezmek, hırpalamak
 Össen : Herhalde
 ÖtürmeK : İshal Olmak
 ÖvmeK : Eziyet etmek (yüzük oyununda)
 Övüstü : Çatı

-P-

- Patavatsız : Lafını bilmeyen

-R-

Radiyo : Radyo

-S-, -Ş-

Sahan : Bakır tabak

Sahanmığ : Bakır tabakların konulduğu raf

Sañı : Aslı, özü

Sası : Her şeyi ile benzerlerinden ayrılan

Seme : Beceriksiz, akılsız

Sivtinmeg : 1- Kaşınmak 2-Aranmak 3- Hareketsiz kalmak, boş dolanmak

Somonnamağ : Neticenin ne olacağını hesaplamadan bir işin üzerine gitmek

Sömeg : Mısır koçanı

Sufra : Sofra

Sundurma : Evlerde dolap olarak kullanılmak üzere duvardan dışarı doğru çıkıntı

Sündürme : Merdiven üzerindeki kapatılmış kısım

Şılatı : Belli belirsiz duyulan, hissedilen, görülen bir iz.

Şinig : Tahıl ölçü birimi

Şişgin : Şımarık

-T-

Tavātır : Mübalağadan daha üstün dereceye çıkarmak.

Temkeç : Çaydanlık

Tırıl : 1- Olgun olamayan kişi 2- İshal olmak

Tutağaç : Herhangi bir şeyi tutmak için kullanılan saplı kare biçiminde çift bez parçası

-U-, -Ü-

Umsuz : Umursamaz

Ūra : Hamurun suyunu aldirmek için katılan un.

Uspur : Tutarlılık

Uyunto: Hareketsiz, uyuşuk kişi, sinsî

Ünnemek : Çağırarak.

-V-

Valın sālilā : Uğurlar olsun, sağlıcakla varın.

Vesayit : Araba, binecek

Vayvasız : Vazifesz

-Y-

Yammaneyi : (Kötülük için) İyi olmuş

Yalabıg: Kaygan

Yalım : Herhalde

Yasıg : Gizliden gizliye işler çeviren adam.

Yılıg : Düzensiz

-Z-

ZavaT : Surat, yanak

Zere : Zaten, demek ki

ZevzeK : Şımarık

Zıpır : Sevimsiz, iri

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Üçüncü Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990
- BARIN, Erol; DEMİR Celal, **Türk Dil Bilgisi Ses Bilgisi**, Birinci Baskı, Öncü Kitap, Ankara, 2006.
- BURAN, Ahmet, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili Tarihi**, Dördüncü Baskı, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2001.
- ÇAĞATAY, Saadet, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Birinci baskı, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1978.
- COŞGUN, Fevzi, **Tavşanlı'da Zaman**, Birinci Baskı, Uyum Ajans, Ankara, 1997.
- CELEBİ, Evliya, **Seyahatname**, Birinci Baskı, İkra Yayıncılık, İstanbul, 1985.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, **Türkçede Ekler - Kökler - Gövdeler**, İkinci Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- DEMİRCAN, Ömer, **Türkçenin Ses Dizimi**, İkinci Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, On Altıncı Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

EDİSKUN, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, Altıncı Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

ERDEN, Mehmet, “Tavşanlı Ağzı” **Bitirme Tezi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Bölümü, İstanbul, 1974.

ERCİLASUN, Ahmet B., “Ses Özellikleri”, **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Dördüncü Baskı, (Ed.: Zeynep Korkmaz), Ankara, 1998.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Birinci Baskı, Bayrak Basın / Yayın / Tanıtım, İstanbul, 1998.

ERİMER, Kayahan, **Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi**, TDAY Belleten, Ankara, 1970.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Dördüncü Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2004.

GABAIN, A. Von, **Eski Türkçenin Grameri**, (Çev.: Mehmet Akalın), Üçüncü Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

GENCAN, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Birinci Baskı, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2001.

GRÖNBECH, K., **Türkçenin Yapısı**, İkinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

_____ ; ALKAYA, Ercan, Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, İkinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003)

GÜLSEVİN, Güner, **Uşak İli Ağızları**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

GÜLSEVİN, Güner; BOZ, Erdoğan, **Eski Anadolu Türkçesi**, Birinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

GÜRSOY, Emine, **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Türk Dilinde Edatlar**, Birinci Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.

HEPÇİLİNGİRLER, Feyza, **Öğretenele ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi**, Üçüncü Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

İLKER, Ayşe, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, **Türk Dili Nereden Geliyor, Nereye Gidiyor**, Beşinci Baskı, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2002.

KOCAMAN, Mesut, 1845 (H.1261) Tarihli Temettu'ât Defterlerine Göre Hüdâvendigâr Eyâleti Kütahya Kazası Tavşanlı Nahiyesine Bağlı Moymul, Tepecik ve Karaköylerinin, İktisadî ve İçtimaî Durumu, **Yüksek Lisans Tezi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006.

KOÇ, Nurettin, **Yeni Dilbilgisi**, Birinci Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990.

KONONOV, A. N., **Türk Dili Araştırmaları Tarihi**, (Çev.: Kenan Koç), Birinci Baskı, Multilingual Yabancı Dil Yay., İstanbul, 2006.

KORKMAZ, Zeynep, **Güney- Batı Anadolu Ağızları**, İkinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

_____, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

ÖZBAY, Murat, **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II**, Birinci Baskı, Öncü Kitap, Ankara, 2006.

SÜMER, Faruk, **Tarihi Boy Teşkilatı Destanları - Oğuzlar (Türkmenler)**, Beşinci Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.

ŞAHİN, Hatice, **Eski Anadolu Türkçesi**, Birinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

TAŞÇI, Yasemin, “Anadolu Ağızlarında Zarf-Fiil Ekleri”. **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

TDK, **Türkçe Sözlük**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Birinci Baskı, Ankara, 1998.

TEKİN, Talat, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Birinci Baskı, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1995.

TİKEN, Kâmil, **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

URFALI, Ahmet, **Efsane Kent Tavşanlı**, Birinci Baskı, Çağrı Ofset, Eskişehir, 2004.

_____, “Tavşanlı’nın Etnik Kimliği ve Tavşanlı’ya İlk Yerleşimler”, **Tavşanlı Hepimizin, I. Tavşanlı Araştırma Sempozyumu**, Uyum Ajans, Ankara, 1995.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**, Birinci Baskı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

_____, Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzadeleri, **Belleten**, Cilt: XXXIX Sayı: 156, Ankara, 1975.

ÜSTÜNER, Ahad, **Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, Birinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

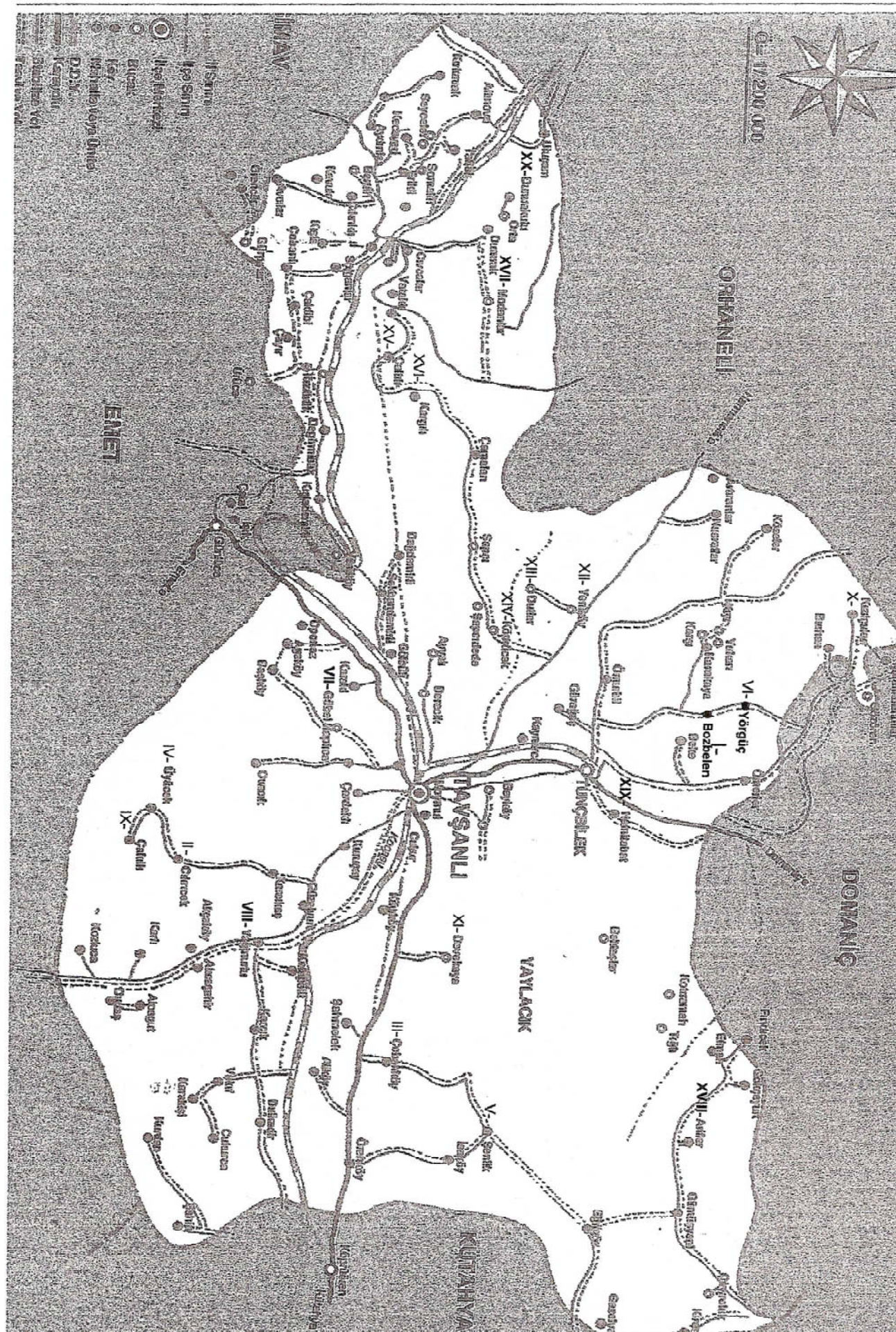
VARLIK, M. Çetin, **Germiyan-Oğulları Tarihi (1300-1429)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1974.

YALÇIN, Alemdar, **Türkçe Öğretim Yöntemleri**, Birinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

<http://www.kutahyakultur.gov.tr/web/ilceler.aspx>, 10.05.07.

<http://www.kutahyakultur.gov.tr/web/tavsanli.aspx>, 10.05.07

<http://www.tavsanli.gov.tr>, 01.09.2007

DİZİN

A

Ağız, 7
Akıcı Ünsüzler, 46
Alçalan İkiz Ünlüler, 18
Asli Ünlü Uzunlukları, 21

B

Benzeşmezlik, 49

C

Canlı, 58

D

Dil, 2, 6, 22
Dudak Benzeşmesi, 25
Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu, 23

E

Ekler, 69
Eşit İkiz Ünlüler, 18

F

Fiil, 72, 73, 74, 94, 101

G

Gerileyici Benzeşme, 48

H

Hece, 18, 19, 54, 61
Hece Kaynaşması, 18, 54, 61

İ

İç türeme, 32
İkiz Ünlüler, 17, 18
İlerleyici Benzeşme, 47
İsim, 69, 105

K

Kalınlık – İncelik Uyumu, 22
Kısa Ünlüler, 16

L

Lehçe, 6

M

Miyosen, 2

N

Nefes, 38

Ö

Ön türeme, 32

P

Patlayıcı, 38

R

Rivayet Birleşik Zaman, 102

S

Ses, 11, 149
Son türeme, 33
Soyut isimler, 59
Sözcük, 30, 47, 63, 64, 68

T

Tam Benzeşme, 47
Tavşanlı, 2, 3, 4, 5, 6, 14, 15, 16, 19, 22,
Tonlu, 33, 36, 37, 39, 40, 54
Tonsuz, 33, 36, 37, 39, 40
Türkolog, 21

U

Uyum Değişmesi, 24
Ünlü, 2, 12, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 31,
38, 42, 51
Ünlü Değişmeleri, 25
Ünlü Düşmesi, 30
Ünlü Türemesi, 31
Ünlü Uyumu, 22, 23, 24
Ünsüz, 20, 42, 43, 46, 47, 51, 52, 55
Ünsüz Düşmesi, 20, 51

V

Vurgu, 56

Y

Yükselen İkiz Ünlüler, 18

Z

Zengin, 1
Zafer